

Frihet og ansvar.

Et sosialliberalt samfunn.

Venstres stortingsvalgprogram
2009-2013.

venstre

Forord

Programkomité for stortingsvalgprogram for perioden 2009 - 2013 ble oppnevnt av Venstres landsstyre i mars 2008, og besto av Ola Elvestuen (leder), Gro Skartveit, Anne Britt Skjetne, Helge Stiksrød, Alvild Hedstein, Alfred Bjørlo, Lars Sponheim, Jonas Eilertsen (Unge Venstre), Liv Haug (Norges Venstrekvinnelag), Trond Enger (Liberale Studenter) og 1. varamedlem Guri Melby.

Komiteen la fram sitt førsteutkast 3. september 2008, med høring blant Venstres medlemmer til 1. november. Deretter kom komiteens andreutkast 14. desember, med ny høring blant lokal- og fylkeslag.

Venstres landsstyre behandlet programmet i mars 2009 og vedtok sin innstilling til landsmøtet.

Venstres landsmøte i Stavanger behandlet og vedtok endelig program basert på denne innstillingen og de foreliggende endringsforslag.

Stavanger, 26. april 2009

Venstre på 1-2-3

Sammendrag

Venstre er Norges sosialliberale parti. Vår politikk kombinerer personlig frihet med ansvar for fellesskapet og hverandre. Vi har en sterk tro på menneskets skaperevne, kreativitet og ansvarsfølelse. Vi tror at mennesker som gis frihet er best i stand til å ta ansvar for seg selv, sine medmennesker og livsgrunnlaget til våre etterkommere.

Det viktigste for Venstre i neste stortingsperiode er:

- Å ta steget over i lavutslippssamfunnet.
- Overgang fra å være en fossilnasjon til å bli et moderne samfunn basert på fornybar energi.
- Beware naturen, miljøet og ressursene våre for en bærekraftig framtid.
- Å bygge kunnskapssamfunnet.
- En storstilt satsing på skole, kunnskap og forskning.
- Flere gründere og nye bedrifter.
- Å reformere velferdssamfunnet.
- Mer behandling, bedre pleie og mer omsorg i folks nærmiljø.
- Styrke lokaldemokratiet gjennom nye, sterke kommuner som er i stand til å overta velferdsoppgaver fra staten.

Reform for et moderne lavutslippssamfunn

I dag er vår velstandsutvikling basert på utvinning og forbrenning av fossil energi; kull, olje og gass. Dette er i ferd med å endre klimaet på jorda dramatisk, og Norge har som leverandør av kull, olje og gass et stort ansvar.

Venstre vil at Norge i neste stortingsperiode skal ta de avgjørende stegene fra å være en fossilnasjon til å bli et samfunn basert på fornybar energi. Vi vil at Norge skal være i tet med å utvikle og ta i bruk ny teknologi, skape nye miljøarbeidsplasser og gjøre omstillinger på alle samfunnsområder som har konsekvens for klimaet. Det krever mindre skatt på arbeid og mer skatt på miljøfiendtlig afferd (fra «rød» til «grønn» skatt). Vi må også gradvis redusere utvinning av olje og gass til fordel for en stadig sterkere satsing på fornybar energi. Slik sikrer vi at Norge opprettholder sin velstand og

vår posisjon som energinasjon også i en ny, fossilfri tidsalder.

Venstre vil beskytte våre mest sårbare havområder mot olje- og gassaktivitet, til fordel for bærekraftig ressursutvinning gjennom fiskeri og fornybar energi.

Reform for et liberalt kunnskapssamfunn

Venstres mål er å utvikle Norge til et liberalt kunnskapssamfunn. En offentlig skole av høyest mulig kvalitet er vår førsteprioritet på veien mot kunnskapssamfunnet.

Hovedoppgaven i norsk skole er å forbedre kvaliteten i kunnskapsformidlingen. Elevene må følges tettere opp de første skoleårene og opplæringen i basisfagene lesing, skrivning og regning må styrkes. Vi vil

gjøre lærerutdanningen bedre, tilby alle som er lærere i dag systematisk videreutdanning og gi lærerne bedre arbeidsforhold i skolene. Venstre vil også trappe opp satsingen på høyere utdanning og forskning. En vedvarende og sterkt satsing på forskning er nødvendig for å sikre velferd, miljø, demokrati og et nyskapende næringsliv.

Kunnskapssamfunnet krever omlegging til nye typer nærings- og arbeidsliv i Norge. For Venstre er det et selvstendig mål at flere starter egen bedrift og at flere tar makten over egen arbeidsdag. Venstre vil derfor legge bedre til rette for dem som vil skape en arbeidsplass for seg selv og andre. Å senke skatten på arbeid er en viktig del av den nye kunnskapsøkonomien.

Vi vil også satse sterkt på forskning, nyskaping og kompetanseheving i det eksisterende næringslivet og vri den offentlige næringspolitikken fra strukturbearving til fornyelse og nyskaping.

Reform for et varmere velferdssamfunn

Velferdssamfunnet står foran store utfordringer, blant annet fordi det vil bli mange flere eldre og pleietrengende i tiårene framover. Norge bruker mer penger på helse enn de fleste andre land, men stadig mer av pengene brukes på dyr behandling i sykehus, mens de mange som mest av alt trenger daglig pleie og omsorg, ikke får den hjelpen de trenger.

Venstre vil ha en velferdsreform hvor flere helse- og omsorgstjenester, penger og fagfolk flyttes til en forsterket helse- og sosialtjeneste i kommunene. Da kan vi gi behandling, pleie og omsorg i folks nærmiljø, slik at vi får et bedre tilbud og økt verdighet. Nærhet til brukerne gir også større mulighet til å aktivisere det frivillige hjelpeapparatet i samarbeid med det offentlige. I et liberalt velferdssamfunn er det sammenspillet mellom stat, kommuner, frivillige felleskap og den enkeltes ansvar for våre nærmeste som skaper trygghet og gode tjenestetilbud.

Venstres velferdsreform krever at vi får nye, sterkere kommuner som er i stand til å ta over ansvar for oppgaver som i dag er statlige og sentraliserte. Venstre ønsker derfor en lokaldemokratireform der flere offentlige oppgaver blir desentralisert fra staten til kommunene. En slik reform krever etter Venstres syn en ny kommunestruktur. Det nye kommunekartet i Norge vil etter en slik reformprosess ha større kommuner med større ansvar enn dagens, spesielt innen velferdstjenester og helsevesen.

Venstres ideologi

Vi lever ulike liv, heldigvis. Venstres visjon er et sosialt og liberalt kunnskapssamfunn hvor folk har frihet og mulighet til å skape sin egen vei til det gode liv, og der vi tar ansvar for hverandre og miljøet. Venstre tar utgangspunkt i enkeltmennesket, uansett sosial status, funksjonsnivå, nasjonalitet, bosted, hudfarge eller legning. Friheten skal gjelde for alle, overalt. Vi ønsker et mangfoldig samfunn hvor forhold mellom mennesker bygger på toleranse og respekt.

Som et sosialliberalt parti ønsker vi en stat som aktivt bekjemper sosial urettferdighet. Samtidig vil vi unngå at staten og utvalgte interesseorganisasjoner får for stor makt på bekostning av en-

enkeltmennesket og mangfoldet i det sivile samfunnet.

Venstre er en del av en internasjonal idétradisjon som går tilbake til opplysningsstidas humanisme, med krav om frihet fra tvang og vilkårlig styre. De sosialliberale ideene vokste fram på 1800-tallet med krav om en aktiv stat for å skape sosial rettferdighet og reell frihet for alle. Da Venstre ble dannet i 1884, var frihet for den enkelte supplert med ansvar for hverandre blant de sosialliberale kjerneverdier. Venstre var det ledende reformpartiet i Norge for utvikling av demokratiet, den offentlige skolen og velferdsstaten.

Det sosialliberale samfunnssystemet

Det sosialliberale samfunnssystemet bygger på den enkeltes frihet og ansvar, og på maktbalanse og maktspredning som sentrale prinsipper.

Det leves ulike liv, heldigvis.

Demokratiet gir borgerne den endelige makten i samfunnet, og politikkens spilleregler skal gjøre det mulig å kontrollere myndighetenes maktutøvelse og forandre samfunnet på fredelig vis. Den liberale statsmakten må respektere begrensninger i egen makt, og systemene skal være enkle og tilgjengelige for borgeren. Fagorganisasjoner og andre interesseorganisasjoner er viktige, men deres korporative makt på vegne av sine medlemmer må aldri erstatte den styringen folkevalgte organer utover på vegne av hele befolkningen.

Rettssstaten gir likhet for loven, garanterte rettigheter og alminnelig rettssikkerhet gjennom uavhengige domstoler. Rettssstaten setter også grenser for maktutøvelse, enten det gjelder staten, organiserte interesser eller enkeltmennesker.

Markedsøkonomien skaper valgfrihet og velstand gjennom åpen konkurranse, eiendomsrett, nyskaping og forbrukervalg. På sitt beste sører markedsøkonomien makt og bidrar til desentralisering. Men demokratiske beslutninger må alltid sette rammer for markedsøkonomien.

Fellesskap er mye mer enn stat og kommune. Det sivile samfunnet omfatter alle former for frivillig samarbeid og samfunnsdannelse mellom mennesker basert på felles interesser og verdier. Det sivile samfunnet omfatter blant annet selvstendige organisasjoner, kulturlivet, tros- og livssynssamfunn og den kri-

tiske offentlighet som mediene og andre bidrar til å skape.

Venstre ser på demokratiet, rettsstaten, markedsøkonomien og det sivile samfunnet som frihetens infrastruktur. Hver på sin måte bidrar de til utvikling i samfunnet. Fordi de samtidig griper inn i hverandre og setter grenser for hverandre, skaper de et rom for personlig frihet.

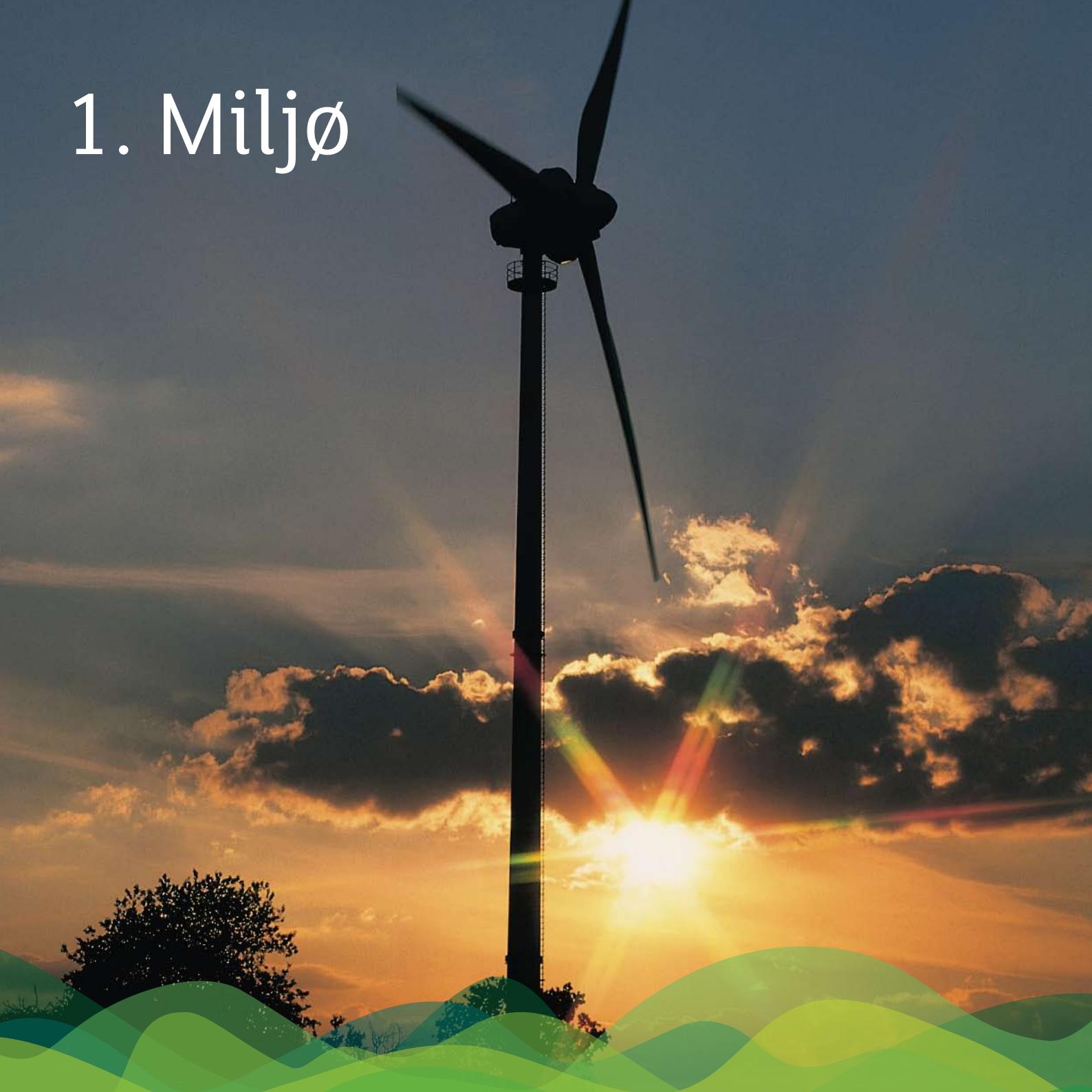
✓ *Les mer i Venstres prinsipprogram.*

Innhold

1. Miljø	10	5. Næring og nyskaping	32
1.1 Ressursbruk og avfall	11	5.1 Selvstendig næringsdrivende og små bedrifter	33
1.2 Klima- og energipolitikk	12	5.2 Flere nyetableringer	33
<i>1.2.1 Energieffektivisering .....</i>	<i>12</i>	5.3 Kunnskapsbasert næringsutvikling	34
<i>1.2.2 Fornybar energi .....</i>	<i>13</i>	5.4 En ny energinærer	35
<i>1.2.3 Utslipp fra fossil energi og industri .....</i>	<i>13</i>		
1.3 Miljøgifter, kjemikalier og radioaktivitet	14		
1.4 Biologisk mangfold - naturvern.....	14		
<i>1.4.1 Vern av natur på land .....</i>	<i>14</i>		
<i>1.4.2 Vern av natur til havs.....</i>	<i>15</i>		
<i>1.4.3 Dyrevelferd.....</i>	<i>15</i>		
<i>1.4.4 Bioteknologi .....</i>	<i>15</i>		
<i>1.4.5 Allemannsretten .....</i>	<i>15</i>		
<i>1.4.6 Kulturminnevern og kulturmiljøer.....</i>	<i>16</i>		
1.5 Lokal miljøforvaltning og byutvikling	16		
1.6 Internasjonalt miljøarbeid	17		
2. Samferdsel	18	6. Fiskeri og landbruk.....	36
2.1 En utslippsfri transportsektor	19	6.1 Kyst og fiskeri	37
2.2 Jernbane for framtiden	20	<i>6.1.1 Mer verdiskaping fra sjømatnæringene.....</i>	<i>37</i>
2.3 Vei- og sjøtransport.....	21	<i>6.1.2 Fiskeri og miljø.....</i>	<i>38</i>
2.4 Trafikksikkerhet.....	21	6.2 Landbruk.....	38
3. Skole – grunnsundanning	22	<i>6.2.1 Fra boplikt til bolyst.....</i>	<i>38</i>
3.1 Eleven	23	<i>6.2.2 Et enklere regelverk .....</i>	<i>39</i>
<i>3.1.1 Tilpasset opplæring .....</i>	<i>23</i>	<i>6.2.3 Mer verdiskapende matproduksjon .....</i>	<i>39</i>
<i>3.1.2 Frafall og rådgivning .....</i>	<i>23</i>	<i>6.2.4 Landbruk og miljø.....</i>	<i>39</i>
<i>3.1.3 Godt læringsmiljø .....</i>	<i>24</i>	<i>6.2.5 Reindrift .....</i>	<i>40</i>
3.2 Læreren	24		
3.3 Eierskap og organisering	25		
3.4 Fagopplæring i arbeidslivet.....	26	7. Økonomisk politikk	42
3.5 Voksenopplæring og livslang læring	26	7.1 Finanspolitikken	43
4. Forskning og høyere utdanning.....	28	7.2 Skatte- og avgiftspolitikk	43
4.1 Forsknings- og utdanningsinstitusjonene.....	29	<i>7.2.1 Fra rød til grønn skatt .....</i>	<i>43</i>
4.2 Næringsrettet forskning.....	29	<i>7.2.2 Fjern formuesskatten og arveavgiften .....</i>	<i>44</i>
4.3 Studier og studenter.....	30	<i>7.2.3 Opprydding i gebyrer og avgifter .....</i>	<i>44</i>

9. Fattigdom og levekår	54	13.3 Det sivile samfunnet og frivillighet	73
9.1 Borgerlønn	55	13.4 Demokratiet	74
9.2 Bolig	55	13.4.1 Stortinget og statsforvaltningen	74
9.3 Arbeidsliv	56	13.4.2 Et sterkere lokaldemokrati	75
10. Barn og familie	58	13.4.3 Et åpent og distriktsvennlig tjenestetilbud	76
10.1 Fødselsomsorg	59		
10.2 Fleksibel foreldrepermisjon	59		
10.3 Barnehage	59		
10.4 Skolefritidsordning (SFO)	60		
10.5 Barnetrygg og kontantstøtte	60		
10.6 Samlivsbrudd og barnefordeling	60		
10.7 Barnevern	60		
10.8 Adopsjon	61		
11. Innvandring og integrering.....	62		
11.1 Innvandring	63		
<i>11.1.1 Flyktninger og asyl</i>	63		
<i>11.1.2 Familielagjenforening</i>	63		
<i>11.1.3 Mennesker med ulovlig opphold i Norge</i>	64		
<i>11.1.4 Arbeidsinnvandring</i>	64		
<i>11.1.5 Visum</i>	64		
11.2 Integrering	64		
12. Justis	66		
12.1 Forebygging	67		
12.2 Straff	67		
12.3 Politiet	68		
12.4 Vold i nære relasjoner	68		
12.5 Organisert kriminalitet	68		
12.6 Fri rettshjelp	69		
13. Individ og stat	70		
13.1 Det liberale samfunnssystemet	71		
13.2 Individets rettigheter	71		
<i>13.2.1 Ytringsfrihet</i>	71		
<i>13.2.2 Livssynsfrihet</i>	71		
<i>13.2.3 Personvern</i>	72		
<i>13.2.4 Organisasjonsfrihet</i>	73		
<i>13.2.5 Likeverd og likestilling</i>	73		
		13.3 Det sivile samfunnet og frivillighet	73
		13.4 Demokratiet	74
		13.4.1 Stortinget og statsforvaltningen	74
		13.4.2 Et sterkere lokaldemokrati	75
		13.4.3 Et åpent og distriktsvennlig tjenestetilbud	76
14. Kultur	78		
14.1 Frie skapende kunstnere	79		
14.2 Bibliotek og språk	79		
14.3 Museer og kulturarv	80		
14.4 Et inkluderende kulturliv	80		
14.5 Arkitektur og estetikk	80		
14.6 Friluftsliv, idrett og frivillighet	81		
14.7 Scenekunst, musikk og film	81		
15. Medie- og informasjonssamfunnet	84		
15.1 Tilgjengelighet til informasjon	85		
15.2 Internett og internetsensur	85		
15.3 Mediepolitikk	86		
15.4 Spill	86		
15.5 Opphavsrett	86		
16. Utenriks- og sikkerhetspolitikk	88		
16.1 Menneskerettigheter	89		
16.2 FN og det multilaterale systemet	89		
16.3 Nordområdene og Norden	90		
16.4 Samarbeid i Europa	91		
<i>16.4.1 EU og EØS</i>	91		
<i>16.4.2 Spørsmål om norsk medlemskap i EU</i>	91		
16.5 Utviklingspolitikk	91		
<i>16.5.1 Handel og utvikling</i>	91		
<i>16.5.2 Bistand og humanitær innsats</i>	92		
16.6 Forsvar og sikkerhet	93		
<i>16.6.1 Forsvarsopolitisk samarbeid og internasjonalt engasjement</i>	93		
<i>16.6.2 Forsvaret</i>	94		
<i>16.6.3 Våpen og nedrustning</i>	94		
Stikkordsregister	96		

1. Miljø

Å ta vare på naturen; jord, luft, vann og det biologiske mangfoldet, er avgjørende for vår eksistens og har verdi i seg selv. Venstres mål er et samfunn uten forurensning, der ressursene forvaltes til beste for oss som lever nå – og for framtidige generasjoner. Venstre vil gjøre Norge til et miljøpolitiske foregangsland; vi skal utvikle miljøteknologi og finne løsninger som også andre kan benytte.

En slik omstilling er krevende, men gir nye muligheter. I en verden hvor miljøproblemene blir tydeligere, vil miljøbedrifter bli morgendagens vinnere. Det viktigste generelle miljøvirkemidlet Venstre vil ta i bruk, er overgang fra skatt på arbeid til skatt på miljøskadelig atferd.

✓ Se punkt 7.2.1 *Fra rød til grønn skatt*.

1.1 Ressursbruk og avfall

Naturressursene er begrensete. Når verdens befolkning øker og flere løftes ut av fattigdom, øker presset på naturressursene. Det er ikke mulig å fortsette med vårt høye ressursforbruk, og samtidig tilfredsstille behovet til en voksende befolkning. Derfor må dagens produksjons- og forbruksmønstre legges om.

Venstre vil stimulere til produksjon av varer og tjenester med lavest mulig miljøbelastning fra uttak av råvare til ferdig produkt. Vi må sikre at samfunnet bruker minst mulig ressurser og at de ulike ressursene brukes optimalt. Innsamling og gjenvinning av avfall må økes, og avfallsdeponier avvikles. Venstre vil ha en gjennomgang av alle offentlige virkemidler overfor produkter og avfall for å sikre at de stimulerer til energi- og ressурсeffektivitet.

Derfor vil Venstre:

- Stimulere til utvikling av mer ressурсeffektive varer og tjenester, blant annet ved økt satsing på offisiell miljømerking.
- Utvikle standarder for datomerking av mat for å redusere matavfall fra dagligvarehandel.
- Innføre merke- og panteordninger for produkter som blir klassifisert som farlig avfall for å sikre innsamling, forsvarlig håndtering og gjenvirkning.
- Stimulere til innføring av pante- og returordninger for flere typer varer og emballasje, for eksempel etter modell av retur-systemet for glass.
- Utvide panteordninger for biler til også å gjelde båter, cam-

Venstres åtte miljøprinsipper

1. Rett til et rent miljø (Grunnloven § 110 b).

Tilgang til ren natur, jord, luft og vann er en grunnleggende rettighet for alle borgere, også våre etterkommere.

2. Føre var-hensyn.

Til om eventuelle negative effekter må komme naturen til gode. Naturressurser må utnyttes med et langsiktig perspektiv.

3. Forurenseren skal betale.

Den som står for forurensningen/utsippene, skal betale for disse. Det skal lønne seg å ta miljøhensyn.

4. Fra rød til grønn skatt

Skatte- og avgiftssystemet skal stimulere til mest mulig miljøtilpasset atferd. Økt skatt på forbruk og miljøskadelig atferd (grønn skatt) skal kompenseres med lavere skatt på arbeid (rød skatt).

5. Bruk av best tilgjengelig teknologi / beste miljøpraksis.

For å sikre en stadig bedre miljøadferd, må alle virksomheter og samfunnsområder anvende best mulig miljøteknologi og miljøpraksis.

6. Effektiv ressursbruk.

Naturressursene er ikke utømmelige. Et produkt er en ressurs også når det er blitt avfall, fordi avfallet kan gjenvirkes, gjenvinnes eller energiutnyttes.

7. Rett til miljøinformasjon.

Informasjon om helse og miljø må gjøres tilgjengelig slik at borgere og virksomheter kan ta valg ut fra hensynet til fellesskapet og framtiden.

8. Lokal forankring.

Lokale miljøproblemer bør forvaltes og løses lokalt. Nasjonale og globale miljøproblemer bør forankres lokalt slik at de beste løsningene kan velges.

pingvogner, tyngre lastebiler og busser.

- Forby kommunal deponering av avfall fra 2011, med unntak av materiale som kan brukes i veifyllinger og lignende, uten fare for lekkasjer.
- Avvikle dagens deponier på en miljøforsvarlig måte.
- Sikre innsamling og utnyttelse av metangass og varme fra avfallsanlegg.
- Sikre at organisk avfall komposteres og/eller gjenvinnes.
- Rydde opp i gamle fyllinger, forurenset grunn og farlige skipsvrak.

1.2 Klima- og energipolitikk

Klimaet på jorda er i dramatisk endring. Millioner av mennesker vil bli mil-

jøflyktninger dersom ikke utslippene av klimagasser reduseres kraftig. Det er nødvendig med sterkere internasjonale avtaler som inkluderer alle land, og der industrielandene også forplikter seg til konkrete reduksjoner i eget land. Venstre vil at Norge skal være en pådriver i arbeidet med å forhindre at den globale temperaturen stiger med mer enn 2 oC. Som et skritt på veien må Norge arbeide for en ny klimaprotokoll for perioden 2012-2016 (København-protokoll) som inkluderer alle land og der de rike land påtar seg de største forpliktelsene.

Norge må utvikle og ta i bruk ny klimateknologi og endre levesett slik at utslippene av klimagasser reduseres kraftig samtidig som velferdsnivået opprettholdes. Norge må gå fra å være en fossilnasjon til å bli en fornybar nasjon, fra fossilnæring til fornybar og framtidsrettet næring. Derfor skal den totale utvinningen av olje og gass ikke økes, men over tid reduseres. Venstre vil gjennom sterk satsing på fornybar energi sikre at Norge likevel opprettholder sin posisjon som energinasjon.

Klimaforliket i Stortinget er bare en forsiktig start på dette arbeidet: Venstre vil ha mer ambisiøse mål for reduksjoner. Vi vil iverk-

sette tiltak som gjør at Norge når sin Kyoto-forpliktelse innenlands (innen 2012) og at de norske utslippene reduseres med minst 25 prosent av 1990-nivå innen 2020. Det vil si at de norske utslippene skal være lavere enn 37 millioner tonn CO2-ekvivalenter i 2020. Tallene kan bli betydelig lavere med teknologi som ikke er kjent i dag.

Venstre vil gjøre Norge til et miljø-politisk foregangsland; vi skal utvikle teknologi og finne løsninger som også andre kan benytte.

Venstre vil at Norge skal nå disse målene med tiltak innenlands. I tillegg til nasjonale tiltak må Norge, gjennom klimabistand og FN-godkjente klimaprojekter («klimakovter»), bidra til at utslipp reduseres i fattige land, og at avskogingen globalt stopper opp.

Venstre vil erstatte dagens olje- og energidepartement med et energi- og klimadepartement som skal ha ansvar for tillatelser og virkemidler for energiproduksjon og klimagassredusjoner.

1.2.1 Energieffektivisering

Energieffektivisering er avgjørende for å redusere utslipp av klimagasser og sikre framtidig energiforsyning. Særlig er det viktig at nye bygninger krever lite oppvarming og er fleksible for ulike oppvarmingsløsninger. Også i transportsektoren må energieffektiviteten økes, og produktutvikling styres mot lavenergiløsninger.

Derfor vil Venstre:

- Redusere strømforbruket innenlands med 20 prosent innen 2020.
- Stille strengere krav til energibruk og fleksible oppvarmingsløsninger i nybygg og ved større rehabiliteringer, slik at strømforbruket blir lavere enn 100 kWh/m².
- Styrke vilkårene for utbygging av fjernvarme betydelig.
- Etablere gode støtteordninger for energieffektiviseringstiltak og energisparing i bedrifter og husholdninger.
- Trappe opp satsingen på det nylig etablerte lavenergiprogrammet.
- Opprette et tilbud om en energisjekk av boligbygg.
- At offentlige nybygg skal ha lavere energiforbruk enn de til enhver tid gjeldende energikrav.
- Stimulere til mer energieffektiv transport.

✓ *Se kapittel 2 Samferdsel.*

1.2.2 Fornybar energi

Norge har store mengder ubrukte varmeressurser som bør tas i bruk, og potensialet for fornybar strømproduksjon er stort. For å realisere dette trengs mer forskning på og utvikling av fornybare energikilder og klimatilpasset kraftteknologi. Virkemidler som stimulerer til overgang fra fossil energi til fornybar energi, må omfatte alle sektorer.

Det er ikke aktuelt for Venstre å endre vernestatus for vernede vassdrag. Venstre vil revidere de gamle konsesjonsvilkårene for kraftanlegg, slik at vilkårene blir i tråd med den nye vannforskriften.

Derfor vil Venstre:

- At det knyttes krav om investering i ny fornybar energi ved konsesjonstildeling på sokkelen.
- Innføre «grønne sertifikater», eller tilsvarende ordninger, som sikrer investering i ny fornybar energiproduksjon, inkludert varme.
- Øke grunnfondet for fornybar energi og energieffektivisering fra 20 til 40 milliarder.
- Øke energieffektiviteten i el-nettet og kraftproduksjonen med 20 prosent innen 2020.
- Gå i mot utbygging av nye, store vassdrag.
- Stimulere til utskifting av gamle turbiner i vannkraftverk med nye turbiner og ny teknologi.
- Opprette et program og en støtteordning for bygningsintegrrert fornybar energiproduksjon, som for eksempel solenergi, i alle typer bygg.
- Stimulere utbygging av mini-, mikro- og småkraftverk der dette ikke er i konflikt med verneverdier, også for vindkraft.
- Ha 9 TWh vindkraft innen 2013.
- Utarbeide fylkesvise planer for økt utbygging av vindkraft som sikrer et lavest mulig konfliktnivå og høyest energieffektivitet
- Utarbeide et nytt og velegnet regelverk og skatteregime for vindkraft, hvor kommunen sikres både ressurser til saks-behandling/utredning og kompensasjon fra utbygger (naturressursskatt og konsesjonsavgift).
- Øke satsingen på pilotanlegg innen fornybar energiproduksjon, slik som havvindmøller, saltkraft, tidevannsenergi og bølgekraft.
- Øke innsatsen for å utvikle bioenergi basert på skogs- og landbruksavfall.
- Stimulere til smart energibruk, bruk av lav energikvalitet

(varme) til oppvarming og spare elektrisitet som har høy energikvalitet til formål der det er nødvendig.

✓ *Se punkt 5.4 En ny energinæring.*

1.2.3 Utslipp fra fossil energi og industri

Forurensningsloven er det viktigste verktøyet for å redusere utslipp av fossil CO₂, men også avtaler, kvoteplikt og avgifter er viktige virkemidler. Venstre vil at all industri som slipper ut CO₂ skal betale for dette. Venstre vil ha CO₂-avgift for gasskraftverk både på sokkelen og på land. Utslippene må reduseres ved å rense CO₂, erstatte fossil energi med fornybar energi og ved å iverksette andre tiltak, blant annet i bygnings- og transportsektoren.

Derfor vil Venstre:

- At nye konsesjoner til olje- og gassaktivitet ikke skal øke den samlede utvinningen.
- Redusere utslippene fra sokkelen med 20 prosent innen 2020 gjennom CO₂-fri kraftproduksjon via elektrifisering og utbygging av havvindmøller.
- Pålegge elektrifisering av alle nye anlegg.
- At CO₂-renseanlegget på Mongstad også skal omfatte raffineriet.
- Påby CO₂-rensing av energianlegget på Snøhvit.
- Kreve rensing av gasskraftverket på Kårstø og elektrifisering av terminalen.
- Utvikle en plan for infrastruktur for CO₂-transport i rør (som inkluderer Grenland, Kårstø, Mongstad, Midt-Norge og Snøhvit).
- Avskaffe ordningen med gratiskvoter.
- Ikke gi tillatelse til gass- eller kullkraftverk uten CO₂-rensing fra første produksjonsdag.
- Ikke ta i bruk mobile gasskraftverk, men sikre fornybar energi som reservekraft.
- Forby installering og reinstallering av fossile oppvarmingssystemer fra 2010.
- Avvikle all oppvarming med fossil energi innen 2017.
- Pålegge omsetning av biodrivstoff og øke satsingen på bruk av hydrogen og elektrisitet i transportsektoren.

✓ *Se punkt 1.6 Internasjonalt miljøarbeid.*

✓ *Se punkt 6.1.2 Fiskeri og miljø og punkt 6.2.4 Landbruk og miljø.*

1.3 Miljøgifter, kjemikalier og radioaktivitet

Helse- og miljøfarlige stoffer brukes i alle sektorer. Kunnskapen om mange av disse stoffene er begrenset. De farligste stoffene er de som brytes sent ned i naturen og forflytter seg over store avstander. Venstre vil arbeide internasjonalt for at de farligste stoffene blir forbudt,

og stimulere arbeidet med å utvikle mindre farlige og helst ufarlige alternativer – ved økonomiske virkemidler og strengere konsesjoner til industrien.

Siden klimaproblemet er blitt

så alvorlig, er det flere som ser på atomkraftverk som en løsning på verdens energiproblem. Atomkraft innebærer en uakseptabel risiko for ulykker, radioaktive utslipp og spredning av atomvåpen-teknologi. Venstre er derfor i mot all investering i atomkraftverk i Norge, også thoriumkraftverk.

Venstre ser alvorlig på faren for at radioaktivt avfall kan forurense havet, og vil derfor øke innsatsen for å få stanset gjenåpningen av THORP-anlegget på Sellafield. Venstre mener risikoen for radioaktiv stråling fra Russland må reduseres og på sikt fjernes. Vi vil spesielt arbeide for at det ryddes opp i det russiske atomavfallet og at planene om å importere kjernefysisk avfall fra andre land skrinlegges.

Derfor vil Venstre:

- Forby de farligste helse- og miljøgiftige stoffene.
- Innføre miljøavgift på alle merkepliktige kjemikalier.
- Redusere antallet enkeltkonsesjoner for utslipp til fordel for generelle forskrifter for hver bransje og sikre bruk av best tilgjengelig teknologi og miljøpraksis.
- Innføre restriksjoner på atomtransport langs norskekysten.
- Si nei til bygging av atomkraftverk i Norge.
- Avvikle de gamle og utdaterte norske atomreaktorene.
- Legge føre var-prinsippet til grunn i forhold til elektromagnetisk stråling.

1.4 Biologisk mangfold - naturvern

Det biologiske mangfoldet er selve livsgrunnlaget og har verdi i seg selv. For å sikre det biologiske mangfoldet er det nødvendig å redusere inngrepene i naturen gjennom god forvaltning og økt vern, og ved å stanse innføring og utbredelsen av fremmede arter

både på land og til havs. Det er også avgjørende at Norge kartlegger artsmangfoldet. Venstre vil at Norge skal få en ambisiøs lov om biomangfold som blant annet forbyr uthyrding av arter og spesielle naturtyper. Det er viktig at loven omfatter naturmangfoldet både på land og i sjø slik at vi får hjemmel for å verne havområder.

1.4.1 Vern av natur på land

Skogen inneholder de fleste kjente truede og sårbare arter i Norge. Hovedårsakene til artsutryddelse er at leveområdene til en rekke arter ødelegges, endres eller reduseres. Vern må kombineres med økt satsing på næringsutvikling, særlig i tilknytning til verneverdiene.

For å redusere konflikt mellom husdyr og rovvilt trengs forutsigbar politikk og større lokal forankring. I den grad rovdyr og dyrehold ikke lar seg forene, må Norges forpliktelser til å opprettholde levedyktige rovviltsammlinger gå foran, kombinert med økonomisk kompensasjon til næringsdrivende som blir berørt.

Derfor vil Venstre:

- Systematisk kartlegge artsmangfoldet, tilsvarende det arbeidet som gjøres i Sverige.
- Sikre lokal medvirkningsrett i verneprosesser, grunneiers rett til erstatning og hjelp til omlegging av drift der det er nødvendig.
- Sikre sårbare og spesiell natur og de siste gjenværende store naturområdene gjennom en ny og mer ambisiøs verneplan for fastlandet.
- Etablere flere regionale natur- og kulturparkar for å ta vare på natur- og kulturlandskapene og sikre en ansvarlig bruk av arealene.
- Sikre at små og verdifulle naturområder i og nær tettbygde strøk ikke nedbygges.
- Sikre viktige kulturlandskap mot gjengroing.
- Øke skogvernet fra dagens 1,4 prosent til 4,5 prosent av skogområdene og sikre at grunneiere får erstatning for tap av næringsinntekt.

- At staten verner all verneverdig skog på statens grunn.
- Sikre levedyktige bestander av de fem store rovviltartene (jerv, ulv, bjørn, gaupe, kongeørn).
- Bruke økonomisk stimulans for å redusere sauehold i områder der ulven yngler.
- Gi erstatning for tapte beitedyr på en måte som stimulerer forebygging av tap.

1.4.2 Vern av natur til havs

Vern i Norge har fram til nå handlet om vern på fastlandet. Den neste verneepoken i Norge må også sikre det biologiske mangfoldet i sjø og langs kysten.

Trusselbildet mot livet i havet er sammensatt. Konflikten mellom petroleumsaktivitet og fiske og miljø blir stadig mer problematisk. Områdene for oljeaktivitet som nå planlegges, er i kystnære områder som også er viktige gyte- og oppvekstområder for fiskebestander. I tillegg utsettes mange av fiskebestandene i Nordsjøen i dag for overfiske.

Venstre mener det er nødvendig å etablere et nettverk av marine verneområder, tilsvarende verneregimet på land. Det må gis beskyttelse til havområder, habitater og økosystemer gjennom en marin verneplan for Norge som inkluderer opprettelse av nasjonalparker til havs. Fritidsaktiviteter og yrkesfiske vil fortsatt være tillatt. Venstre vil også konsekvent prioritere fisk og marine ressurser framfor olje og gass i forvaltningen av norske havområder.

Derfor vil Venstre:

- Innføre vern mot petroleumsaktivitet, inkludert seismikkstøyting utenfor Lofoten og Vesterålen, på Møresokkelen og Tromsøflaket, og i sårbare havområder utenfor kysten av Sørlandet og Finnmark, inkludert Goliatfeltet.
- Ikke åpne for leteboring eller utlysing av blokker i noe havområde før en samlet forvaltningsplan for de aktuelle områdene er utarbeidet.
- Styrke oljevernberedskap, havariberedskap og overvåking av kystmiljøet.
- Intensivere kartlegging og nødvendig vern av kaldtvannskorallrev.
- Iverksette tiltak for å sikre vekst i den nordatlantiske villaks-stammen.
- Følge de vitenskapelige rådene for fiskekvoter, og om nødvendig forby fangst av visse arter eller med visse redskaper eller i visse områder.

✓ *Se punkt 1.6 Internasjonalt miljøarbeid.*

1.4.3 Dyrevelferd

Venstre mener dyr har en verdi i seg selv og skal behandles med respekt.

Derfor vil Venstre:

- Ha strengere tilsyn med dyrevelferd, spesielt overfor produksjonsdyr, bruk av forsøksdyr og transport av dyr.
- Innføre en standardisert frivillig merkeordning for matvarer slik at forbrukere kan få mulighet til å velge ut fra dyrevelferd.
- Følge opp Dyrevelferdsmeldingen ved å avvikle pelsdyrhold innen 2012 dersom ikke dyrevelferden er forsvarlig.

1.4.4 Bioteknologi

Bioteknologi gir store muligheter – medisinsk, for å bedre matproduksjonen og ikke minst for å utvikle nye næringer. Men bioteknologi reiser etiske dilemmaer og kan gi virkninger i naturen som vi ikke kjenner rekkevidden av.

Derfor vil Venstre:

- Konkretisere etiske retningslinjer for den bioteknologiske forskningen.
- Innføre tydelige merkeordninger for mat som er genmodifisert ved bioteknologi.

1.4.5 Allemandsretten

Alle har rett til naturopplevelser, til å ferdes fritt og til å høste av naturens overskudd. Målet er at innbyggerne i minst mulig grad må betale for naturopplevelser.

Mange steder i landet, særlig i Oslofjordområdet og på Sørlandet, er det et økende press på strandsonen. Her må allemandsretten gå foran andre interesser og det må være strenge restriksjoner på utbygging. I mer tynt befolkede deler av landet vil tilsvarende strenge restriksjoner ikke stå i forhold til behovet, og være et uønsket hinder for utvikling av lokal-samfunn og næringsliv. I disse områdene må særlig attraktive strand- og kystområder

bevares gjennom en langsiktig strandsonepolitikk som ivaretar allemannsretten og sikrer naturverdiene. Venstre vil innføre krav om at alle kommuner skal ha en samlet strandsoneplan tilpasset situasjonen i det enkelte område. Disse planene må godkjennes av statlige myndigheter, men når en slik plan først er etablert, skal kommunene ha frihet til å avgjøre enkeltsaker.

Fjellnaturen er svært sårbar. Hyttebygging er et naturinngrep i seg selv, men fører også med seg økt aktivitet og økt belastning på den sårbare naturen. Venstre er bekymret for at økt aktivitet i høyfjellet skal gå på bekostning av viktige naturverdier og vil derfor ha en restriktiv politikk for hyttebygging på høyfjellet.

Derfor vil Venstre:

- Stille krav om en samlet strandsoneplan i alle landets kommuner, med lokal frihet uten statlig overstyring når slike planer først er godkjent.
- Være svært restriktiv med å tillate hyttebygging over skoggrensen.
- Ha strenge nasjonale begrensninger for bruken av snøskutere og andre motoriserte terrengkjører og gi kommunene mulighet til å begrense bruken ytterligere.
- Øke aldersgrensen for at barn kan fiske gratis med stang i elver og vann til 18 år.
- Revidere rikspolitiske retningslinjer i strandsonen for å styrke vern av naturgrunnlag, kulturlandskap og rekreasjonsmuligheter.

✓ *Se punkt 14.6 om friluftsliv.*

1.4.6 Kulturminnevern og kulturmiljøer

Venstre vil øke satsingen på kulturminnevern. Venstre vil utvikle ordninger som motiverer til bevaring av kulturminner og ivaretaking av nye funn. Venstre vil utvikle de statlige virkemidlene slik at eierne fortsatt kan ta ansvar for egne kulturminner gjennom bruk. Venstre vil gi kommunene økte muligheter til å gripe inn mot spekulativt forfall.

Derfor vil Venstre:

- Doble kulturminnefondets grunnkapital i løpet av stortingsperioden.
- Legge fram et opplegg med skatte- og avgiftsincentiver for eiere av fredede og bevaringsregulerte kulturminner for å sikre nødvendig vedlikehold.

1.5 Lokal miljøforvaltning og byutvikling

Norske kommuner har store muligheter til å redusere utslippenes av klimagasser, men har ikke den nødvendige friheten for at dette potensialet blir tatt ut. Venstre vil gi større miljøansvar til lokale myndigheter ved å gi frihet til å sette lokale standarder for luft- og vannkvalitet som er høyere enn de statlige minimumsstandardene. Lokale myndigheter skal ha rett til å følge opp lokale kilder til utslipps.

Lokale myndigheter har også må ta ansvar for å redusere lokale utslipper fra landbruk, avløp og industri. I de største byene må luftkvaliteten bedres og støynivået reduseres, særlig gjennom tiltak i transportsektoren. Venstre vil åpne for at kommunene, om de selv ønsker, skal kunne skattlegge bedriftsparkeringsplasser etter Gøteborgmodellen.

Derfor vil Venstre:

- Gi frihet til å sette lokale miljøstandarder som er høyere enn de statlige minimumsstandardene og gi myndighet til å følge opp lokale kilder til utslipps.
- Gi kommunene hjemmel til å innføre lavutslippskoder for å redusere den lokale forurensningen.
- Styrke støtteordninger for kommuner som gjennomfører klimaplaner og klimatiltak.
- Gi kommuner myndighet til å stille krav om miljøtilpasset oppvarming til nye boligfelt/næringsområder gjennom reguleringssplaner.
- Gi kommunene hjemmel til å fastsette minimumspris på parkering for kommersielle parkeringsplasser i byer og tettsteder.
- Stimulere kommuner til å tilrettelegge løsninger for innfartsparkering (Park & Ride) ved knutepunkt for offentlige kommunikasjoner.
- Stimulere til bildelingsordninger og bilkollektiv.
- Åpne for at kommunene skal kunne skattlegge bedriftsparkering.
- Åpne for at borgere, i kommuner med skatt på bedriftsparkering, skal kunne motta månedskort som en del av lønnen uten at denne skattlegges.
- Stimulere bedrifter til å tilrettelegge for økt andel arbeidsreiser med kollektivtransport, sykkel og gang.

✓ *Se kapittel 2 Samferdsel.*

1.6 Internasjonalt miljøarbeid

De store miljøproblemene er grenseoverskridende. Derfor er det avgjørende med sterke internasjonale avtaler for å redusere utslipp av klimagasser, miljøgifter og for å verne det biologiske mangfoldet. Venstre vil at FNs kompetanse og innflytelse i det internasjonale miljøarbeidet styrkes, og at Europa skal samarbeide tett for å ha en pådriverrolle i globale miljøspørsmål. Norge skal være en pådriver for at de rike landene tar ansvar for at det utvikles alternativer til fossil energi og alternativer til farlige miljøgifter.

Derfor vil Venstre:

- Arbeide for å innføre en internasjonal CO₂-avgift på grensekryssende fly- og båttransport. Inntektene skal gå til FN.
- At Norge skal arbeide for langt strengere miljøforpliktelser for industrielandene, samtidig som internasjonale miljøavtaler også må gjelde for utviklingslandene.
- At det opprettes en global teknologibank for miljøteknologi slik at de fattige landene sikres en økonomisk utvikling som ikke går på bekostning av naturmiljøet.
- Ha et forpliktende internasjonalt samarbeid for å sikre en rettferdig og bærekraftig forvaltning av vannressurser.
- At fattige land må ha en selvlagt rett til sin del av inntektene når andre utnytter deres genetiske ressurser.
- At det opprettes et internasjonalt forvaltningsorgan for de havområder som i dag ikke er under en forsvarlig forvaltning.
- At Norge skal samarbeide aktivt med EU i miljøpolitikken.
- Styrke det internasjonale samarbeidet for å få strengere utslippskrav til nye biler, og for å få en raskere innfasing av lav- og nullutslippskjøretøy.

A photograph showing a perspective view of railway tracks. The tracks are made of dark steel rails and wooden sleepers, with gravel ballast in between. They converge towards the horizon. The lighting suggests it might be late afternoon or early morning.

2. Samferdsel

Samferdselspolitikken skal ivareta tre grunnleggende hensyn: God mobilitet for hele befolkningen, et miljøtilpasset, utslippsfritt samfunn og verdiskaping for næringslivet. Samferdselspolitikken må føre samfunnet i retning av alle tre mål på samme tid: Verdiskaping, mobilitet og nullutslipp.

Venstre vil stimulere til rask innfasing av nullutslippskjøretøy og annen ny, miljøtilpasset teknologi i transportsektoren.

Venstre er positive til bruk av konkurranser og markedsmekanismer og vil stille strenge miljøkrav i alle offentlige anbud og konsesjonsutlysninger. Venstre vil gi Samferdselsdepartementet ansvar for alle transportformer, også sjøtransport.

Venstre vil bygge ut energi- og kostnadseffektive alternativer til vei for persontransport: Jernbane, kollektivtransport, sykkel- og gangveier. Vi vil legge til rette for størst mulig kollektivandel på veinettet, god framkommelighet i de deler av landet der vei er eneste alternativ, og redusere transportbehovet gjennom god planlegging av byer og tettsteder.

Venstre vil også bygge ut helhetlige transportkorridorer for godstransport innenlands og ut av Norge, slik at vei, sjø og bane kombineres kostnads-, energi- og miljømessig optimalt. Norge må integreres sterkere i utviklingen av en felles europeisk transportpolitikk.

Vi vil gi økonomisk belønning til byer, fylker og transportetater som når sine miljømål, og gi stor frihet til å ta i bruk virkemidler som sikrer at målene nås. Venstre vil øke avgiften for drivstoff til innenlands flytrafikk, kombinert med en kompensasjonsordning for statlige kjøp av flyruter.

2.1 En utslippsfri transportsektor

Venstres mål er en utslippsfri samferdselssektor. Dette kan ikke nås ved norsk innsats alene, men Norge må utvikle en klar plan for hvordan utslippen kan reduseres år for år. Derfor vil Venstre

Venstres mål er en utslippsfri samferdselssektor.

trappe opp satsingen på jernbane, annen kollektivtransport og nullutslippskjøretøy. Venstre vil satse på biodrivstoff, elektrisitet og hydrogen som energibærere i transportsektoren.

Venstre har som mål å doble antall reiser med kollektivtransport i Norge innen 2020.

Derfor vil Venstre:

- Øke bevilgningene til jernbaneutbygging og kollektivtrafikk over statsbudsjettet.
- Bruke belønningsordninger til de kommunene som lykkes med å overføre transport fra personbil til kollektivtransport.
- Gi storbykommunene frihet til å velge om de vil overta ansvaret for kollektivtransport.
- Legge miljøkrav til grunn for all statlig samferdselsinnsats i byområder.
- At staten skal bidra til planlegging og finansiering av bybaneløsninger (trikk og bane) i byområder der det er hensiktsmessig.

Venstre vil doble mengden gods som transportereres på sjø og bane innen 2020 og halvere sjøtransportens utslipps.

Derfor vil Venstre:

- Ta i bruk biodrivstoff og hydrogen i ferjer og skip.
- Endre avgiftssystemet for godstransport slik at miljøtilpasset sjøtransport belønnes, ikke straffes med høyere brukerbetalning enn veitransport som i dag.
- Prioritere krysningspor, godsterminaler og andre tiltak på jernbanen som styrker kapasiteten for godstransport.
- Opprettholde systemet med konkurranser for godstransport på jernbane.
- Stille krav om lav- eller nullutslippsferjer i nye ferjekonsesjoner.
- Igangsette planlegging og prosjektering av terminaler for effektiv omlasting mellom skip og jernbane.

Venstre vil at andelen av reiser med sykkel skal være tolv prosent innen 2020.

Derfor vil Venstre:

- Innføre en belønningsordning for økning av andel sykkelturer.
- Satse langsiktig og forpliktende på utbygging av sammenhengende gang- og sykkelveinett.

- Likebehandle eller favorisere sykkel sammenliknet med bruk av bil i alt av statlig regelverk og økonomiske virkemidler.
- Tilrettelegge for bedre by- og tettstedsplanlegging slik at det blir lettere å erstatte daglig bilbruk med sykkel og gange.

Venstre vil halvere utslippene fra bilparken innen 2020.

Derfor vil Venstre:

- Endre bilavgiftene slik at de stimulerer til bruk av lav- og nullutslippskjøretøy som hybridbiler, elbiler og brenselcellebiler.
- Sette årlige, gradvis strengere utslippsmål til nye biler, og tilpasse avgiftssystemet for å sikre måloppnåelse.
- Sikre omsetning av minst 10 prosent biodrivstoff og hydrogen innen 2013 produsert etter strenge krav til bærekraftighet og forutsatt at annengenerasjons biodrivstoff er kommersielt tilgjengelig.
- Fra 2015 forby nysalg av biler som kun kan gå på fossil energi.
- Utvide bruken av den eksisterende utslippsfrie trolleybussteknologien.
- Bidra til oppbygging av infrastruktur for hydrogen, biodrivstoff og ladning av elbiler.
- Gi frihet til å innføre flere miljøsoner i bysentra hvor kjøretøy må oppfylle strenge definerte miljøkrav for å slippe inn.
- Gi byene og de store tettstedene frihet til å bruke rushtidsdiferensiering og andre nødvendige virkemidler for å nå miljømål for transportsektoren.
- Sette strenge miljøkrav til kjøretøy i offentlige anbud, drosjekonsesjoner og i kjøregodtgjørings- og firmabilordninger.
- At offentlige virksomheter som hovedregel kjøper inn lav- og nullutslippskjøretøy.
- Stimulere kommunene til å tilrettelegge løsninger for innfartsparkering (Park & Ride) ved knutepunkt for offentlig kommunikasjon.

2.2 Jernbane for framtiden

All transportvekst i og mellom de største byene bør i framtiden skje med jernbane og kollektivtrafikk, ikke med økt bil- eller flytransport. Venstres mål er å doble gods- og persontransporten med jernbane innen 2020. Da må jernbanen bygges ut og oppgraderes.

Vi vil legge til rette for størst mulig kollektivandel på veinettet, god framkommelighet i de deler av landet der vei er eneste alternativ, og redusere transportbehovet gjennom god planlegging av byer og tettsteder.

Utbyggingen av jernbanen må skje i form av dobbeltspor tilrettelagt for høye hastigheter. Det vil på kort sikt gi store gevinster for framkommelighet og miljø rundt de største byene, og samtidig være starten på et framtidig nett av høghastighetstog mellom de store byene.

Det er viktig at Jernbaneverket prioritærer og investerer forretningsmessig, og har handlefrihet til å gjennomføre store utbygginger mest mulig sammenhengende, med Jernbaneverket som byggherre og utbyggingen satt ut på anbud.

Derfor vil Venstre:

- Bygge jernbanenett tilrettelagt for høye hastigheter i Intercity-trianglelet og rundt alle større byområder innen 2020.
- At reisetiden fra Oslo til endepunktene i Intercity-trianglelet (Lillehammer, Halden, Skien) ikke skal være mer enn 80 minutter i 2020.
- At reisetiden Oslo-Bergen og Oslo-Trondheim ikke skal være mer enn 4 timer og reisetiden Oslo-Kristiansand ikke mer enn 3 timer i 2020.
- Bygge flere krysningsspor og bygge ut godsterminaler.
- Konkurranseutlyse drift av persontransport på flere jernbanestrekninger, med krav om høyere avgangsfrekvens i konkurranseutlysningene der det er mulig.
- Omorganisere Jernbaneverket slik at vi får konkurranseutsatt investeringer, drift og vedlikehold på jernbanens infrastruktur.
- Oppgradere linjene mot Stockholm og Göteborg/København som start på høghastighetsbaner.

2.3 Vei- og sjøtransport

Venstre vil satse på bedre framkommelighet mellom regionene for å fremme verdiskaping, utvikling av levedyktige distrikter, vekstkraftige bo- og arbeidsmarkeder og for å dekke næringslivets transportbehov. Stamveinetet må opp på en standard som kreves for å sikre framtidig verdiskaping, og satsingen på rassikring må økes. Venstre vil prioritere de viktigste stamveiene for å gi næringslivet konkurransedyktige vilkår – kombinert med satsing på miljøtilpasset sjøtransport.

Derfor vil Venstre:

- Prioritere en forsiktig utbygging av kyststamvei Stavanger-Bergen-Ålesund-Trondheim og tilgrensende veinett.
- Prioritere utbedring av gjenværende flaskehals og dårlige partier på E6 nord for Trondheim.
- Bidra til prosjektfinansiering av helhetlige «veipakker» som sikrer næringslivets behov gjennom offentlig/privat samarbeid (OPS), spleislag som inkluderer næringslivsbidrag og brukerbetaling i tillegg til statlige bevilgninger.
- Innføre nye virkemidler for utvikling og innfasing av lavutslippsfartøy og satse sterkt på sjøtransport, blant annet gjennom økte bevilgninger til havner og farleder, og en særskilt prosjektfinansiering av Stad skiptunnel.
- Opprettholde Hurtigrutas seilingsmønster slik det er i dag av hensyn til reiselivsnæringa og kystsamfunnene.
- Stimulere til mer godstransport på Hurtigruta.

2.4 Trafiksikkerhet

Trafiksikkerhet handler i stor grad om den enkelte trafikants holdninger og atferd. De fleste ulykker skyldes rus, høy fart, trøtthet og dårlige trafikkferdigheter. Det er derfor viktig å påvirke bilisters holdninger slik at kunnskap og forståelse om risikofylt kjøring øker.

For å få ned tallet på antall drepte og skadede i trafikken, er det nødvendig å innrette transportsystemet slik at det fremmer trafiksikker atferd og samtidig beskytter mot fatale konsekvenser av farlig kjøring.

Derfor vil Venstre:

- Øke kontrollaktiviteten og ha mer synlig politi langs veiene.
- Skjerpe sikkerhetskrav til yrkestransport, spesielt tungtransporten.
- Skjerpe prøvetid på sertifikat, slik at terskelen for inndragelse ved trafikkovertradelser for ferske bilførere senkes.
- Intensivere bruken av midtrekkverk på ulykkesutsatte to- og trefeltsveier.
- Bedre vedlikeholdet av det mest trafikkerte veinettet.
- Vurdere å innføre alkolås i busser, ferjer og annen yrkestransport.

A photograph of two young girls with long hair, smiling and laughing. The girl on the left wears a blue flat cap and a blue long-sleeved top. The girl on the right wears a striped knit hat and a yellow long-sleeved top with a red button. They are set against a background of blurred colors.

3. Skole – grunnutdanning

Venstre vil ha en god offentlig skole som gir alle like muligheter til kunnskap, til å ta i bruk sitt potensial og til å bidra i samfunnet uavhengig av bosted og sosial og kulturell bakgrunn. En god offentlig skole er også viktig på veien mot framtidens kunnskaps-samfunn. I skolen legges en viktig del av grunnlaget for kunnskap og kompetanse som er avgjørende for framtidens verdiskaping i Norge.

Skolens viktigste oppgave er å gi den enkelte elev et best mulig kunnskapsnivå, gode grunnleggende ferdigheter og tro på egne evner. For å bevare og videreføre et liberalt demokrati er det avgjørende at våre elever utvikler evnen til selvstendig tenkning, nysgjerrighet, kreativitet og kritisk vurdering.

En hovedoppgave i norsk skole er å forbedre kvaliteten i kunnskapsformidlingen. Elevene må følges tettere opp de første skoleårene og opplæringen i basisferdighetene lesing, skriving og regning må styrkes. Dette forutsetter blant annet en særlig satting på real- og språkfag i kommende stortingsperiode. Lærernes kompetanse innen IKT må også styrkes.

Sidemålsopplæring skal fremdeles være en viktig del av norskfaget. I studieforberedende opplæring må begge målformer i større grad inkluderes i andre skolefag enn norsk, slik at elevene blir eksponert for begge målformer gjennom hele skolegangen.

3.1 Eleven

3.1.1 Tilpasset opplæring

For å legge til rette for enkeltelevens utvikling trenger vi tydelige læringsmål, klare krav til elevene og gode lærere. En god kartlegging av den enkelte elevs ferdigheter og kunnskapsnivå de første skoleårene er nødvendig for at hver enkelt elev skal få relevant oppfølging. Derfor ønsker Venstre at det skal gjøres gode evalueringer og at det gis konkrete tilbakemeldinger til elevene og foreldre gjennom hele barneskolen.

Alle elevene skal få den opplæringen som er tilpasset den enkeltes

behov og forutsetninger. Kommunene må ha stor frihet til å organisere tilpassede opplæringstilbud.

Mange elever har kunnskaper i andre fremmedspråk enn engelsk. Globaliseringen stiller også økte krav til kunnskaper i flere språk. Venstre mener at innføring av et andre obligatorisk fremmedspråk gir mer kunnskap i skolen og bedre integrering.

Derfor vil Venstre:

- At eleven må få gi tilbakemelding til lærere på undervisningen.
- Ha åpenhet om resultatet av nasjonale prøver og andre evalueringer av skolen.
- Innføre en ordning der elevene og deres foresatte får skriftlige tilbakemeldinger basert på faglig utvikling fra første klasse-trinn.
- Innføre et obligatorisk andre fremmedspråk fra mellomtrinnet.
- At samiske elevene sikres læremidler på samisk.

3.1.2 Frafall og rådgivning

Frafallet i videregående skole er høyt og det er særlig en overvekt av gutter som faller fra før endt skolegang. Årsakene til frafall må kartlegges ytterligere, og det må settes i gang målrettede tiltak for å motvirke dette.

Venstre vil ha mer spesialpedagogisk kompetanse i grunnskolen og at innsatsen koncentrerer om å hjelpe elevene i de første skoleårene slik at færrest mulig elevene trenger videre hjelp senere i skolesystemet. Venstre er positiv til at også andre yrkesgrupper trekkes inn i skolen for å styrke det sosial-faglige miljøet.

Venstre mener det er nødvendig med en bedre rådgivningstjeneste, økt fokus på overgangen mellom grunnskole og videregående skole og en sterkere oppfølging av den enkelte elev helt fra de første skoleårene.

Det er viktig at lærerne får være lærere, og at elevenes behov

for andre typer hjelp og veiledning blir ivaretatt på en god og profesjonell måte. Venstre ønsker derfor å styrke den sosial-pedagogiske rådgivningen og utdannings- og yrkesrådgivningen. Slik rådgivning må være tilgjengelig både på ungdomstrinnet og i videregående skole. Utdannings- og yrkesrådgivning må foregå i nært samarbeid med arbeidstaker- og arbeidsgiverorganisasjoner, bedrifter og høyere utdanningsinstitusjoner slik at elevene kan få et best mulig grunnlag for egne valg.

Venstre vil gjeninnføre praktiske tilvalgsfag i 8.-10. klassetrinn. Skolen må få frihet til å ha fokus på den enkelte elevs egenskaper og behov, framfor pålagt antall timer teoretisk undervisning. Samtidig må ordningen med utplassering i yrkeslivet forenkles slik at elever med behov for alternativ opplæring skal få det.

Derfor vil Venstre:

- Ha tettere oppfølging av elevene de første årene de går på skolen.
- Ha flere spesialpedagoger på den enkelte skole.
- At retten til videregående opplæring forlenges med ett år.
- At retten til videregående opplæring etter søknad om omvalg kan utvides med inntil to opplæringsår.
- At alle skoler skal tilby utdannelses- og yrkesveiledning gjennom et rådgiverteam bestående av en lærer, en ekstern rådgiver – gjerne fra næringslivet - og dersom eleven selv ønsker det; en foresatt.

3.1.3 Godt læringsmiljø

Venstre ønsker et sterkere fokus på arbeidsmiljøet både for elever og lærere i skolen.

Venstre vil ha en skole der elevene blir hørt og får delta i utviklingen av skolen. Det er skoleledel-

sens oppgave å sikre elevrådene gode arbeidsforhold og sørge for at de fungerer. Elevene har på sin side plikt til å delta i undervisningen, til å oppføre seg ordentlig og til å følge skolens regler.

Det er viktig å forebygge psykososiale problemer / rusproblemer hos elever. Venstre vil derfor styrke skolehelsetjenesten for alle elever, fra barneskole til den videregående skolen.

Det er viktig at lærerne får være lærere.

Venstre vil bevare gratisprinsippet i skolen, men det må ikke praktiseres så strengt at ikke skolen kan få samle inn mindre beløp til ekskursjoner, leirskole og lignende. Videregående opplæring skal også være gratis og elever skal ikke betale for skolemateriell. Men dagens ordning med gratis skolebøker er byråkratisk og gir ikke rom for valgfrihet. Nynorske og samiske lærebøker må foreligge til samme tid og til samme pris som lærebøker på bokmål.

Derfor vil Venstre:

- Styrke elevenes rettigheter om et godt fysisk og psykososialt læringsmiljø og utvide Arbeidstilsynets mandat til også å gjelde dette.
- Videreføre rentekompensasjonsordningen for offentlige skolebygg, og utvide denne til også å gjelde friskoler, slik at skoleeierne får adgang til å finansiere nybygg og renovering av eksisterende bygg.
- Gjennomføre ordningen med gratis læremidler ved å gi et læremiddelstipend til den enkelte elev.
- Synliggjøre samisk kultur i den kulturelle skolesekken.

3.2 Læreren

Læreres faglige og pedagogiske kompetanse er avgjørende for elevers læringsutbytte. Det er viktig både å bedre den formelle kompetansen til dem som er lærere i dag og å forbedre lærerutdanningen for nye lærere. Vi trenger lærere med høy faglig standard fra en variert utdannings- og yrkesbakgrunn.

Lærere må hele tiden ha rett og plikt til å fornye og videreutvikle sin fag- og yrkeskompetanse. Derfor vil Venstre innføre et lærerloft, et kompetanseår, slik at den formelle kompetansen heves og fornyes med jevne mellomrom for alle lærere i alle fag. Kostnadene ved en slik ordning skal dekkes gjennom et spleislag mellom stat og kommune.

For å møte de høye kravene til faglig og pedagogisk kompetanse, ønsker Venstre å legge om og utvide allmennlærerutdanningen til en femårig mastergrad med mer faglig fordypning, praksis og spesialisering. Venstre vil ha en differensiert grunnskolelærerutdanning med spesialisering for undervisning på henholdsvis 1.-7. trinn og 5.-10. trinn.

Rekrutteringen av lektorer har vært for lav de siste årene. Venstre vil derfor vurdere å gjeninnføre halvårig praktisk-pedagogisk utdanning. I tillegg vil Venstre gjøre det økonomisk attraktivt for mastergradsutdannede å jobbe som lærer, for eksempel ved å redusere studiegjeld eller motta et stipend mot at den mastergradsutdannede forplikter seg til å arbeide i skolen i en viss tid og samtidig tar pedagogisk utdanning dersom dette mangler.

Derfor vil Venstre:

- Innføre en ordning med systematisk videreutdanning for lærere ansatt i grunn- og videregående skole; et kompetanseår for lærere.
- Øke opptakskravene på allmennlærerutdanningen og ha krav om karakteren 4 eller bedre i norsk og matematikk.
- Innføre nasjonale rekrutteringsplaner for å sikre gode og mange nok lærere.
- Legge om og utvide allmennlærerutdanningen til 5 år slik at det blir mer fokus på faglig fordypning, praksis og spesialisering.
- Innføre fagkrav i alle enkeltfag for å undervise: Fra og med ungdomstrinnet skal alle lærere ha en faglig bakgrunn (60 studiepoeng) i de fagene de underviser i.
- Opprette flere studieplasser ved praktisk-pedagogisk utdanning, slik at flere studenter med høy fagkompetanse får muligheten til å bli lærere.
- Gi økonomiske incentiver til studenter med avgjort mastergrad som velger å bruke sin utdannelse som lærer.
- Innføre målrettede seniortiltak, for eksempel bonuser eller redusert arbeidstid, for å beholde verdifull kompetanse i skolen.
- Innføre systematisk evaluering av lærere slik at lærere kan få tilbakemelding på sitt arbeid fra skoleledelsen, kolleger og elever.
- At lærere får mer fleksibilitet til å prioritere sin arbeidsdag utover undervisningstimene.
- Arbeide for mindre byråkrati for lærerne, slik at de får mer tid til forberedelse og direkte elevoppfølging.

3.3 Eierskap og organisering

Venstre vil ha frie og selvstendige skoler. Det gjør skolelederoppgaven til en krevende og viktig jobb. Rektor skal være skolens pedagogiske leder og samtidig ha ansvaret for økonomisk styring,

personalforvaltning og arbeidet med skolens omdømme. Det er også skoleledelsens ansvar å sørge for at lærerne får konstruktiv tilbakemelding på sitt arbeid og utviklingsmuligheter i form av etter- og videreutdanning.

Venstre mener at det er skoleeiers ansvar å sørge for at rektorer, og andre med lederansvar i skolen, får mulighet til å gjennomføre

kompetanseheving, både i skoleledelse og på fagområder som kan bidra til å styrke ledelsen av skolen. Staten må legge til rette for dette ved å opprette relevante studietilbud ved universiteter og høgskoler.

Skolen må få frihet til å ha fokus på den enkelte elevs egenskaper og behov.

Friskoler bidrar med nytenking og gir nye erfaringer om pedagogikk og organisasjonsformer, samtidig som de gir familier valgfrihet til å finne det undervisningstilbuddet som passer best for egne barn. Venstre mener det er viktig at dette er tilgjengelig for alle, uavhengig av foreldrenes økonomi. Venstre ønsker derfor en offentlig finansiering av friskolene tilsvarende 90 prosent av driftstilskuddet en offentlig skole får, i tillegg til dekning av kapitalkostnader.

Friskoler skal bare være et supplement til den offentlige skolen, og friskoler bør derfor ikke ha et omfang og en utbredelse som svekker det offentlige skolesystemet. Friskoler skal ikke ha anledning til å ta ut økonomisk fortjeneste gjennom direkte eller indirekte utbytte. Dessuten må det settes klare grenser for hvor høye skolepenger den enkelte elev skal betale.

Derfor vil Venstre:

- At rektor og øvrig ledelse skal få egen utdanning i skoleledelse både før og etter ansettelse.
- At rektor bruker mindre tid på administrative oppgaver og mer tid på å være pedagogisk leder.
- Gjeninnføre friskoleloven fra 2003 kombinert med et forbud mot direkte og indirekte utbytte, samt begrensninger på antall skoleplasser.
- Øke den offentlige finansieringen av friskoler til 90 prosent.

3.4 Fagopplæring i arbeidslivet

Frafallet i skolen er størst i de yrkesfaglige studieretningene. En viktig årsak er at teoritrotte elever som søker seg til en praktisk utdanning, møter en teoritung og lite elevtilpasset opplæring i mange yrkesfaglige studieretninger.

Venstre vil derfor gjøre yrkesopplæringen mer fleksibel. Flere læringer og lærekandidater trenger andre modeller for sin utdanning enn 2 år i skole og 2 år i bedrift. For at valgene skal bli reelle, må denne typen løsninger utarbeides i samarbeid med nærings- og arbeidsliv.

Derfor vil Venstre:

- Halvere arbeidsgiveravgiften for læringer.
- Legge til rette for en mer fleksibel modell i yrkesfagene med mulighet for mindre teori og mer praksis det første året.
- Innføre entreprenørskap i de yrkesfaglige studieretningene og styrke samarbeid mellom læringsinstitusjoner og næringsliv.
- Videreutvikle lærekandidatordningen for å sikre at flest mulig går ut av videregående opplæring med dokumentasjon på sin kompetanse.
- At læringskostnadene økes, og at opplæringskontorene i små fag får en offentlig grunnfinansiering.

3.5 Voksenopplæring og livslang læring

Venstre ser det som viktig at voksne mennesker får mulighet til å realisere sine utdanningsønsker i tråd med intensjonen om livslang læring. Å legge til rette for voksenopplæring er avgjørende for at vi skal kunne omstille oss til et endret arbeidsmarked og skaffe arbeidskraft innenfor viktige områder som for eksempel helsesektoren. Utdanning er også et viktig integreringstiltak for alle som er arbeidsføre, men som av ulike årsaker faller utenfor i samfunnet.

Derfor vil Venstre:

- Gjennomgå opplæringstilbudet for dem som faller utenfor det ordinære arbeidslivet, herunder rusavhengige og asylsøkere, samt voksne som allerede er i arbeid.
- Styrke satsingen på utvikling og drift av fjernundervisning og desentralisert undervisning.

4. Forskning og høyere utdanning

Fri forskning, fri debatt og kritisk tenkning er grunnpilarer i demokratiet. Forskning er en forutsetning for ny kunnskap og kritisk refleksjon og for å utvikle frie, tenkende borgere.

Vedvarende og sterk satsing på utdanning og forskning er nødvendig for å sikre verdiskaping og velferd, miljø og et nyskapende næringsliv. Opptrappingen av de økonomiske ressursene til forskning og høyere utdanning må være forpliktende og langtidsklig. Venstre vil derfor ha som førsteprioritet å øke den norske forskningsinnsatsen til 3 prosent av bruttonasjonalproduktet (BNP) innen 2013, hvorav 1 prosent fra offentlige kilder.

Norsk forskning foregår i hovedsak ved universiteter, høyskoler, i bedrifter og forskningsinstitutter. Det er viktig å satse på hele spekteret av institusjoner. Målet må være å etablere et tettere samspill og balanse mellom instituttsektoren, universitetene, høyskolene og det private næringsliv, blant annet for å oppnå forskning av høy kvalitet. Slik skaper man også attraktive vilkår for næringsutvikling og nyskaping i Norge.

4.1 Forsknings- og utdanningsinstitusjonene

Venstre har som ambisjon at flere høyere utdanningsinstitusjoner og forskningsmiljøer i Norge skal være representert blant de fremste i Europa innen 2020, både som forsknings- og utdanningsinstitusjoner.

Venstre mener at offentlig forskningsinnsats i størst mulig grad skal skje gjennom frie bevilgninger, og ikke gjennom sentralstyrt programmer eller øremerkede tilskudd til bestemte formål.

Den frie forskningen er de høyere utdanningsinstitusjonenes fremste konkurransefortrinn i rekrutteringen av de beste hodene. For å være relevante internasjonalt må forskere våge å gå i nye, uprøvdre retninger, og bruke tiden på forskning, veiledning og undervisning framfor søkeradsskjemaer og administrasjon. Dette

kan kun sikres gjennom en økning i basisbevilgningen. Samtidig må den resultatbaserte komponenten for forskning åpnes opp, slik at institusjonene faktisk blir økonomisk belønnet for å øke forskningsinnsatsen.

Venstre mener privat høyere utdanning bør ha gode nok rammevilkår til at de blir reelle alternativer både for studenter og forskere.

Derfor vil Venstre:

- Styrke forskningen gjennom økte basisbevilgninger til universiteter, høyskoler og forskningsinstitusjoner.
- Utarbeide en forpliktende opptrappingsplan og en bedre rekrutteringsstrategi for vitenskapelige stillinger ved universiteter, høyskoler og forskningsinstitutter, som blant annet inkluderer et «hjemkomststipend» på postdoktorativ.
- Øke bevilgningene til oppgradering og nyanskaffelser av forskningsmessig infrastruktur, vitenskapelig utstyr og til vedlikehold av utdannings- og forskningsinstitusjonenes byggingsmasse.
- Opprettholde 50/50-prinsippet for fordeling av tid mellom forskning i forhold til undervisning og veiledning for vitenskapelig ansatte.
- Videreutvikle Sentre for fremragende forskning.
- Ha en gjennomgang av Norges forskningsråd og sikre at støtten til frittstående prosjekter økes.
- Styrke samarbeidsprosjekter mellom forsknings- og utdanningsinstitusjonene ved å belønne dette i finansieringssystemet.
- At den enkelte utdanningsinstitusjon kan velge den styringsform som den anser som best egnet.
  - Utvide gaveforsterkningsordningen slik flere private bidrar til finansieringen av forskning.
  - Forenkle skjemaveldet ved å innføre standardskjema som kan være mest mulig felles for ulike søkeradss prosesser.

Venstre vil øke den norske forskningsinnsatsen til 3 prosent av bruttonasjonalproduktet (BNP) innen 2013, hvorav 1 prosent fra offentlige kilder.

4.2 Næringsrettet forskning

Norges økonomiske vekst avhenger av vår evne til å omsette kunnskap til ny virksomhet. Nyskaping og kunnskapsoverføring mellom forskning og næringsliv må derfor styrkes. Fra både

grunnforskning, anvendt forskning og utvikling kommer det nye ideer som kan gi grunnlag for nye bedrifter.

Forskningsinstitusjonene må legge bedre til rette for permisjon fra en akademisk karriere for å satse på kommersialisering av en idé. Bedrifter må inspireres til å satse mer på egen forskning og utvikling (FoU) og FoU-institusjonene må mer aktivt oppsøke næringslivet. For Venstre er det viktig at ikke all forskning i næringslivet blir tvunget innom de store FoU-institusjonene.

Norske bedrifter og forskningsmiljøer opererer i et internasjonalt miljø. Det er derfor viktig å legge til rette for utenlandsk kompetanse, investeringer og næringsutvikling i Norge. Samtidig må norske forskere stimuleres til internasjonal deltagelse. På den måten kan vi mest effektivt skape lønnsomme, framtidsrettede bedrifter i Norge og bidra til utvikling av viktig teknologi, for eksempel innen ny fornybar energi.

Derfor vil Venstre:

- Øke Fondet for forskning og nyskapning til 150 mrd. kroner innen 2010.
- Øke beløpsgrensene og gjeninnføre støtte til ulønnet forskningsinnsats i SkatteFUNN-ordningen.
- Gi offentlig delfinansiering av doktorgrader i næringslivet.
- Videreutvikle SFI-ene (Senter for forskningsbasert innovasjon) og NCE-ene (Norwegian Center for Expertise) for å styrke nyskapings- og næringsperspektivene i norsk forskning innenfor prioriterte områder.
- Øke bevilgninger til inkubatorer/«gründersentre» og styrke tilbuddet til Gründerskolen og andre prosjekter som skal gi kunnskap om forretningsutvikling.
- Styrke de høyere institusjonenes strategier for å utøve eierskap til forskningsresultater og samtidig oppmuntre forskere til åpen formidling av forskningsresultater gjennom Open Access-formidling.
- Bedre ordningene for utenlandske akademikere som vil forske i Norge og norske forskere som vil arbeide i utlandet.
- Bedre rammebetingelsene for internasjonale selskaper som vil legge sin FoU-aktivitet til Norge.

- Styrke ordningene med Forsknings- og utviklingskontrakter (IFU/OFU).

✓ *Se punkt 5.3 Kunnskapsbasert næringsutvikling.*

4.3 Studier og studenter

Utdanningsinstitusjonene skal tilby undervisning av høy kvalitet. Den skal være forskningsbasert, og det må stilles krav til pedagogisk kompetanse og fagkompetanse minst tilsvarende avsluttet

mastergrad hos dem som underviser. Studentene må tilbys faglig veiledning med klare tilbakemeldinger gjennom hele utdanningen.

Det må legges bedre til rette for at norske studenter skal kunne ta hele grader i utlandet, blant annet ved å gi rett til studiefinansiering til 4-årige bachelorgrader også utenfor Europa. Studenter som mangler gyldig studiekompetanse og tas

opp på en utdannelse godkjent av Statens lånekasse, skal ha rett til studiestøtte dersom studiekompetansen fullføres innen en viss tid for omgjøring til stipend. Finansieringssystemet for høyere utdanning må endres slik at det gis uttelling for semestre avgitt ved institusjoner i utlandet. Ordningen med kvotestudenter, som tilbyr studenter fra utviklingsland utdanning ved norske institusjoner med støtte fra Lånekassen som ettergis hvis studentene vender tilbake til hjemlandet, har vist seg å fungere veldig godt. Venstre ønsker å utvide denne ordningen ved å tilby flere kvote-studentplasser. Det må være mulig å velge om man vil avlegge eksamen på norsk eller engelsk.

Forskningsmiljøer med særskilt god undervisning bør belønnes gjennom egne incentivordninger, og få status som SFU-er (Sentre for fremragende undervisning).

En god studiefinansiering og en bedre studentvelferdspolitikk er viktig for å sikre alle den samme adgangen til utdanning og

kunnskap. Venstre vil videreføre gratisprinsippet i høyere utdanning. Studenter skal ikke betale skolepenger på statlige universiteter og høyskoler. Studenter som velger privat høyere utdannelse må få en del av lånet til skolepenger som stipend. Dette gjelder særlig der tilsvarende utdanning ikke finnes på offentlige institusjoner.

Venstre vil at studentsamskipnadene, som er styrt av studentene selv, fortsatt skal ha det utøvende ansvaret for velferdstilbudet.

Studenters læringsmiljø er i dag i liten grad dekket gjennom lov. Venstre mener at utdanningsinstitusjonene og det offentlige har et ansvar for blant annet å vise fleksibilitet ved fødsel eller sykdom hos studenter og sikre forsvarlig fysisk og psykisk arbeidsmiljø. Venstre vil derfor ha egen lovbestemmelse om læringsmiljø for studenter.

Venstre vil at NOKUT (Nasjonalt organ for kvalitet i utdanningen) skal utvikles til å bli et organ som mer aktivt bidrar som en kvalitetsutvikler i norsk høyere utdanning.

Derfor vil Venstre:

- Gi ekstra midler til fremragende undervisningsmiljøer for å motivere til økt fokus på undervisning.
- Styrke de generelle akademiske dannelsesfagene innenfor de ulike studieløpene.
- Legge til rette for bygging av minst 1000 nye studentboliger pr år, og fjerne kostnadsgrensen.
- Prisregulere studielånet årlig.
- La studentene selv velge om de ønsker halvårig eller månedlig utbetaling av studielånet.
- Øke bevilgningene slik at studiestøtten kan utvides til 11 mnd. i løpet av stortingsperioden.
- Heve taket på hvor mye studenter kan tjene i året uten å miste studiestøtte.
- Sikre at studenter får et tilfredsstillende helsetilbud gjennom samskipnadene.
- Lage ordninger som sikrer økonomien til studenter som blir langtidssyke.
- Innføre studiestøtte til første års utdanning i USA (Freshmanåret), og utdanning i ikke-vestlige land.
- Arbeide for mer likeverdig finansiering av fagskolene, slik at studenter som ønsker et slikt utdanningsløp, opplever dette som et reelt tilbud.
- Utvide Lånekassens sykelønnsordning til 12 måneder, og la det være mulig å være delvis sykmeldt som student.

5. Næring og nyskaping

Et mangfoldig og nyskapende næringsliv er avgjørende for at Norge skal lykkes i en stadig mer globalisert økonomi. Offentlig sektor og offentlig velferd er helt avhengig av verdiskapingen i det private næringsliv og av at initiativrike personer satser, tar risiko og omsetter ideer til handlinger. Derfor er utgangspunktet i Venstres næringspolitikk gode generelle rammevilkår for alle deler av næringslivet, kombinert med en målrettet innsats for utvikling av flere og bedre kunnskapsbedrifter. Vi vil satse på forskning og nyskaping og legge bedre til rette for dem som vil skape en arbeidsplass for seg selv og flere.

Venstre vil legge om den økonomiske politikken, og dermed også næringspolitikken. Vi vil vri beskatning fra arbeid til skatt på forbruk og miljøskadelig atferd. Med Venstres skattepolitikk blir det mer lønnsomt å arbeide og investere i norske bedrifter og arbeidsplasser, og mindre lønnsomt med forbruk og forurensing. Venstres grønne skattepolitikk er framtidssrettet, bra for miljøet og bra for næringslivet. Venstre ønsker en grønn økonomi som legger til rette for at Norge skal gå fra å være en fossilnasjon til å bli et lavutslippssamfunn. Venstre vil at Norge skal være først i verden med å utvikle og ta i bruk ny teknologi, skape nye miljøarbeidsplasser og gjøre omstillinger på alle samfunnsmråder som har konsekvenser for klimaet.

✓ *Se punkt 7.2.1 Fra rød til grønn skatt.*

✓ *Se punkt 7.3 Eierskap.*

5.1 Selvstendig næringsdrivende og små bedrifter

Politikk som er bra for de små bedriftene er nesten uten unntak bra for de store, men ikke nødvendigvis motsatt. Derfor er Venstre særlig opptatt av gode rammevilkår for de minste bedriftene og for selvstendig næringsdrivende.

Derfor vil Venstre:

- Innføre et næringsfradrag på linje med minstefradrag for selvstendig næringsdrivende.
- At alle eneansatte i egne selskaper kan få samme skattefra-

drag for innbetaling til egen tjenestepensjon som alle andre.

- Innføre en egen og forenklet aksjelov for små bedrifter hvor man blant annet fjerner revisjonsplikten, reduserer størrelsen på aksjekapital, reduserer gebyrene og rapporteringen til Brønnøysund og reduserer antall avgiftsterminer.
- Gjøre det enklere å ansette nummer to i et enpersonsforetak, blant annet ved å tillate midlertidige ansettelse og redusere rapporteringsbyrden og rapporteringsplikten.
- Likestille selvstendig næringsdrivende med arbeidstakere med hensyn til sosiale rettigheter ved svangerskap, fødsel og omsorg for små barn uten å øke trygdeavgiften.

5.2 Flere nyetableringer

Venstre ønsker et nyskapende Norge. Det er et selvstendig mål for Venstre at flere starter egen bedrift og at flere tar makten over egen arbeidsdag. Også av hensyn til maktspredning er det viktig med selvstendig næringsdrivende og flere små bedrifter. Det offentlige virkemiddelapparatet må derfor stimulere til omstilling og nyskaping.

Venstre er bekymret for den økende kompleksiteten i det offentlige virkemiddelapparatet mot næringslivet. Ulike virkemidler og offentlige støtteordninger, med til dels lite innbyrdes sammenheng og

uoversiktlige koblinger, bidrar til å hemme verdifull nyskaping. Det er en fare for at kompleksiteten i virkemiddelapparatet bidrar til å skape uhensiktsmessig sterke bindinger mellom virkemiddelapparatet og den enkelte gründer, og belønne de som er flinkest til å orientere seg i støtteapparatet snarere enn de som har de beste ideene. Venstre vil derfor foreta en samlet gjennomgang av Innovasjon Norge og andre deler av det offentlige virkeapparatet, med sikte på betydelige forenklinger og forbedringer.

Offentlige virkemidler skal være tydelig på om de er målrettet mot nyskaping for gründere og bedrifter over hele landet, eller om virkemidlene har som hovedhensikt å sikre bosetting. Venstre mener et viktig tiltak for å oppnå dette er å dele Innovasjon Norge i to ulike enheter. Den ene delen skal være en målrettet

nyskapingsdel for gründere og bedrifter i hele landet. Formålet med denne delen er å stimulere til at gode ideer settes ut i livet uavhengig av hvor i landet den oppsto. Den andre delen skal ta distrikthensyn og ha et virkemiddelapparat for distriktsutbygging med hovedhensikt å sikre bosetting og landbrukspolitiske mål. Bygdeutviklingsmidlene skal beholdes i distriktsdelen og stimulere utvikling og etablering av tilleggsnæringer i tilknytning til tradisjonelt landbruk.

Reiselivet er en viktig distriktsnærings som må sikres gode rammevilkår. Å opprettholde levende bygder, kulturlandskap og ren natur er avgjørende for at Norge skal lykkes som turistland. Reiselivssatsingen, herunder markedsføringen av Norge som reisemål i utlandet, må derfor styrkes for å gi et større verdiskapende bidrag i norsk økonomi.

Venstre mener vi trenger en bedre integrering mellom kultur og næring. Både det profesjonelle og det folkelige kulturtildelingsbidraget er viktig for å skape et mangfoldig tilbud innen kvalitetsturisme over hele landet. Venstre vil derfor støtte tiltak for produkt- og næringsutvikling på dette området. Både forskning, utdanningspolitikk og kulturpolitikk er viktig for en bærekraftig næringsutvikling.

Finansiering av fellesgoder er en flaskehals i destinasjonsutviklingen i Norge. Venstre vil åpne for at kommuner kan vedta verdiskapingsbidrag eller kurtakstordning. Venstre vil også øke satsingen på entreprenørskap i skolen og styrke samarbeidet mellom forskningsmiljøer, næringsliv og skole.

Venstre vil sikre bedre tilgang til risikovillig kapital for gründere gjennom det offentlige virkemiddelapparatet og gjennom skattestimulans for private investorer. Erfaringene fra USA og England med såkalte «Business Angels» er svært positive. En «Business Angel» eller «frøkapitalist» er en privatinvestor som i en tidlig fase går

inn i prosjekter, ofte i eget nærområde, med både kapital og kompetanse. Frøkapitalisten følger opp investeringen sin nøyne og er gjerne aktivt med i utviklingen av bedriften eller ideen. Denne typen investeringer kan stimuleres gjennom skattesystemet gjennom en «KapitalFUNN»-ordning etter modell av SkatteFUNN.

Derfor vil Venstre:

- Dele Innovasjon Norge i to. Den ene delen skal være en målrettet nyskapingsdel for gründere og bedrifter i hele landet. Den andre delen skal ha et virkemiddelapparat for distriktsutbygging med hovedhensikt å sikre bosetting og landbrukspolitiske formål.
- Gi studenter som velger å starte for seg selv innen 7 år etter endt utdannelse rentefritak og betalingsutsettelse på studielånet i inntil tre år.
- Utvide stipendordninger for dem som ønsker å etablere studentbedrifter.
- Etablere et «KapitalFUNN» for «frøkapitalister».
- Overføre ansvaret for selskapslovgivningen fra Justisdepartementet til Nærings- og handelsdepartementet.

5.3 Kunnskapsbasert næringsutvikling

Et viktig element i en god næringspolitikk er å satse på forskning, nyskaping og kompetanseheving i det eksisterende næringslivet.

Et viktig element i en god næringspolitikk
er å satse på forskning, nyskaping og
kompetanseheving i det eksisterende
næringslivet.

Venstre vil ikke lage nye store statlige konstruksjoner som investeringsfond eller investeringsbanker, men enkle ubyråkratiske ordninger som belønner dem som tør satse og som lykkes. Mange av nyskapingen som drives i dag, skjer innenfor etablert næringsliv. Mange gode ideer blir imidlertid aldri realisert. Dette vil Venstre endre ved å innføre skattestimuli til bedrifter som driver aktiv knoppskyting, etter modell av SkatteFUNN-ordningen.

En liberal og framtidsrettet næringspolitikk handler også om et mer fleksibelt arbeidsliv, mindre byråkratisk arbeidsinnvandring og et skattesystem som stimulerer

rer til arbeid, til investering i gode ideer og til mer miljøtilpasset adferd: Et skatteskifte fra rød til grønn skatt.

En av de viktigste forutsetningene for kreativitet i næringslivet er at skatten på arbeid ikke blir for høy. Høy marginalsatt på arbeid straffer den høyt utdannede og velkvalifiserte arbeidskraften Norge trenger mer av. Lavere skatt på arbeid betyr at kjøp av tjenester, kunnskap og opplevelser kan konkurrere med kjøp av materielle forbruksvarer. Mindre skatt på arbeid vil for eksempel bety bedre vilkår for det kulturbaserte næringslivet som nesten utelukkende har kostnader knyttet til lønn.

Derfor vil Venstre:

- Øke satsing på forskning generelt, og næringsrettet forskning spesielt. Gjeninnføre skattefradrag til ulønnet forskningsinnsats i SkatteFUNN-ordningen og heve øvrige begrensninger.
- Legge til rette for et mer fleksibelt arbeidsliv ved økt adgang til midlertidige ansettelser og overtid.
- Redusere skatt på arbeid ved å øke bunnfradraget.
- Senke marginalsatt for dem med middels inntekt ved å øke innslagspunktet i toppskatten trinn 1.
- Innføre et eget skattefradrag for bedrifter som driver aktiv knoppskyting etter modell av SkatteFUNN-ordningen.
- Gjeninnføre aksjerabatt ved formuesberegning slik at private eiere stimuleres til å investere i små bedrifter.

✓ *Se punkt 4.2 Næringsrettet forskning og punkt 7.2 Skatte- og avgiftspolitikk.*

5.4 En ny energinæring

Framveksten av næringsaktivitet knyttet til olje og gass har vært en viktig årsak til Norges sterke økonomiske utvikling og velstandsvekst de siste tiårene. Som en del av Venstres samlede strategi for gradvis å erstatte olje- og gassutvinning med produksjon av ren, fornybar energi, vil vi stimulere dagens næringsklynger rundt olje- og gassindustrien til å flytte investeringer og kompetanse over til fornybar energi og framtidsrettet næringsaktivitet. I framtiden må det være produksjon av fornybar energi og eksport av fornybare energiløsninger som skaffer de store inntektene.

Norge har særlig store muligheter til å lykkes med å utvikle og ta i bruk ny teknologi innen ny fornybar kraftproduksjon, både på land og til havs. For å få dette til, trengs økt forskningsinnsats

og bedre rammevilkår for utvikling av fornybare energikilder og klimatilpasset kraftteknologi. Bevilgningene til forskning på fornybar energi må som et minimumskrav løftes til samme nivå som petroleumsforskningen, og på sikt bli betydelig høyere. Venstre vil stimulere næringslivet til å satse mer på investeringer i ny fornybar energi, blant annet ved å knytte klare forpliktelser til konsesjoner for olje- og gassproduksjon.

Derfor vil Venstre:

- Opprette et nytt statlig organ / investeringsselskap som har som formål å investere i klimateknologi, klimagrundere og miljøriktig omstilling av eksisterende næringsliv.
- I konsesjoner på sokkelen sette krav om at minst 10 prosent av investeringene i nye olje- og gassfelt på sokkelen skal anvendes til ny fornybar energi.
- Etablere et samlet støtteregime for utvikling av fornybar kraftproduksjon til havs som er internasjonalt konkurransedyktig.
- Utarbeide en forpliktende plan for elektrifisering av eksisterende olje- og gassanlegg, i kombinasjon med planer for vindmøller til havs.
- Innføre grønt sertifikatmarked, som sikrer at Norge får et internasjonalt konkurransedyktig regime for utvikling av ny fornybar energi.
- Opprette et nasjonalt verdiskapingsprogram, i samarbeid med næringslivet, for satsing på utvikling av marine fornybare energikilder, hvor staten blant annet bidrar med en kraftig økning i bevilgningene til forskning på fornybar energi.
- Stimulere til og utvide hydrogensatsing slik at Norge kan ligge i front på anvendelse av hydrogen som energibærer i transportsektoren.
- Stimulere til anvendelse og produksjon av solcelle- og soloppvarmingsteknologi.
- Doble satsingen på bioenergi.
- Forsterke saksbehandlingen slik at mini-, mikro og småkraftverksøknader behandles raskere.
- Gi Statkraft SF en overordnet oppgave med å bidra til ny fornybar energiproduksjon i Norge og flytte ansvaret for selskapet til Olje- og energidepartementet.
- Redusere Statskraft SFs avkastningskrav og reinvestere 100 prosent av selskapets overskudd i formål som tar sikte på ny fornybar energiproduksjon i Norge.

✓ *Se punkt 1.2.2. Fornybar energi.*

6. Fiskeri og landbruk

Foto: Berit Roald/SCANPIX

Fiskeri og landbruk er viktige næringer for verdiskaping og sys-selsetting over store deler av landet. For Venstre er det viktig at disse næringene stimuleres til å være nytenkende og nyskapende, og at utviklingen i næringene ikke stopper opp gjennom reguleringer og begrensninger tilpasset en annen tid. Både innenfor landbruk og fiskeri er det et stort potensial i videreføredling og bearbeiding av produkter. Nøkkelen for å lykkes er etter Venstres syn en gjennomgående satsing på forskning og nyskaping innenfor disse næringene, og en opprydning i unødvendig regelverk og detaljstyring som hindrer kreativitet, gründervirksomhet og lønnsomhet.

6.1 Kyst og fiskeri

Norge rår over store fornybare ressurser med lang kyststripe og fem ganger så mye hav som land. Klarer vi å utnytte disse ressursene optimalt, har vi potensial for en verdiskaping som kan

være større og mer varig enn oljeinntektene. Med gode rammevilkår kan sjømatnæringene sikre vekst og inntektsgrunnlag langs hele kysten.

Verdiskaping, lønnsom næringsdrift og attraktive, konkurranse-dedyktige arbeidsplasser, skal være fiskeripolitikkens hoved-mål. Den etablerte kvotebalansen mellom fartøygruppene må opprettholdes. Det viktigste kravet staten skal stille til næringen er at ressursene skal høstes bærekraftig og at ressursuttag skal fastsettes av myndighetene.

Venstre vil avvikle ordninger som gir fiskeriflåten konkurranse-ulemper i forhold til offshoreflåten / maritim sektor for øvrig. Fiskerinæringen skal kunne konkurrere om arbeidskraft og investeringer på lik linje med annen sjøfart.

Venstre vil ha en gjennomgang av ordningen med statlig styrt leveringsplikt for fartøy med torskekvoter, med sikte på å fjerne

ordningen. Ordningen har ikke fungert etter hensikten og har ført til at enkelte fiskeriindustribedrifter har fått økonomiske fordeler. Venstre vil også ha en samlet gjennomgang av råfiskloven og vil vurdere å innføre ressursrente.

Derfor vil Venstre:

- Gi fiskerinæringen økt egenansvar for strukturering innenfor de ulike fartøygruppene.
- Avskaffe statlig særbehandling som nettolønnsordningen av offshoreflåten / maritim sektor i forhold til fiskeriflåten.
- Ha en samlet gjennomgang av råfiskloven og ordningen med statlig styrt leveringsplikt.

6.1.1 Mer verdiskaping fra sjømatnæringene

Venstre vil utvikle en sjømatpolitikk som sikrer en konkurransedyktig og allsidig sjømatnæring gjennom nyskaping, produktutvikling og satsing på eksportfremmende tiltak.

Oppdrettsnæringen har fortsatt et stort vekstpotensial, også for nye arter, men veksten i næringen må begrenses av det som er miljømessig bærekraftig. Venstre vil sette strenge miljøkrav ved tildeling av nye oppdrettskonsesjoner og lokalisering av disse.

Derfor vil Venstre:

- Arbeide for å redusere handelshindringer for norsk fisk og fiskeprodukter i en ny WTO-avtale.
- Sikre norsk fiskeri- og sjømatnæring friere adgang til EU-markedet.
- Forenkle regelverket innenfor sjømatsektoren.
- Fjerne dagens utførselskvote på 15 kg fisk for utenlandske turister.
- Øke forskningsinnsatsen innenfor næringsrettet fiskeriforskning.
- Utarbeide en plan for nasjonale torskefjorder, på linje med nasjonale laksefjorder.
- Ha et regelverk som hindrer gyting i merdene og begrenser rømming av oppdrettstorsk.
- Utarbeide et nytt konsesjonsregelverk for havbruksnæringen som legger til rette for bærekraftig vekst i næringen samtidig som hensyn til fiskevelferd, rømmingsbegrensning og miljø ikke overstyres av distriktpolitiske ønsker.

- Fastsette en nullvisjon for rømming av all oppdrettsfisk, og skjerpe virkemidlene for å oppnå en rask og sterk reduksjon av rømming.

6.1.2 Fiskeri og miljø

All fiskeriaktivitet i norske farvann skal skje slik at den ikke bidrar til overbeskatning av fiskebestandene. Norske fiskeriprodukter og fiskebestander skal tilfredsstille internasjonale sertifiseringer for bærekraftig forvaltning, og Venstre vil arbeide for å redusere foreurensende utslipper fra fiskerivirksomheten.

I dag er ulovlig, urapportert og uregulert fiske et alvorlig problem i forvaltningen av våre havområder. Kampen mot ulovlig fiske er i stor grad et internasjonalt problem som bare kan vinnes gjennom internasjonalt samarbeid.

I dag finnes det ingen offentlig tilgjengelige marine grunnkart for norskekysten, unntatt kart over kontinentalsokkelen laget for oljeindustrien. Marine grunnkart er helt nødvendig for å få til en kunnskapsbasert forvaltning av kystsonen til beste for både fiskeri og miljø.

Derfor vil Venstre:

- At alle fiskebestander i norske farvann skal høstes bærekraftig, i tråd med vitenskapelige råd.
- Trappe opp forsknings- og utviklingsinnsatsen (FoU) til havforskning og tilgrensende forskningsdisipliner for å styrke kunnskapsgrunnlaget for forvaltning av havressursene.
- Ha en forvaltningspraksis som tar høyde for endringer i gytemønster og truede bestander.
- Få stoppet utkasting av fisk fanget i norske farvann av utenlandske fartøy.
- Øke samarbeidet med andre land, særlig i nordområdene, for å få felles internasjonale mål for kontroll og uttak.
- Sikre at norske fiskeriprodukter og norske fiskeribestander tilfredsstiller internasjonale sertifiseringer for bærekraftig forvaltning.

- Utarbeide og gjøre marine grunnkart for norskekysten offentlig tilgjengelige.

✓ *Se punkt 1.4.2 Vern av natur til havs.*

6.2 Landbruk

Bonden er en selvstendig næringsdrivende med et spesielt forvalteransvar. Derfor er det viktig at grundermentalitet og nytenking får en sentral plass innenfor landbruket. Venstre vil opprettholde de samlede overføringene til landbruket omtrent på dagens nivå, men endre innretningen mot mer miljøtilpassede og produksjonsnøytrale tilskuddsordninger.

Internasjonale endringer krever en omstilling av den norske landbrukspolitikken. Subsidier og importbarrierer i industriland hindrer utviklingsland i å produse mat til eget marked og eksportere sine varer til industriland. WTO-forhandlingene og en mulig global matkrise, med underskudd på mat og betydelig økte priser på verdensmarkedet, nødvendiggjør en mer solidarisk landbrukspolitikk. Venstre vil at Norge skal gå foran og fortsette en reduksjon av importbarrierer og produksjonsrelaterte subsidier.

6.2.1 Fra boplikt til bolyst

I Norge har vi to typer boplikt: En statlig (personlig) boplikt for landbrukseiendommer over en viss størrelse og en kommunal (upersonlig) boplikt på helårsboliger. Venstre vil myke opp det statlige bopliksregelverket for landbrukseiendommer. Venstre vil ha en mer aktiv bosettingspolitikk for de landbrukseiendommene som i all hovedsak er et sted å bo. Det bør først og fremst være lyst og engasjement til å drive gårdsbruk som er drivende for om en ønsker å overta en landbrukseiendom, ikke boplikt og arv. Gjennom fødsel gis det i dag i odelsloven fortrinnsrett til nesten 80 prosent av landbrukseiendommene i Norge. Venstre mener det bør bli enklere å få kjøpt landbrukseiendom.

Venstre mener dagens forbud mot å dele opp en eiendom som brukes eller kan brukes til jordbruk eller skogbruk er et lite treffsikkert virkemiddel for å sikre forsvarlig drift og samfunnsnyttig bruk av arealressursene. En oppheving av delingsforbuddet vil legge til rette for gode løsninger i eier- og bruksutvikling og en

Venstre vil gjøre marine
grunnkart for norskekys-
ten offentlig tilgjengelige.

bruk av arealene som vil være i samsvar med en framtidsrettet landbrukspolitikk.

Derfor vil Venstre:

- Begrense den statlige boplikten og prisreguleringen for landbruks eiendommer.
- La kommunene innenfor et nasjonalt regelverk ha stor grad av fleksibilitet i å fastsette egne grenser for boplikt.
- Fjerne odelsloven.
- Fjerne delingsforbudet i jordloven.

6.2.2 Et enklere regelverk

Det må bli mer mangfold i landbruket. Lokale myndigheter må få større frihet til å se landbrukspolitikken i sammenheng med øvrig næringspolitikk. Venstre ønsker derfor en full gjennomgang av regelverket med sikte på en kraftig modernisering, færre skjemaer, enklere retningslinjer og gradvis redusere markedsreguleringene.

Venstre ønsker å videreføre jordbruksforhandlingene, men som en rendyrket inntektsavtale mellom bønder og staten. Alle andre tilskudd og ordninger som ikke gir direkte inntektsvirkning for bonden bør overføres til ordinære poster på statsbudsjettet.

Derfor vil Venstre:

- Avvikle alle norske eksportsubsidier, inkludert omsetningsavgiften til osteproduksjon for eksport.
- Innføre friere omsetning av melkekvoter.
- Oppheve tak og geografiske begrensninger i samdrifter og heve produksjonstaket, både for samdrifter og enkeltbruk.
- Legge til rette for økt konkurranse innenfor meierisektoren. Etableringskvoter for melk kan tildeles gårdsbruk som ønsker å gå inn i samdrift med andre melkebønder.
- Fjerne markedsreguleringen for produksjon av svin.

6.2.3 Mer verdiskapende matproduksjon

Å satse på lokal produksjon av mat og drikke vil være avgjørende for framtidens landbruk, reiselivsnæringen og ikke minst for levende og aktive bygdesamfunn i hele landet.

Regelverket knyttet til produksjon, distribusjon og servering er ofte en hemsko for at produsenter skal lykkes. Venstre vil stimulere til en renessanse for norsk matkultur, blant annet ved å øke satsingen på geografisk opprinnelsesmerking og liberalisering av regelverket for foredling av mat på egen gård, uten at det går utover helse sikkerheten.

Derfor vil Venstre:

- Styrke matprogrammet slik at flere produsenter kan hente inntekten direkte i markedet.
- Oppheve alle produksjonsreguleringer (som for eksempel melkekvote) dersom foredlingen skjer på egen gård.
- Tillate produsenter av alkoholholdige drikker å informere om produktene sine på egne Internett-sider, slik Vinmonopolet i dag har adgang til.
- Tillate demonstrasjonssalg og servering ved besøk i produktionslokaler eller i tilknytning til disse.

6.2.4 Landbruk og miljø

Norsk landbruk har en viktig rolle i arbeidet for et mer bærekraftig samfunn. Landbruket produserer mat på en, i global sammenheng, lite miljøbelastende måte. Det tar vare på kulturlandskapet og produserer fornybare materialer og energi.

De største miljøutfordringene innen landbruk er å redusere utslippene av klimagassene metan og lystgass, øke den økologiske produksjonen, samt å øke produksjonen av bioenergi uten at det går på bekostning av det biologiske mangfoldet.

Norsk landbruksproduksjon trues av at de mest produktive arealene i stadig økende grad brukes til andre formål, for eksempel til veiutbygging og boligutbygging. For Venstre er det viktig å sikre en tilstrekkelig landbruksproduksjon for framtida.

Derfor vil Venstre:

- Intensivere forskning på klimaforbedring av metoder i husdyrhold.
- Doble bevilgningene i bioenergiprogrammet.
- Doble bevilgningene til treprogrammet for å sikre en raskere overgang til fornybare materialer.

Venstre vil stimulere
til en renessanse for
norsk matkultur.

- Gi økt investeringsstøtte til de mest kapitalkrevende husdyrproduksjonene (særlig melk og kjøtt) for å sikre et produksjonsapparat i tråd med husdyrforskriftene.
- Endre alle tilskuddsordninger slik at de ikke stimulerer i miljøfiendlig retning.
- Fjerne miljøfiendtlige tilskuddsordninger.
- Ha mål om 8 prosent økologisk drevet jordbruksareal innen 2013, og mål om 20 prosent innen 2020.
- Stimulere til utbygging av mini-, mikro- og småkraftverk, der dette er forsvarlig ut fra bevaring av biologisk mangfold.
- Sikre varig vern mot irreversible endringer av spesielt verdifull produktiv landbruksjord.

6.2.5 Reindrift

Reindriften er en viktig samisk primærnæring som utnytter marginale naturressurser på fjell og vidde. Det er viktig at reindriftens arealer sikres for framtiden. En bærekraftig reindriftsnæring har vi når reintallet er tilpasset beitegrunnlaget.

7. Økonomisk politikk

Venstres mål er å føre en økonomisk politikk som bidrar til en bærekraftig utvikling og som sikrer velferden. Skal vi lykkes med dette, er det avgjørende at det offentlige legger til rette for økt verdiskaping, spredt privat eierskap og nødvendig fornying og omstilling i en mer miljøvennlig retning. Bare slik kan vi sikre en rettferdig fordeling og like muligheter for alle.

Spesielt i vanskelig økonomiske tider er det viktig at politikken blir lagt om i en retning som belønner dem som vil investere i ny næringsvirksomhet og nye arbeidsplasser, spesielt innenfor områder som klima- og miljøteknologi. Det er også viktig at den økonomiske politikken stimulerer til en miljøvennlig omstilling i det øvrige norske næringslivet.

7.1 Finanspolitikken

Venstre mener at det er viktig med en ansvarlig og fornuftig bruk av norske oljepenger og vil derfor følge de retningslinjer for handlingsregelen som Stortinget har vedtatt.

En ansvarlig finanspolitikk er viktig av flere grunner. For det første er det viktig i et generasjonsperspektiv. Oljepengene våre skal først og fremst sikre pensjonsforpliktelsene for kommende generasjoner. For det andre er en ansvarlig og nøktern finanspolitikk nødvendig for å dempe press i økonomien og for å holde renten nede. Lav rente er viktig for Venstre; både for å omfordеле og for å bidra til økt investeringsvilje i norske bedrifter og arbeidsplasser. For det tredje er en ansvarlig finanspolitikk viktig for konkurransesutsatt industri. En for ekspansiv økonomisk politikk kan føre til både høy kronekurs og til at norsk arbeidskraft blir for dyr og dermed lite konkurransedyktig i et globalt marked.

Innfasing av oljepengene skal ikke være mekanisk på fire prosent av avkastningen, men være tilpasset konjunktursituasjonen. I nedgangstider kan det være fornuftig å bruke noe mer og det motsatte i oppgangstider.

Oslo Børs er en institusjon som er viktig for den norske økonomien. For å sikre en mest mulig rettferdig børs er det nødvendig å gjennomføre visse reformer. Venstre vil derfor innføre short-registrer i Norge på lik linje med flere andre land i Europa.

7.2 Skatte- og avgiftspolitikk

Det viktigste formålet med skattesystemet er å bringe inntekter til stat og kommune for å løse offentlige oppgaver og finansiere gode velferdstilbud. I tillegg er skatt et viktig politisk virkemiddel for å styre atferd og utjevne inntekt.

Venstre ønsker et skatte- og avgiftssystem som stimulerer til nyskaping, arbeid og mer miljøtilpasset atferd. Derfor vil Venstre gjennomføre en markert omlegging av skattesystemet: Lavere

skatt på arbeid og økte miljøavgifter. Økte miljøavgifter, «grønn» skatt, skal kompenseres gjennom redusert skatt på arbeid, «rød» skatt.

Oljepengene våre skal først og fremst sikre pensjonsforpliktelsene for kommende generasjoner.

Det er også viktig for Venstre med et skattesystem som er enkelt og oversiktlig. Venstre vil derfor ha færrest mulig tilpasningsmuligheter og særfradrag.

7.2.1 Fra rød til grønn skatt

Venstre mener vi må ha et politisk skifte i skattekjeden; et grønt skatteskifte hvor beskatningen vris fra skatt på arbeid til skatt på forbruk og miljøskadelig adferd. Med Venstres skattekjede blir det mer lønnsomt å arbeide og investere i norske bedrifter og arbeidsplasser, og mindre lønnsomt med forbruk og forurensing. Venstres grønne skattekjede er derfor både framtidssrettet, bra for miljøet og bra for næringslivet.

For Venstre er ikke skattelette et mål i seg selv, men det er viktig for Venstre at vi ikke har så høy skatt på arbeid at vi ikke stimulerer til økt arbeidsinnsats. Dersom skatten på siste tjente krone (marginalskatt) på arbeid blir for høy, blir det vanskeligere å konkurrere med omverdenen om å holde på vår høyt utdannede og velkvalifiserte arbeidskraft.

Venstre vil gi mest skattelette til dem som har de minste inntektene. Den enkleste måten å gjøre dette på er å ha et fradrag i bunn av inntekten som kommer alle til gode, men som har størst effekt for dem med lave og moderate inntekter.

Derfor vil Venstre:

- Ha et gjennomgående avgiftssystem på all forurensing og alle miljøgiftige kjemikalier uten fritak.
- Redusere skatt på arbeid ved å øke bunnfradraget.
- Senke marginalskatten for de med middels inntekt ved å øke innslagspunktet i toppskatten trinn 1.
- Øke fribeløpet.
- Ikke gi næringslivet gratis utslippskvoter av CO₂.
- Ha en gjennomgående omlegging av bilavgiftene slik at null- og lavutslippsbiler premieres på bekostning av biler med høye utslipp.
- Innføre flere miljødifferensierte satser i skatte- og avgiftslovgivningen.
- Øke beløpsgrensene i Boligsparing for ungdom (BSU)-ordningen.
- Øke beløpsgrensene i individuelle pensjonsspareordninger.
- Øke beløpsgrensene for skattefordel ved kjøp av aksjer i egen bedrift.
- Gjeninnføre aksjerabatt ved formuesberegning slik at private eiere stimuleres til å investere i små bedrifter.

✓ *Les mer om Venstres miljøpolitikk i kapittel 1.*

7.2.2 Fjern formuesskatten og arveavgiften

Formuesskatten stimulerer til forbruk i stedet for sparing, og til investering i eiendom eller i utenlandske aksjer i stedet for i norsk næringsliv og norske arbeidsplasser. Formuesskatten er en betydelig belastning for næringslivet, spesielt for nystartede bedrifter. I tider med økonomisk uro er det viktig at bedrifter har bygget opp egenkapital, noe eiene i dag blir straffet for gjennom formuesskatten. Venstre ønsker at nordmenn som ønsker å investere og eie i Norge ikke skal få dårligere vilkår enn utenlandske og/eller statlige eiere. Derfor vil Venstre at formuesskatten reduseres ved en gradvis økning av bunnfradraget og en lavere verdsettelse av aksjer. På sikt vil Venstre at hele formuesskatten fjernes.

✓ *Les mer i kapittel 5 Næring og nyskaping.*

Arveavgiften rammer ofte urettferdig, spesielt ved arv av familie-

eiendommer og ved generasjonsskifte i bedrifter. Med dagens arveavgiftssatser har mange ikke råd til å overta en eiendom eller en bedrift som har vært i familiens eie i generasjoner.

Derfor vil Venstre:

- Redusere og på sikt fjerne formuesskatten.
- Fjerne arveavgiften.

7.2.3 Opprydding i gebyrer og avgifter

Venstre vil rydde opp i et uoversiktlig skatte-, avgifts- og gebyrsystem. Vi vil ha et enklere avgiftssystem der man avgiftslegger det man vil ha mindre av og belønner det man vil ha mer av. Gebyrer for offentlige tjenester må ikke være fordekte, generelle avgifter, men kun gå til å dekke kostnaden for tjenesten. Venstre vil øke tollfritaket.

7.3 Eierskap

Norske bedrifter trenger gode eiere som tilfører økonomiske ressurser, nettverk, markedstilgang og kompetanse. Venstre vil sikre norsk eierskap i næringslivet gjennom å styrke det private spredte eierskapet. Det bør både skje gjennom avvikling av den særnorske formuesskatten og ved en større andel privat eierskap i mange heleide, statlige selskap.

For Venstre er ikke et statlig eierskap et mål i seg selv. I de fleste tilfeller vil fellesskapets interesser ivaretas bedre ved å bruke loverk, rammebetegnelser og kontrollmyndighet enn gjennom ensidig statlig eierskap. Av og til er likevel statlig eierskap et nødvendig middel for å sikre tilgang til norske naturressurser og nødvendig infrastruktur. I enkelte spesielle tilfeller bør staten eller det offentlige være eneier. Oftest er det imidlertid tilstrekkelig å beholde eierskapet på 1/3 for å sikre hovedkontorfunksjoner og nasjonal kompetanse i nøkkelnæringer eller 2/3 for å hindre andre minoritetsaksjonærer

Venstre vil gjennomføre et grønt skatteskifte hvor beskatningen viser fra skatt på arbeid til skatt på forbruk og miljøskadelig adferd.

i å blokkere vedtak av nasjonale interesser. Venstre kan ikke se hensikten med statlig eierskap i selskaper som Aker Holding eller økt statlig eierskap i selskaper som StatoilHydro. Dette kan være et direkte hinder for en framtidsrettet næringspolitikk. Staten som eier blir bundet opp av sterke særinteresser og blander roller som eier, utformer av rammevilkår og kontrollør. Det som er bra for de store statlig eide selskapene, er ikke nødvendigvis bra for Norge.

Derfor vil Venstre:

- Styrke ansattes mulighet for medeierskap i egen bedrift gjennom å øke den skattefrie rabatten.
- Styrke de familieide bedriftene ved blant annet å gjøre generasjonsskifte lettere ved betinget avgiftsfritak for arveavgift i påvente av at arveavgiften fjernes.
- Sikre konkurranse på like vilkår mellom offentlige og private virksomheter ved blant annet å endre merverdiavgiftssystemet slik at det ikke hindrer statlige virksomheter i å kjøpe fra dem som kan levere de beste varene og tjenestene (nøytral merverdiavgiftsordning i offentlig forvaltning).
- Følge opp hele skattereformen fra 2004. Det betyr at formuesskatten må reduseres og på sikt fjernes slik at norske investorer som ønsker å investere og eie i Norge ikke har dårligere vilkår enn utenlandske og/eller statlige eiere.
- Samle statlig eierskap for selskap som er i konkurranse og under offentlig regulering i Nærings- og handelsdepartementet.
- Redusere det statlige eierskapet i næringslivet.

7.4 Den internasjonale finanskrisen

Den internasjonale finanskrisen har også rammet Norge. Selv med flere krisepakker opplever nesten alle sektorer at det er vanskelig å få finansiert normalt gode prosjekter.

Store konjunktursvingninger krever en annen og mer kortsiktig politikk enn i mer normale tider. Ekstratiltak i krisetider vil oftest være midlertidige og vil kunne avvikles når mer normale tider inntreffer igjen.

Det er viktig å styre offentlige krisepakker og politiske kriseved-

tak i en retning som skaper varige positive endringer ut av krisen. Krisetider må derfor brukes til en kraftig satsing på miljøvennlige løsninger og en målrettet satsing på ny kunnskap, infrastruktur og fremtidsrettet teknologi.

For Venstre er det viktig at vi i krisetider støtter opp om de bedrifte som går godt og at vi setter inn kortsiktige tiltak for å utvikle nye produkter eller ny virksomhet. Det er viktig at kompetanse bevares i det private næringsliv og ikke forsvinner inn i en stadig større offentlig sektor.

Venstre vil ta initiativ til å gjennomføre reformer innen den makroøkonomiske stabiliseringspolitikken for å gjøre oss bedre rustet til å møte nye kriser. Gjennom reguleringer som også virker

motsykliske, og dermed konjunkturstabilisende, vil banker og finansnæringen stå vesentlig bedre rustet til å tåle konjunktursvingninger.

Venstre mener ikke at finanskri-

sen er et bevis på at markedsøkonomien har spilt fallitt. Det er langt mer dekkende å hevde at denne krisen viser hvor alvorlig en løssluppen penge- og kredittpolitikk kan være. I tillegg viser krisen hva en feilregulert eller mangelfullt regulert finanssektor i en global økonomi med dårlig vedlikeholdte institusjoner og spilleregler kan medføre. En velfungerende markedsøkonomi forutsetter politiske rammebetingelser som skaper rettferdige spilleregler og produktive incentiver – også i forhold til å fremme et mer miljøvennlig produksjons- og forbruksmønster.

En velfungerende liberal markedsøkonomi krever en liberal, reformistisk politikk; en politikk som hele tiden søker å forbedre de institusjonelle rammebetingelsene i møte med nye utfordringer og forandringer – nasjonalt og internasjonalt. Derfor er det også viktig at man unngår konserverende tiltak eller hovedfokus på offentlig sektor og skjermede næringer, og satser på tiltak som fører til et mer fleksibelt og mangfoldig arbeids- og næringsliv.

Derfor vil Venstre:

- Ha en kraftig forsert satsing på miljøvennlige løsninger, miljøvennlig kunnskap og teknologi gjennom en mer miljøvennlig bilpark med satsing på biogass som drivstoff, et krafttak for utbygging av ny fornybar energi, og utbygging av fibernet i hele landet.
- Øke innovasjonsstøtten til prototyping av nye klima- og miljøvennlige produkter.
- Opprette et «bedriftenes konjunkturfond» slik at alle bedrifter kan utsette innbetaling av bedriftsskatt med inntil to år.
- Endre statens obligasjonsfond til et statlig obligasjonsinstitutt som forvaltes av Statens pensjonskasse og som kapitaliseres med 100 mrd kroner.
- Innføre en egen skattefradagsordning etter modell av Skatte-FUNN ved opplærings-/kompetanseutviklingstiltak internt i bedriftene.
- Endre avskrivningsreglene i skattesystemet slik at investering i FoU og investeringer med miljø- og klimaeffekt premieres.
- Ha mer fleksible permitteringsordninger.
- Innføre adgang til såkalt konkursbeskyttelse etter modell av USAs «Chapter 11».
- Utvide Norges Banks pengepolitiske mandat på en slik måte at Norges Bank gis et større ansvar for å styre penge- og kredittveksten i samfunnet på en mer relevant måte.

8. Helse og omsorg

Frie samfunn har gode fellesskapsinstitusjoner og et sosialt sikkerhetsnett for alle. Venstre ønsker derfor gode, offentlig finansierte velferdstjenester. For Venstre er god kvalitet på tjenestene viktigere enn hvem som utfører dem; det offentlige selv, private eller ideelle aktører.

Venstre vil prioritere mer til dem som trenger det mest. Velferds-samfunnet er for Venstre mer enn velferdsstaten. Offentlige velferdstjenester kan aldri erstatte nærhet og omsorg i frivillige fellesskap, familie og nærmiljø. I et liberalt velferdssamfunn er det samspillet mellom stat, kommuner, frivillige felleskap og den enkeltes personlige ansvar overfor sine medmennesker som skaper trygghet og forankring.

Norge bruker mer penger på helsevesenet og har flere leger og sykepleiere enn land vi sammenligner oss med. Utfordringen i helsesektoren i dag er ikke først og fremst for lite penger, men prioritering, organisering og en annen balanse mellom primærhelsetjenesten og spesialisthelsetjenesten.

Kjernen i Venstres helse- og omsorgspolitikk er at flere oppgaver må løses nærmere den enkelte bruker; i primærhelsetjenesten. Det krever en omfordeling av fagfolk og ressurser fra statlig spesialisthelsetjeneste til kommunene, slik at de settes i stand til å løse nye oppgaver.

Venstre vil opprettholde helseforetakene, men vil foreta en grundig gjennomgang med mål om mer forsvarlig økonomistyring. Det er nødvendig for å kunne styre ressursveksten over fra spesialisthelsetjeneste til primærhelsetjeneste, slik Venstre ønsker. Dette vil også gi større nærhet mellom pasient og behandler, og dermed bedre oppfølging og kvalitet.

8.1 Velferdsstatens utfordringer

Norge har et velferdssamfunn vi kan være stolte av. Likevel er det mennesker som faller utenfor systemet. Hvis velferdssystemet skal være robust i årene framover, kreves endringer. Innen helsesektoren vil det være nødvendig å igangsette nyskapende prosjekter for å utvikle ny teknologi som bidrar til nye arbeidsformer og økt samhandling. Venstre mener dagens velferdsstat har fire hovedutfordringer som må møtes med ny politikk:

1. Et stort forventningspress i helsevesenet. Stadig nye lege-

Primærhelsetjeneste og spesialisthelsetjeneste

Primærhelsetjenesten er den delen av helsevesenet som er organisert i kommunene. Den skal gi folk trygghet for at de får nødvendig helsehjelp der folk bor eller oppholder seg. Primærhelsetjenesten består av fastlegene, sammen med blant annet legevakt, hjemmesykepleie, helsestasjoner, skolehelsetjeneste og institusjoner som sykehjem og bo- og servicesentre. Primærhelsetjenesten kalles ofte «førstelinjetjenesten», i motsetning til «andrelinjetjenesten» som er spesialisthelsetjenesten.

Spesialisthelsetjenesten skal sørge for diagnostikk, behandling og oppfølging av pasienter med akutte, alvorlige og kroniske sykdommer og helseplager. Spesialisthelsetjenesten omfatter somatiske og psykiatriske sykehus, poliklinikker og behandlingssentre, opp trenings- og rehabiliteringsinstitusjoner, institusjoner for tverrfaglig spesialisert behandling for rusmiddelmisbruk, prehospital tjenester, privatpraktiserende spesialister og laboratorie- og røntgenvirksomhet.

De regionale helseforetakene har ansvar for spesialisthelsetjenesten. De har ansvar for at de statlige tilskuddene brukes i samsvar med angitte mål, rammer og prioriteringer for helsetjenesten. De regionale helseforetakene har også ansvar for bruk av midler overfor private virksomheter der dette kan bidra til bedre realisering av helsepolitiske mål.

Kilde: Helse- og omsorgsdepartementet

midler, nye behandlingsmetoder og andre helseteknologiske framstritt gjør at mer helsebehandling blir teknisk mulig. Det er selvsagt positivt, men samtidig skaper dette et forventningspress. Det blir derfor stadig viktigere å skille mellom hvilken ressursbruk som er teoretisk mulig og hvilken ressursbruk som er riktig.

2. En enorm kostnadsvekst i spesialisthelsetjenesten. Venstre mener en slik utvikling ikke er bærekraftig på sikt, og heller ikke gir de beste løsningene for pasienten. Veksten i helsevesenet

framover må skje i primærhelsetjenesten, ikke i spesialisthelsetjenesten. Mer ressurser og økt kompetanse i primærhelsetjenesten vil redusere etterspørselen etter spesialisthelsetjenester og i mange tilfeller gi et kvalitativt bedre tilbud.

3. En stadig eldre befolkning. Antall eldre over 65 år vil fram til 2040 stige med 65 prosent, antall 80-åringer vil mer enn fordobles og antall 90-åringer vil tidobles. Vi vil i årene framover få problemer med å dekke behovet for arbeidskraft innenfor helse-, pleie- og omsorgssektoren.

4. Endringsbehov i offentlig sektor. Dersom velferdssamfunnet skal tilby bedre tjenester uten en storstilt privatisering eller dramatiske skatteøkninger, må flere velferdsoppgaver løses nærmere borgerne – de må flyttes fra stat til kommuner. For å få dette til må vi ha kommuner som er sterke nok å ta dette ansvaret. Da må noe gjøres med dagens kommunestruktur. Skal flere velferdsoppgaver løses i kommunene, slik Venstre foreslår, kreves sterke fagmiljøer, flytting av ressurser fra stat til kommune – og større kommuner.

✓ *Les mer om Venstres velferdsreform i punkt 13.4.2 Et sterkere lokaldemokrati.*

8.2 Forebyggende helsearbeid og helseforskning

Forebyggende helsearbeid er viktig for å utjevne de sosialt betingede helseforskjellene i Norge. Ansvaret for forebyggende helsearbeid må først og fremst ligge i kommunene. Staten kan påvirke gjennom skatte- og avgiftspolitikken, gjennom holdningskampanjer, gjennom å styrke den helsefaglige forskningen og gjennom å styrke lavterskelttilbud i primærhelsetjenesten.

Helsefaglig forskning er et viktig virkemiddel i helse- og omsorgspolitikken. Forskning er avgjørende for å holde høy kvalitet på behandling og pleie og for utdanningen av helse- og sosialpersonell. Venstre er imidlertid bekymret for et vedvarende og økende press for å gjøre det enklere å samle, bruke og oppbevare personopplysninger knyttet til helse.

✓ *Se om personvern i punkt 13.2.3.*

Derfor vil Venstre:

- Utarbeide en plan for forebyggende helsearbeid.
- Målrette forebyggende helsearbeid mot risikogrupper.
- Styrke forskningen på de store folkesykdommene.
- Styrke forskningen på kvinnesykdommer og sykdommer som gir andre symptomer hos kvinner enn hos menn.
- Bruke avgiftspolitikken for å stimulere til et sunnere kosthold.
- Styrke helsestertjenesten og skolehelsetjenesten, samt studentsamskipnadenes helsetilbud.
- Ta i bruk det frivillige Norge i forebyggende helsearbeid og stimulere til aktiv egenomsorg.

✓ *Se punkt 14.6 Friluftsliv, frivillighet og idrett.*

8.3 Primærhelsetjenesten

Flere helseoppgaver må i framtiden løses nærmere den enkelte bruker gjennom å bygge opp et bedre tilbud i en forsterket primærhelsetjeneste. Ved å styrke primærhelsetjenesten og ved å bedre samhandlingen mellom sykehus og primærtjenesten vil vi kunne få færre re-innleggelsjer i sykehus, bedre rehabilitering og økt verdighet.

Venstre vil prioritere mer til dem som trenger det mest.

I dag blir syke eldre ofte sendt fram og tilbake mellom sykehus og sykehjem de siste ukene av livet. Dette er uverdig. Ved å forsterke sykehjemmene faglig slik at de kan ta økt ansvar for behandling, rehabilitering og pleie av pasienter i livets sluttfase, kombinert med å styrke fastlegens ansvar for å følge pasienten, kan primærhelsetjenesten ivareta mange av de oppgavene som sykehusene i dag tar for eldre og sterkt pleietrengende pasienter.

Alle foreldre med syke barn under 13 år har rett til å være sammen med barnet inntil 10 dager i året og få utbetalt full lønn for dette. Lovverket bør omfatte en ordning som i tillegg sikrer foreldre lønn ved å følge barn til sykehus fram til de er 18 år.

Derfor vil Venstre:

- At flere leger og sykepleiere med kompetanse på sammensatte sykdommer og lidelser ansettes på sykehjem.
- Stimulere til spesialisering av helsepersonell til primærhelse-

tjenesten.

- Opprette en egen legespesialisering i sykehjemsmedisin.
- Lage en samlet plan for oppbygging av forskningsprogrammer / akademiske stillinger i eldreomsorg.
- Endre fastlegeordningen slik at fastlegene får en funksjon med et bredere ansvar for å følge pasienten, også ved utskriving fra sykehus tilbake til kommunen, og om nødvendig opprette flere fastlegehjemler.
- Prioritere mer ressurser til rehabilitering.
- At frivillige organisasjoner som driver gode faglige rehabiliteringstilbud må få større forutsigbarhet når det gjelder drift og avtaler.
- Ha nye, forsterkede institusjoner i kommunene som kan avlaste sykehussektoren.

8.4 Spesialisthelsetjenesten

Spesialisthelsetjenestens ansvarsområde bør være å behandle pasienter som ikke kan få sitt behov dekket i primærhelsetjenesten.

En forsterket primærhelsetjeneste i kommunene, kombinert med bedre samarbeid mellom spesialist- og primærhelsetjeneste i forkant og etterkant av sykehusbehandling, vil redusere behovet for innleggeler og re-innleggeler i sykehus.

Dagens finansiering av sykehusene ivaretar ikke pasienter

med sammensatte og kompliserte diagnoser. I dag lønner det seg ikke for sykehusene å behandle pasienter med sammensatte tilstander, og dagens system stimulerer ikke til samhandling mellom sykehus og primærhelsetjeneste. Et nytt finansierings-system må legges opp slik at det sikrer et helhetlig pasientforløp.

Lokalsykehusene har en viktig funksjon i spesialisthelsetjenesten for at hele befolkningen skal få et så likeverdig tilbud som mulig.

Det er et stort potensial for å effektivisere ressursbruken på sykehusene. Leger og annet helsepersonell må kunne bruke mest

mulig tid på pasientbehandling, ikke på rapportering, telling og administrativt arbeid.

Derfor vil Venstre:

- Kvalitetssikre prisfastsettelsen i stykkprisfinansieringen, blant annet med vekt på hele pasientforløpet.
- Øke andelen av rammefinansiering til helseforetakene.
- Styrke vaktordningene på sykehusene slik at fastlege og legevakt kan kontakte erfarte sykehusleger før eventuell innleggelse i sykehus.
- At høyspesialisert medisin skal foregå på sykehus hvor den enkelte avdeling har tilstrekkelig pasientgrunnlag til å gi nødvendig erfaring og kompetanse.
- At lokalsykehusene skal ha et minimum av akuttfunksjoner med differensiert innhold avhengig av lokalisering og avstand til andre sykehus.

8.5 Psykisk helse

Tilgjengeligheten til tjenester for personer med både lettere og tyngre psykiske lidelser er både for dårlig og for tilfeldig. Venstre mener vi trenger en ny tenking innenfor psykisk helse. Målet er å legge langt bedre til rette for lavterskelttilbud i kommunene. Tilgangen til et psykisk helsetilbud må bli en like selvfølgelig del av primærhelsetjenesten som allmennlegetjenesten, helsesøster- og fysioterapitjenesten.

Venstre vil derfor at hovedsatsingen innen psykisk helse i årene framover må skje i primærhelsetjenesten. Både forebygging, behandling og rehabilitering bør i hovedsak skje på kommunalt nivå og på de distriktspsykiatriske sentrene (DPS). Fastlegen og den kommunale psykiske helsetjenesten må samarbeide tett med helseforetakene slik at behandling og støtte kan fortsette i trygge rammer når det ikke lenger er behov for behandling i spesialisthelsetjenesten.

Venstre er bekymret over den store bruken av tvang og tvangsmedisinering i psykisk helsevern. Det er behov for bedre opplæring

og et større fokus på tvangsbruk i helsevesenet. Pasienter skal generelt ha reell medbestemmelsesrett i valg av behandlingsmetode.

Derfor vil Venstre:

- Gi statlige tilskudd for å utvikle en kommunal primærhelsetjeneste som også ivaretar behovene for personer med psykiske helseplager.
- At pasienter med kombinerte rus- og psykiske problemer får samtidig behandling for både sin ruslidelse og sin psykiske lidelse. Kapasiteten må økes slik at pasientene kan komme i gang med avrusning mens de fortsatt er motivert.
- At det skal etableres psykologisk lavterskelttilbud på kommunehelsetjenestenivå, hvor det skal være mulig å få behandling uten henvisning.
- Opprette flere brukerstyrte plasser knyttet til distriktspsykiatriske sentre.
- Gjennomgå lov om psykisk helsevern med sikte på mindre tvangsbruk og klarere regler om enkeltvedtak, overprøving, registrering og klage.
- Utvide bruken av alternativer til politittransport ved tvangssinnleggelsjer, for eksempel etter modell fra Bergen med psykiatrisk ambulanse.

8.6 Alternativ behandling

Omtrent 50 prosent av den norske befolkning har brukt alternativ behandling i løpet av det siste året og 50 prosent av kreftpasientene bruker alternativ behandling. Vi vet lite om effekt, bivirkninger og interaksjon med legemidler. Venstre vil stimulere til økt forskning på alternativ behandling, sikre at slik behandling foregår på en så trygg måte som mulig, og at alternativ behandling som har påviselig effekt blir framhevet.

8.7 Tannhelse

Prinsipielt mener Venstre at tannhelsebehandling bør være offentlig finansiert på samme måte som annen helsebehandling.

Tannbehandling er for mange svært dyrt. Venstre vil derfor utvide den offentlig finansierte tannhelsebehandling, slik at flere grupper får dekket deler av utgiftene til tannbehandling. Utsatte grupper skal i større grad enn i dag blir prioritert gjennom en offentlig refusjonsordning.

Venstre mener staten bør bidra til prisinformasjon om tannlege-tjenester slik at konkurransen mellom tannleger blir reell.

Derfor vil Venstre:

- Utvide dagens tannhelseordning med offentlig fullfinansiering til utsatte grupper slik at blant annet rusavhengige og kronikere får gratis behandling.
- Delfinansiere nødvendige tannlegekostnader ved å innføre en såkalt høykostnadsbeskyttelse som gjør at det offentlige dekker 50 prosent av nødvendige tannlegekostnader mellom 3 000 og 15 000 kroner årlig, og 85 prosent av kostnader som overstiger 15 000 kroner.

8.8 Eldreomsorg

Retten til å bestemme i egen hverdag gjelder uavhengig av alder. Eldre må i langt større grad få mulighet til å ha innflytelse på innholdet i tjenestene de får fra det offentlige. Alle må få nødvendig

pleie og omsorg når de trenger det. For å sikre det, trengs et bedre og mer fleksibelt tilbud som fanger opp ulike ønsker og behov.

Rusavhengighet må primært møtes med medisinske og sosialfaglige virkemidler, ikke straff.

Alle som trenger omsorg skal få anledning til å bo hjemme så lenge som mulig, også når de har et omsorgsbehov. Egen bolig og et tjenestetilbud som er tilpasset individuelle behov, gir trygghet, og vil redusere behovet for institusjonsplasser.

Venstre vil stimulere økonomisk til løsninger som i større grad åpner for at pårørende bidrar i eldreomsorgen. Venstre ønsker også å stimulere pensjonister og uføretrygdede til å arbeide innenfor omsorgssektoren, slik at de som ønsker å bidra kan få mulighet til det.

I løpet av 30 år vil antallet personer med demens fordobles. I dag er det svært få som har dagtilbud og flere sliter med å få gode tilbud på sykehjem. Mange pårørende mangler også avlastning, informasjon, råd og veiledning.

Derfor vil Venstre:

- Bygge flere sykehjemsplasser og styrke fagkompetansen innen geriatri og rehabilitering.
- Utvide dagens ordning med permisjoner og omsorgslønn for pårørende som tar seg av familiemedlemmer.
- Øke minstepensjonen til 2 G.
- Stimulere til at kommuner og frivillige organisasjoner ansetter pensjonister som står utenfor arbeidslivet til lettere omsorgsoppgaver, for eksempel gjennom å halvere eller fjerne arbeidsgiveravgiften.
- Bedre tilbuddet til personer med demens.

8.9 Rusomsorg

Venstres utgangspunkt i ruspolitikken er at vi skal bekjempe rusavhengigheten, ikke de rusavhengige. Rusavhengighet må derfor primært møtes med medisinske og sosialfaglige virkemidler, ikke straff.

Venstre ønsker en rusomsorg som tar utgangspunkt i at ingen mennesker er like, ingen skal bli gitt opp, og at alle mennesker skal ha et verdig og trygt møte med det offentlige, uavhengig av livssituasjon. Derfor ønsker vi å styrke all rusbehandling, inkludert rehabilitering og tilbud til pårørende.

Blandingsmisbruk med alkohol er økende. Forbruk av rusmidler generelt henger også sammen med kriminalitet og skader. Venstre mener det er viktig å sørge for gode lavterskelttilbud for ungdom med rusavhengighet. Samtidig må det eksistere tilstrekkelig med medikamentfrie behandlingsinstitusjoner. Venstre vil ha mer fokus på årsakene til at enkelte blir rusavhengige.

Legemiddelassistert rusbehandling (LAR) har for rigide regler. Venstre vil myke opp systemet slik at sidemisbruk ikke automatisk fører til at du blir kastet ut av LAR. Videre er Venstre åpne for å ta i bruk andre, nye behandlingsmetoder.

Mange overdoser og dødsfall kunne vært unngått hvis den rusavhengige fikk behandling med en gang avrusning var ferdig. Venstre vil derfor innføre en garanti om behandlingstilbud etter avrusning.

Derfor vil Venstre:

- Opprettholde det høye nivået på alkoholavgifter.
- Etablere flere behandlingsplasser og bedre ettervernstilbud for rusavhengige.
- Legge til rette for lavterskelttilbud for ungdom med rusavhengighet eller rusproblemer kombinert med psykiske og sosiale vansker.
- Etablere flere akuttavrusningsplasser.
- Tilby poliklinisk behandling eller langtidsplass innen 24 timer etter akuttavrusning.
- At flere rusavhengige blir dømt til behandling i stedet for fengsel når de begår kriminelle handlinger.
- At rusavhengige får tilstrekkelig bolig- og rehabiliteringstilbud utenfor rusmiljøer.
- At det åpnes for å bruke flere legemidler enn metadon og Subutex i behandlingen.
- At fastleger kan gi substitusjonsbehandling for sine pasienter uten å måtte søker via NAV.
- At aldersgrensen for legemiddelassistert rehabilitering (LAR) fjernes, men kriterier for inntak og utskrivning skal vurderes individuelt.
- Innføre et prøveprosjekt med heroinassistert behandling for de aller tyngste brukerne som ikke har hatt nytte av annen medikamentell behandling.
- Sørge for at kommuner som ønsker å ha sprøyterom, fortsatt skal få mulighet til det.
- Gi Helsestilsynet adgang til å ilette kommuner dagbøter eller stenge kommunale rustjenester ved påpekt mangler.

9. Fattigdom og levekår

Venstres liberale ideologi tar utgangspunkt i det enkelte mennesket. Alle skal ha frihet til å bruke sine evner til beste for seg selv og samfunnet – men like selvsagt er det at de som virkelig trenger samfunnets hjelp til å leve et verdig liv, skal få det. Fri samfunn har gode fellesskapsinstitusjoner og et sosialt sikkerhetsnett for alle. Venstre ønsker derfor en stat som bekjemper sosial urettferdighet.

Fattigdom rammer enkeltmennesker – ofte uventet og tilfeldig, og av sammensatte årsaker. En del mennesker er varig ute av stand til å skaffe seg en inntekt de kan leve av. De skal ha et støttenivå som gir mulighet til et verdig liv. Støtteordninger som er avgjørende for barns livsvilkår, skal være rause. Venstres første priorititet vil være å bekjempe fattigdom og helseproblemer hos barn og barnefamilier.

Trygdeutgiftene øker voldsomt hvert eneste år. I Norge er 18 prosent av befolkningen i arbeidsfør alder på ulike trygdeutgaver. Flere i arbeid og færre på stønad er helt grunnleggende for at vi skal kunne klare å opprettholde våre velferdsordninger i framtiden. De ulike velferdsutselsene i kombinasjon med skattesystemet må utformes slik at det lønner seg for den enkelte å være i inntektsgivende arbeid framfor å motta offentlige stønader.

Hovedmålene for NAV-reformen var flere i arbeid og færre på stønad, enklere og bedre hjelp tilpasset brukernes behov, samt en helhetlig og effektiv arbeids- og velferdsforetakning. Foreløpig har ikke dette skjedd. Venstre støtter intensjonene med NAV-reformen, men er kritisk til måten reformen har blitt gjennomført på. Venstre mener det trengs sterkere styring med kostnader, mer fokus på brukernes behov og mindre på system. Venstre mener at det bare er et skikkelig samarbeid på tvers av etatsgrensene som kan sikre den enkelte rettigheter i møte med det offentlige.

For å få endret livssituasjon er det mange som trenger sammenstøttet hjelp, i større eller mindre grad. Venstre vil øke bruken av individuelle planer, og sørge for at disse er forpliktende for alle

partner: Stat, kommune, helsevesen og den enkelte.

- ✓ *Se punkt 8.2.4 Psykisk helse.*
- ✓ *Se punkt 8.2.8 Rus.*
- ✓ *Se punkt 10.3 Barnetrygd og kontantstøtte.*
- ✓ *Se punkt 12.6 Fri rettshjelp.*

9.1 Borgerlønn

Venstre har en visjon om en gjennomgripende velferdsreform med borgerlønn som garantert minsteinntekt til alle norske statsborgere over 18 år. Borgerlønnen skal være på 2 G og skal regnes som skattbar inntekt, og eventuell kommunal bostøtte kommer i tillegg.

Derfor vil Venstre:

- Innføre en garantert minsteinntekt (borgerlønn) til alle norske statsborgere over 18 år.
- At borgerlønn må bli samkjørt med de standardiserte ytelsene fra folketrygden.
- At borgerlønnen skal finansieres av staten og at den må sees i sammenheng med reduserte kommunale utgifter til økonomisk sosialhjelp.
- At borgerlønn i første omgang kan bli innført til langtidsmottakere av sosialhjelp.
- Heve fritaket for egenandel på helsetjenester for barn til 16 år.

Frie samfunn har gode fellesskapsinstitusjoner og et sosialt sikkerhetsnett for alle.

9.2 Bolig

Det store flertallet er i stand til å skaffe seg bolig selv, men en del har problemer med å komme seg inn på boligmarkedet. Særlig for de som har hatt problemer i en fase av livet vil det være avgjørende å ha en egen bolig under mest mulig stabile forhold. Uten fast adresse er det vanskelig å skaffe seg arbeid og komme seg videre i livet.

Det er kommunenes ansvar å skaffe såkalt vanskeligstilte et sted å bo. Samtidig er det Husbanken - som er et statlig organ - som disponerer de boligøkonomiske virkemidlene. Venstre ser dette som uehdig. Vi ønsker at midlene og kompetansen som Husbanken besitter kommer nærmere brukerne. Venstre mener derfor at Husbanken bør omorganiseres og virkemidlene overføres til

kommunene. Venstre vil på den måten gi kommunene ansvar og virkemidler for en communal boligpolitikk.

Derfor vil Venstre:

- Overføre Husbankens boligsosiale, bygnings- og miljømessige virkemidler til kommunene. Flere boliger for vanskeligstilte blir en sentral del av dette ansvaret.
- Fusionere bank-delen av Husbanken med en annen offentlig bank, for eksempel Kommunalbanken AS.
- Innføre en norsk modell for hjemkjøp, hvor leid bolig kan nedbetales gjennom husleie og på sikt bli eid bolig. Det offentlige må bidra til bygging av flere leieboliger, hvor en andel av dem blir hjemkjøpsboliger.
- Sikre flere tilgang til startlån, blant annet ved å utvide nedbetalingstiden fra 20 til 30 år.

9.3 Arbeidsliv

Arbeid er viktig for å unngå fattigdom. Arbeid og tilknytning til arbeidsliv har dessuten både helsemessige og sosiale gevinstar.

I framtiden vil Norge ha et stort arbeidskraftbehov. Andelen eldre vil stige kraftig i forhold til yrkesaktive. Nesten 25 prosent av innbyggerne i Norge i 2050 vil være 65 år eller eldre. Venstre mener vi må møte denne utfordringen med en målrettet politikk for å få flere hender i arbeid.

Det er viktig å legge til rette for yrkesaktivitet for de med redusert arbeidsevne. Mange som ikke kan arbeide i full stilling, kan likevel gjøre en betydelig innsats for eksempel i deltidsstillinger, midlertidige ansetteler, gjennom tilpassede arbeidsoppgaver osv. Venstre vil ha mer bruk av ordningen med tidsbestemt lønnstilskudd, både for å sikre dem som er i ferd med å falle ut av arbeidsmarkedet på grunn av sykdom eller andre årsaker, og for å gi mer fleksible muligheter til de som er ute av arbeidsmarkedet.

Utgiftene til sykelønn er på et høyt nivå i Norge. Dersom målene i avtalen mellom partene i arbeidslivet om et inkluderende arbeidsliv (IA-avtalen) nås, mener Venstre at dagens sykelønnsordning skal videreføres. Hvis ikke, kan det være nødvendig med

endringer. Kronikere og fravær ved barns sykdom skal i så tilfelle skjermes.

Venstre vil at Avtalefestet pensjon (AFP) skal bli en rettighet for alle.

Det må åpnes for et mer fleksibelt arbeidsliv og for friere og mindre byråkratisk arbeidsinnvandring til Norge. Stat og kommune må legge bedre til rette for alle som vil og kan jobbe heltid, pensjonssystemet må gjøre det lønnsomt å stå lengre i arbeid og reglene om øvre aldersgrenser må myknes opp. Det er avgjørende at vi lykkes med å heve den reelle pensjonsalderen i årene som kommer.

Dagens Avtalefestede pensjon (AFP) er en tidligpensjonsordning for fagorganiserte personer som har fylt 62 år og for arbeidstakere innenfor områder der det er tariffavtaler og hvor AFP inngår i tariffavtalen. AFP gir rettigheter for omtrent 60 prosent av arbeidstakerne, men delfinansieres av alle arbeidstakere over statsbudsjettet. Venstre mener dette er et urettferdig system. Venstre vil derfor at Avtalefestet pensjon skal innarbeides i folketrygden slik at det blir en rettighet for alle.

Derfor vil Venstre:

- Forenkle og myke opp arbeidsmiljølovens bestemmelser om arbeidstid, slik at det i større grad tillates bruk av overtid og legges til rette for bruk av hjemmekontor og fleksible tidskontoløsninger.
- Ha samme regelverk for midlertidige ansetteler i offentlig og privat sektor.
- Opprette flere tiltaksplasser for yrkeshemmede.
- Forsterke ordeningen med tidsbestemt lønnstilskudd til arbeidsgiver for de som er i ferd med å falle ut av arbeidslivet.
- Ha flere traineestillinger i stat og kommune, og flere lærlingsplasser også innenfor tjenesteytende næringer.
- Lage mer fleksible løsninger med hensyn til arbeidstid for eldre.
- At det skal legges bedre til rette for å arbeide etter fylte 70 år også i det offentlige etter avtale med arbeidsgiver.
- Legge til rette for at kommuner og frivillige organisasjoner kan ansette pensjonister som står utenfor arbeidslivet til lettere

omsorgsoppgaver. Halvering eller fjerning av arbeidsgiveravgiften bør vurderes for å få dette til.

- Arbeide for Avtalefestet pensjon (AFP) for alle.

✓ Les om universell tilgjengelighet i punkt 13.2.5 Likeverd og likestilling.

✓ Se kapittel 5 Næring og nyskaping.

10. Barn og familie

I oppveksten utvikles mye av evnen til å ta kontroll over eget liv og en grunnleggende følelse av trygghet og verdighet. Voksne mennesker velger i stor grad sin livsform og livsstil, men ingen velger sin barndom. Det er viktig for Venstre å sikre at det offentlige lager gode ordninger for barn som har det vanskelig og legger til rette for en god barndom. Derfor er gode ordninger for foreldrepermisjon, et godt barnevern, full barnehagedekning og en god skole sentrale elementer i Venstres barne- og familiepolitikk.

10.1 Fødselsomsorg

Det er nødvendig å sikre et desentralisert og differensiert fødetilbud som sikrer kvinner i hele landet trygghet for god fødselshjelp. Det må sikres tilstrekkelige ressurser og kompetanse på alle nivå i fødselsomsorgen, slik at fødselshjelpen holder god kvalitet i alle ledd.

Derfor vil Venstre:

- Etablere et helhetlig tilbud gjennom svangerskapet, fødsel og barseltid for å gi større grad av trygghet for den gravide og hennes familie, blant annet ved å styrke oppfølging i barseltiden etter hjemkomst.
- Utvikle et nasjonalt program med mulighet for fagutvikling av jordmødre i kommunen.

10.2 Fleksibel foreldrepermisjon

Venstre mener den enkelte familie skal ha stor frihet til å finne løsninger som passer dem best. Friheten må balanseres mot arbeid for likestilling og barns beste. Foreldre skal selv kunne velge når og hvordan de vil ta ut sin foreldrepermisjon.

Venstre vil sikre gode ordninger for studenter som får barn umiddelbart etter studiene. Denne gruppen faller mellom to stoler fordi de verken får studielån eller foreldrepenge.

Derfor vil Venstre:

- Erstatte dagens foreldrepermisjon med en fleksibel tidskontoløsning hvor foreldrene disponerer totalt 15 måneder permisjon fram til barnet fyller 12 år.

- At permisjonsandelen forbeholdt henholdsvis mor og far skal være minst 5 måneder hver, av totalt 15 måneder.
- Gi far selvstendig rett til foreldrepenge, inkludert fedrekvoten.
- Bedre de sosiale rettighetene for selvstendig næringsdrivende i forbindelse med svangerskap, fødsel og omsorg for små barn uten økning i trygdeavgiften.
- Innføre en tidsavgrenset ordning for studenter som har fullført lavere eller høyere grad, men som ikke har opptjent rett til foreldrepenge.

10.3 Barnehage

Venstres mål for barnehagepolitikken er full barnehagedekning sammen med kvalitet og valgfrihet i tilbuddet. Barnehagen skal være et sted for lek, kreativitet og hvile. Men barnehager er også et pedagogisk tilbudssted. Avdelingsleder må derfor være kvalifisert til å lede barnehager. I stortingsperioden vil Venstre vektlegge en utvikling av kvaliteten i barnehagene, samt sikre tilstrekkelig mange kvalifiserte pedagoger.

Venstre ønsker at barnehageeiere og foreldre gis tillit til å organisere tilbuddet til beste for barna. Venstre mener at barnehageprisene skal avgjøres lokalt – ut fra lokale forutsetninger, tilbud og særpreg. Offentlige og private barnehager bør behandles likt med hensyn til offentlige tilskudd.

Venstre ønsker flere barnehager med mer fleksible åpningstider. Samtidig er det viktig at det offentlige signaliserer at barn ikke bør ha for lange dager og tilbringe for mye tid i barnehagen. Utvidete åpningstider må derfor kombineres med maksimaltid i barnehager, både pr. døgn og pr. uke.

Derfor vil Venstre:

- Ha full barnehagedekning.
- Gi kommunene ansvar for å fastsette og differensiere barnehageprisene.
- Arbeide for økt likebehandling av offentlige og private barnehager.
- Tillate flere barnehager med fleksible åpningstider kombinert med regler om maksimal oppholdstid.

10.4 Skolefritidsordning (SFO)

Skolefritidsordningen (SFO) er et lokalt utformet frivillig velferds-tilbud, ikke et statlig ansvar. Den enkelte kommune bør likevel ha en rammeplan for SFO med konkrete krav til innhold og kvalitet. Det er et mål at SFO integreres bedre i forhold til den enkelte skoles helhetlige plan, og at skolens rektor har det overordnede ansvaret for pedagogisk samordning med SFO.

Derfor vil Venstre:

- Sikre at SFO fortsetter som et frivillig kommunalt tilbud.
- Legge til rette for at den enkelte kommune utarbeider en egen rammeplan for SFO.
- At SFO-lederen skal ha pedagogisk bakgrunn.

10.5 Barnetrygd og kontantstøtte

Venstre vil opprettholde barnetrygden som en universell ordning, men vil omfordеле den slik at den blir mer målrettet og rettferdig. Ved en slik omfordeling vil de med lav inntekt få økt barnetrygd mens de med høyest inntekt får mindre netto barnetrygd.

Venstre vil opprettholde kontantstøtten, men vil se om det er hensiktsmessig å samordne ytelsen med barnetrygden.

10.6 Samlivsbrudd og barnefordeling

Venstre mener lovverket for barnefordeling må være nøytralt i forhold til hvor barnet skal bo ved samlivsbrudd. Avtalefrihet er viktig for Venstre og det leves ulike liv. Venstre mener derfor ikke loven skal angi en norm for samvær. Det bærende prinsipp må alltid være barnets beste.

Målet må være å ha så gode familievern- og meklingsordninger at færrest mulig må ta i bruk domstolene i barnefordelingssaker. Dersom konflikter om barnefordeling likevel ender i retten må dommeren med dagens system bestemme at barnet skal bo fast hos en av foreldrene. I de fleste tilfeller vil det være mest hensiktsmessig. Venstre mener likevel at det ikke kan utelukkes situasjoner der delt bosted vil være best for barnet. Domstolene bør derfor stå fritt til å velge den samværsløsningen som dommeren mener er til barnets beste.

Venstres grunneholdning er at gyldige samværsavtaler skal holdes med mindre det er mistanke om at barnet blir utsatt for skade eller fare. Å hindre et barn i å ha kontakt med den andre forelderen er å frarøve barnet en grunnleggende rettighet. Venstre mener det må innføres flere virkemidler for å sikre at gyldige samværsavtaler holdes.

Derfor vil Venstre:

- Styrke familievernkontorene.
- Gi domstolene mulighet til å kunne idømme delt bosted når det vil være til barnets beste.
- At systematisk samværssabotasje fra en av foreldrene skal være straffbart.
- Gjøre offentlige ytelsjer til foreldre med separat bosted uavhengig av hvor barnet er folkeregistrert. Ytelsene bør deles etter samvær, slik at den som ikke har barnet folkeregistrert hos seg ikke blir økonomisk lidende.

10.7 Barnevern

Barnevernet skal sikre at alle barn får like muligheter og er viktig for å motvirke fattigdom hos barn. Venstre ønsker et mer fleksibelt regelverk som gjør det mulig å tilrettelegge for flere typer hjelpetiltak på et tidligere tidspunkt.

Som en del av Venstres kommunereform, vil Venstre gjenopprette og utvide forsøksordningen med kommunal overtakelse av statlige oppgaver innenfor barnevernet. En kommunereform vil sikre at langt flere barn enn i dag bor i kommuner med nok ekspertise og fagfolk til at en slik overføring blir vellykket.

Foreldre som adopterer må få bedre økonomisk støtte og skal møte et mindre rigid regelverk.

Ungdom som har vært under barnevernets omsorg trenger også trygge voksnepersoner etter fylte 18 år. Dette er viktig, siden vi vet at barnevernsbarn er særlig utsatt for å møte problemer i voksenlivet på områder som utdanning, arbeid, bolig og inntekt. I tillegg er det risiko for rusmisbruk, kriminalitet og psykiske problemer. Venstre mener vi må gi et bedre tilbud til denne gruppen og det krever en styrking av ettervernet.

Venstre vil gi bedre vilkår for fosterhjem. Det vil kunne øke rekrutteringen, slik behovet tilslter.

Det viktigste for Venstre er at det blir tilbuddt gode barnevernsordninger til barnets beste, ikke om det er offentlige, private eller ideelle aktører som utfører tjenesten. Venstre vil sikre at barn ikke opplever usikkerhet som følge av at private institusjoner trues av nedleggelse av prinsipielle grunner.

Barn som er i kontakt med barnevernstjenester har vanskeligere tilgang på nødvendig psykisk helsehjelp enn andre barn. Årsaken til dette er blant annet at Barne- og ungdomsspsykiatrien kan avvise saker hvor barnets omsorgssituasjon ikke er avklart. Det betyr at barnevernet i praksis overtar helsetjenestens oppgaver, ofte uten adekvat kompetanse. Venstre vil foreslå de nødvendige lovendringer for å forandre denne situasjonen.

Derfor vil Venstre:

- Styrke barnevernet og sosialtjenesten slik at barn som lever under vanskelige oppvekstvilkår blir oppdaget og hjulpet.
- Øke bruken av familieråd i barnevernet, hvor storfamilien og nettverket rundt barnet/ungdommen tas i bruk som en ressurs i barnevernssaker.
- Gjeninnføre prøveordning med kommunalt ansvar for statlige oppgaver innenfor barnevernet.
- Lovfeste retten til ettervern fra barnevernet til fylte 23 år og innføre angrefrist for de som sier fra seg retten ved fylte 18 år.
- At retten til ettervern inkluderer en kontaktperson; en voksenperson som kan følge vedkommende på vei inn i voksenlivet.
- Sikre fosterforeldre som er ute av ordinært arbeid rett til sykepenger og pensjonspoeng.
- Styrke tilsyn og oppfølging med fosterhjemmene.
- Sikre at private og ideelle institusjoner skal ha en reell mulighet til å utfordre offentlige tilbud på pris og kvalitet.
- Opprette styrer for de regionale barne-, ungdoms- og familieetatene med folkevalgt representasjon.
- Gi Helsetilsynet adgang til å ilegge kommuner dagbøter eller stenge kommunale og statlige barnevernstjenester ved påpekte mangler.

10.8 Adopsjon

Foreldre som velger å ta seg av barn som allerede er satt til verden, må få bedre økonomisk støtte og skal møte et mindre rigid regelverk.

Derfor vil Venstre:

- Legge til rette for at prosessen rundt adopsjon skal bli mindre byråkratisk og mer forutsigbar.
- At prosessen for å bli godkjent som adopsjonsforelder maksimalt må ta 9 måneder.
- At Norge skal söke å inngå samarbeidsavtaler om adopsjon med flere land.
- At adopsjonsstøtten øker til 1 G.

11. Innvandring og integrering

Menneskers frie bevegelser over landegrenser er en grunnleggende liberal verdi, til beste for det enkelte menneske og for samfunnene. Innvandring er både positivt og nødvendig for Norge. En forutsetning for at innvandringen skal føre til et mer mangfoldig og liberalt samfunn er gjensidig integrering. Vi må være åpne for nye impulser og det som oppfattes som annerledes, samtidig som de som kommer til landet selv må ville integreres i samfunnet og ha respekt for norske lover.

11.1 Innvandring

Vi trenger mangfold, kulturelle impulser og arbeidskraft. Det er også avgjørende at vi viser solidaritet med forfulgte mennesker gjennom flyktningpolitikken.

Venstres innvandringspolitikk baserer seg på to hovedprinsipper. For det første skal Norge overholde sine internasjonale forpliktelser overfor forfulgte ved å ta imot flyktninger som trenger beskyttelse. For det andre skal det være mulig å komme til Norge for mennesker som ønsker å bidra i det norske samfunnet.

11.1.1 Flyktninger og asyl

Norge har flere ganger blitt kritisert av FNs høykommissær for flyktninger (UNHCR) for at vi ikke følger deres anbefalinger. Venstre mener Norge må ha en klarere linje for hvordan vi forholder oss til disse anbefalingene. I de sakene hvor FNs høykommissær for flyktninger har kritisert Norge, mener Venstre at saken skal tas opp til ny behandling, der en særlig vurderer ankepunktene fra FN. I tillegg mener Venstre at vi bør ha en jevnlig gjennomgang av de politiske styringssignalene i lys av anbefalingene fra UNHCR.

Det er nødvendig å beskytte asylinstituttet til fordel for dem som er reelle flyktninger. Arbeidssøkere skal avvises i asylkøen, og heller få en mulighet til å arbeidsinnvandre. Asylsøkere som misbruker asylinstituttet ved å drive kriminell aktivitet må få en

rask reaksjon fra politi og rettsvesen og raskt utvises der det er mulig.

De siste årene har menneskehandel økt. Venstre mener det er viktig at de ofrene som ikke har søkt asyl får en såkalt refleksjonsperiode med midlertidig opphold. I tillegg bør ofre for menneskehandel følges aktivt opp ved retur til hjemlandet. Mange sendes i dag hjem til svært uoversiktlige forhold med stigmatisering og sosial utstøtelse.

Derfor vil Venstre:

- Redusere saksbehandlingstiden.
- Øke antallet kvoteflyktninger fra FN.
- Innføre en regel om at kritikk fra FNs høykommissær for flyktninger fører til ny saksbehandling i asylsaker.
- Senke terskelen for å få asyl på grunn av kjønnsrelatert forfølgelse.
- At alle enslige mindreårige asylsøkere blir satt under barnevernet, også de mellom 15 og 18 år.
- Innføre en ordning som i spesielle tilfeller gir ambassader og konsulat mulighet til å gi mennesker på flukt asyl.
- Foreta en helhetlig evaluering av Utlendingsnemnda og vurdere innføring av en egen asyldomstol.
- At ofre for menneskehandel skal få utsatt utreise og hjelp til retablering i hjemlandet.
- At asylsøkere må gis mulighet til å arbeide mens søkeren behandles.
- At asylsøkere kan «skifte kø» fra søker om asyl til søker om opphold på grunn av arbeid.
- Gi ureturnbare og langsiktige asylsøkere rett til norskopplæring.

11.1.2 Familiegjenforening

For de fleste er det å ha familie rundt seg viktig for å ha et godt liv. Familiegjenforening er i utgangspunktet positivt, både av humane grunner og av hensyn til integrering. Dessverre er det slik at enkelte misbruker familiegjenforening. Venstre vil ikke tolerere misbruk, både av hensyn til troverdigheten til ordeningen og av hensyn til ofrene. Venstre vil ikke innføre tiltak som rammer store grupper, slik som aldersgrunner eller tilknytningskrav.

Det er avgjørende at vi viser solidaritet med forfulgte mennesker gjennom flyktningpolitikken.

Derfor vil Venstre:

- Innføre en viljeserklæring for alle som er lovlig bosatt i Norge og som skal reise for å gifte seg utenfor EU/EØS.
- Innføre et anonymt vitneprov i intervju med utlendingsmyndighetene om familiegenforening.
- Øke kunnskap og satsing mot tvangsekteskap i skoleverket, helsevesen, blant fritidsarbeidere og andre som jobber med unge.
- Etablere flere beredskapshjem til mindreårige som har brutt med familiens sin på grunn av vold eller trusler om tvangsekteskap.

11.1.3 Mennesker med ulovlig opphold i Norge

Det er et mål at så få som mulig oppholder seg ulovlig i Norge. En del av løsningen er å tvangreturnere flere som har fått avslag på sin søknad. En rekke utlendinger kan ikke sendes ut etter avslått asylsøknad, enten fordi Norge ikke har returavtale med hjemlandet, fordi hjemlandet nekter å ta imot vedkommende, eller fordi det ikke er mulig med tvangreturnering. Disse må gis et oppholdsgrunnlag inntil de lar seg returnere.

Derfor vil Venstre:

- Tvangreturnere hurtigere etter endelig avslag.
- I visse tilfeller åpne for å gi asylsøkere med avslag adgang til et nytt intervju hos utlendingsmyndighetene.
- At botid i Norge kan være et relevant hensyn i vurderingen av opphold på humanitært grunnlag.
- Sørge for at de som oppholder seg ulovlig i landet får rett til helsehjelp utover akutthjelp når manglende hjelp kan få alvorlige helsemessige konsekvenser og at helsepersonell ikke risikere rettslig etterspill dersom de ytes relevant helsehjelp til mennesker med ulovlig opphold i Norge.

Språk og gjensidig kulturforståelse er nøkkelen til integrering.

beidskraft. Venstre vil på denne bakgrunn modernisere arbeidsinnvandringsreglene.

Derfor vil Venstre:

- Utvide dagens jobbsøkervisum slik at folk utenfor EØS lettere kan få søke jobb i Norge.
- Åpne for at bedrifter og utdannings- og forskningsinstitusjoner forhåndsgodkjennes slik at forskere/spesialister kan påbegynne arbeidet sitt mens Utlendingsdirektoratet (UDI) behandler søknaden.
- Gjennomgå krav til godkjenning av høyere utdanning slik at det blir enklere å få godkjent utdannelse fra et annet land.
- Gi alle utenlandske studenter som har gjennomført høyere utdanning i Norge seks måneders opphold etter endte studier med sikte på å finne arbeid i Norge.

11.1.5 Visum

Venstre vil arbeide for at terskelen for å få visum til Norge skal senkes, at saksbehandlingstiden reduseres og at antallet visumpliktige land reduseres.

Derfor vil Venstre:

- Etablere en ordning med dokumentasjon om retur, slik at påstand om mulig misbruk ikke benyttes som grunnlag for å nekte besøksvisum.
- Innføre en ordning med kjærestevisum som gir norsk-utenlandske par muligheten til å bo 12 måneder sammen i Norge. Tillatelsen bør følges av en midlertidig arbeidstilatelse.

11.2 Integrering

Norge er et flerkulturelt samfunn. Uten innvandreres innsats og deltagelse hadde Norge vært et fattigere samfunn, både materielt og kultурelt, og de aller fleste med minoritetsbakgrunn er lovlydige mennesker som ønsker å jobbe og å bli integrert i det norske samfunnet.

Men vi har også har en rekke utfordringer med hensyn til integrering av minoriteter. Enkelte minoritetsspråklige står i dag mer eller mindre utenfor samfunnet. Dette kan føre til sosiale problemer, fattigdom og økt kriminalitet. Venstre vil ha en integreringspolitikk som ikke bare omfatter gode offentlige tilbud, men som

11.1.4 Arbeidsinnvandring

Konkuransen om arbeidskraft vil øke, og Norge må delta i denne konkurransen. Norge trenger både ufaglært og velkvalifisert ar-

også stimulerer private initiativ og frivillighet, gjerne med støtte og tilrettelegging fra det offentlige.

Språk og gjensidig kulturforståelse er nøkkelen til integrering. Få innvandrere vil beherske norsk etter fullført norskkurs. Derfor er det viktig med uformell språktrening og uformelle nettverk som stimulerer språkutvikling og gjensidig integrering. Det er også avgjørende at barn lærer godt norsk de første årene på skolen.

Venstre vil ta initiativ til en gjennomgang av opplæringstilbuddet for alle som får fast opphold i Norge. Dette gjelder både norsk-opplæring og godkjenning/kvalifisering for ulike arbeidsoppgaver. Venstre ønsker å se dette tilbuddet i sammenheng med voksen-opplæringen for øvrig.

Derfor vil Venstre:

- Tilby norskopplæring til asylsøkere og andre innvandrere som har krav på undervisning umiddelbart etter ankomst til Norge.
- Utvide introduksjonskurset for nyankomne og innføre eksamen ved avsluttet kurs.
- Gi økt støtte til frivillige organisasjoner som jobber med integrering og stille mindre byråkratiske krav.
- Gi støtte til kommuner som tilbyr språktrening og gratis kjerntid i barnehager for barn som har dårlige norskkunnskaper.
- Innføre forsøk med anonyme søknader i offentlig sektor. Ved å anonymisere søknaden før den som skal ansette ser den, vil kun kvalifikasjonene komme fram av søknaden.
- At staten og kommunene bør pålegge seg selv mål for å øke andelen av minoriteter ved ansettelser.
- Innføre en mentorordning i arbeidslivet for høyt utdannede innvandrere og arbeidstakere med spesielle behov på vei ut i arbeidslivet.

A close-up photograph of a red brick wall. A large, weathered wooden beam runs diagonally across the frame, from the top left towards the bottom right. The beam shows significant signs of age and wear, with visible grain and discoloration. The brickwork is made of standard red bricks with grey mortar. The overall texture is rough and rustic.

12. Justis

Justispolitikkens grunnleggende oppgave er å sikre borgerne trygghet basert på rettsstaten. Venstre ønsker en rettsstat som ivaretar både frihet og trygghet.

Både utrygghet ved å bli utsatt for kriminalitet og ufrihet ved å bli overvåket, går utover folks velferd.

Friheten trues av utilbørlig registrering, overvåking og inngrep i privatlivet. Men både frihet og trygghet trues også av at kriminaliteten har blitt mer organisert og profesjonalisert. Balansen mellom frihet og trygghet utfordres av misbruk av teknologi, av frykten for politisk motivert terror, organisert kriminalitet og en stadig økende overvåking og kontroll for å møte disse truslene. Venstre vil sikre at borgernes grunnleggende friheter beskyttes i kampen mot kriminalitet.

12.1 Forebygging

Venstre mener det må utvikles en mer systematisk politikk for å forebygge kriminalitet, gjennom et samarbeid mellom skolen, frivillig sektor, sosialvesen, barnevernet, politi og helsevesen. Det må særlig utvikles tidlige tiltak for ungdommer som står i fare for å utvikle kriminell atferd.

Venstre vil ta initiativ til målemetoder som gjør at politiet i større grad stimuleres til å prioritere forebyggende kriminalitetsarbeid.

Derfor vil Venstre:

- Sette i gang et tverrfaglig, langsiktig kriminalitetsforebyggende prosjekt.
- Innføre politi- og barnevernskontakt på alle skoler.
- Styrke samarbeidstiltak mellom politiet og kommunen som politiråd og SLT (Samordning av lokalt kriminalitetsforebyggende tiltak).

12.2 Straff

Straff skal vise at samfunnet ikke aksepterer straffbar adferd og legge til rette for å få lovbruyteren tilbake til samfunnet som en lovlydig borger.

Venstre vil føre en human og fleksibel politikk for straffeforfølging og straffegjennomføring. Hurtighet i straffekjeden er viktig for of-

fer og siktede. Det er viktig å reagere strengt overfor grove angrep på livet, på den seksuelle integritet og på rettsstaten og overfor gjentatt og organisert kriminalitet.

Venstre ønsker en rettsstat som ivaretar både frihet og trygghet.

Venstre mener det ikke tilfredsstiller grunnleggende krav til rettssikkerhet at man kan bli dømt til straff i andre instans uten begrunnelse. Venstre vil derfor styrke dagens juryordning ved at det innføres skriftlig begrunnelse ved domsavsigelse. Rettsapparatet må tilføres tilstrekkelig med ressurser for å sikre dette.

For å hindre tilbakefall til kriminalitet etter løslatelse, vil Venstre ha mer fokus på innholdet i soning og på praktisk støtte når innsatte løslates. Det må satses mer på yrkesrettet utdanning, opplæring og sysselsetting. Det er viktig at pårørende skal rammes så lite som mulig når et familiemedlem soner. Å styrke familiens relasjon med den innsatte er også viktig for å hindre tilbakefall til kriminelle handlinger.

Derfor vil Venstre:

- Øke bruken av alternative straffereaksjoner bortsett fra i saker som gjelder vold / seksuelle overgrep eller organisert kriminalitet.
- Tilrettelegge for kontakt mellom de innsatte og deres familie gjennom å lage nasjonale standarder for antall besøksdøgn, telefonid og ved å bedre besøksrommene.
- Styrke og viderefutvikle muligheten til å motta behandling i institusjon for rusmisbruk og sykdom under soning.
- Utvide muligheten til å sone i åpen anstalt.
- Åpne for muligheten til å sone på utvalgte arbeidsplasser, som et alternativ til å jobbe innenfor murene.
- Øke bruken av samfunnsstraff, promilleprogrammer samt egne programmer for unge lovbruytere.
- Utvide dagens prøveordning med narkotikaprogram med domstolskontroll slik at rusmiddelmissbrukere kan dømmes til betinget fengsel med vilkår om å gjennomgå et individuelt tilpasset rehabiliteringsopplegg.
- Opprette oppfølgingssentre med høy faglig kompetanse som skal gi bedre støtte i forbindelse med løslatelse.

12.3 Politiet

Venstre mener det er et kjernepunkt i en rettsstat at det som hovedregel kun er de som representerer myndighetene som skal kunne utøve makt overfor borgerne. Venstre mener det er uheldig at vektere pågriper borgere så ofte som de gjør, uten at denne virksomheten er nærmere regulert. Den beste måten å unngå at vektere brukes som en «privat politierstatning», er å sørge for at vi har nok politifolk. Venstre mener derfor det er behov for økt satting på politiet, særlig for å styrke utetjenesten og arbeidet mot organisert - herunder økonomisk - kriminalitet. For å bedre kommunikasjon og øke tillit og skape større nærhet mellom politi og publikum, vil Venstre øke politiets aktive uniformerte utetjeneste.

Venstre mener Politihøgskolen fortsatt bør være 3-årig, men det må være forsterket innsats for å styrke den uniformerte ute-tjenesten, etterforskning, ledelse og systematisk videreutdanning for ulike karriereveier.

Derfor vil Venstre:

- At Politihøgskolen øker opptaket for å bedre rekrutterings-kapasiteten.
- Etablere en ny politihøgskole, i tillegg til de avdelingene vi har i Oslo og Bodø.
- At politiet øker rekrutteringen av sivile stillinger og politijurister.
- Videreutvikle politireser-ven, ikke som et alternativ til politiet, men som et tillegg til polititjenestemenn.
- Gjennomgå opplæringen for vektere.
- Utarbeide forskrifter til vaktvirksomhetsloven om bruk av maktmidler i tjenesteutøvelse.

Organisert kriminalitet må bekjempes konsekvent og effektivt, nasjonalt og internasjonalt.

12.4 Vold i nære relasjoner

Mesteparten av volden i samfunnet utøves av en som offeret kjenner godt – ofte kalt vold i nære relasjoner. Dette rammer i hovedsak kvinner og er mindre synlig i samfunnet enn annen type vold. Svært mange barn er også vitne til, eller blir utsatt for, vold i nære relasjoner.

Vold i nære relasjoner kan ikke aksepteres. Det må gjøres mer for å øke kunnskapen om slik vold, for å forebygge voldelige familielerasjoner og for å hjelpe dem som utsettes for vold fra sine nærmeste.

Venstre ser på kjønnslemlestelse som en form for vold i nære relasjoner. Alle former for kjønnslemlestelse er forbudt i Norge, og Venstre mener det må gjøres mer for å hindre at unge jenter blir utsatt for slike overgrep. Politiet er avhengige av meldinger fra berørte miljøer, helsevesen, skole eller barnehage for å straffe følge slike overgrep.

Derfor vil Venstre:

- Sikre behandlingstilbud for dem som er utsatt for vold og overgrep.
- At barn som har blitt utsatt for vold eller blitt vitne til vold i nære relasjoner skal få et behandlingstilbud.
- Styrke behandlingstilbuddet til voldsovergripere.
- Innføre meldeplikt for dem som i dag har en plikt til å avverge kjønnslemlestelse.

12.5 Organisert kriminalitet

Organisert kriminalitet, med sterke innslag av vold, trusler og represalier, er en alvorlig utfordring for rettsstaten og må bekjempes konsekvent og effektivt, nasjonalt og internasjonalt.

Det er viktig at politiet har metoder for å kunne bekjempe kriminalitet. Men Venstre mener at en stadig utvidelse av politiets metoder kan føre til at individets rettigheter, privatlivets fred og rettsikkerheten bekjempes mer enn kriminalitet og terror. Venstre mener all bruk av overvåking for å bekjempe alvorlig organisert kriminalitet må være restriktiv, og det må være sterke rettsikkerhetsgarantier ved bruk av alle former for overvåking. Det er viktig å evaluere metodene og å stramme til når det viser seg at metodene fører til mer overvåking enn kriminalitetsbekjempelse.

✓ Se punkt 13.2.3 Personvern.

Derfor vil Venstre:

- At politiet får økte ressurser og kompetanse til å bekjempe organisert kriminalitet.
- Lovregulere politiets bruk av infiltrasjons- og provokasjonsliggende metoder.

12.6 Fri rettshjelp

Venstre ser fri rettshjelp som et viktig virkemiddel for å sørge for at enkeltpersoner ikke skal være økonomisk forhindret fra å føre en sak av stor velferdsmessig betydning. Venstre mener det må satses mer på å styrke den offentlige veiledningsplikten.

Derfor vil Venstre:

- Utvide dekningsområdene for fri rettshjelp, slik at flere får fri rettshjelp.
- At fri rettshjelp skal kunne tilbys av private advokater og ikke lage et fritt rettshjelpsmonopol gjennom offentlige retts-hjelpskontorer.

13. Individ og stat

En grunnleggende liberal verdi er enkeltmenneskets frihet. Venstre vil utvide den enkeltes mulighet til å ha makten i eget liv – uavhengig av kjønn, religion, livssituasjon og bakgrunn. Den liberale staten må derfor bygge sterke fellesskapsinstitusjoner for å sikre frihet og muligheter for alle, uten å frata den enkelte ansvar. Et samfunn som er åpent, desentralisert og mangfoldig, gir best rom for personlig frihet.

Politisk makt og styring skal forankres i demokratiske institusjoner med stemmerett for alle. Venstre ønsker en desentralisering av politisk makt i Norge. Det krever en ny kommunestruktur som gjør det mulig med en overflytting av makt og ansvar fra stat til lokale folkevalgte organer.

13.1 Det liberale samfunnssystemet

Et liberalt samfunnssystem består av fire bærebjelker: Demokratiet, rettsstaten, det sivile samfunn og markedsøkonomien. Venstre er opptatt av å sikre disse institusjonenes åpenhet, uavhengighet og samspill. Spredning av makt og åpenhet om maktutøvelse er nødvendig for å hindre autoritær politikk, maktmisbruk og korruption.

Demokratiet gir borgerne makten i samfunnet. Politiske spillere gjer det mulig å kontrollere myndighetenes maktutøvelse og forandre samfunnet på fredelig vis.

Rettsstaten gir likhet for loven, garanterte rettigheter og rettsikkerhet gjennom uavhengige domstoler. Rettsstaten setter også grenser for maktutøvelse.

Markedsøkonomien skaper valgfrihet og velstand gjennom åpen konkurranse, eiendomsrett, nyskaping og forbrukervalg.

Det sivile samfunnet omfatter blant annet selvstendige organisasjoner, kulturliv, tros- og livssynssamfunn og den kritiske offentlighet som mediene og andre bidrar til å skape. Det sivile samfunnet utløser engasjement og gir utfoldelsesmuligheter

for den enkelte, og fungerer som et korrektiv til markedets og statens prioriteringer.

13.2 Individets rettigheter

13.2.1 Ytringsfrihet

Alle mennesker har rett til å ytre seg og å forsøke å vinne oppslutning for sine standpunkter. For at et demokrati skal fungere må ytringsfriheten gjelde for alle, også for dem med meninger flertallet ikke liker. For liberale er det forskjell på det vi ikke liker og det vi vil forby.

Varslere spiller en viktig demokratisk rolle i dagens samfunn ved å avdekke kritikkverdige og ulovlige forhold i en virksomhet. Venstre mener dagens bestemmelser i arbeidsmiljøloven ikke skaper et tilstrekkelig klart rettsvern og trygghet for varsletere.

Pressens rolle som kritisk og uavhengig rapportør og gransker er vesentlig i et demokrati. Mediene skal bidra til økt kunnskap om politikk og samfunn, slik at grunnlaget for demokratiet styrkes. Det er derfor viktig med et mangfold av frie medier som kan speile virkeligheten og ulike synspunkter på en god måte.

Derfor vil Venstre:

- Opprettholde straffeloven § 135A om fremsettelse av en diskriminerende eller hatefull ytring, men utvide det lovlige handlingsrommet slik at det kun er oppfordring til diskriminerende eller hatefull atferd som skal være forbudt.
- Innføre rett til anonym varsling av ulovlige eller kritikkverdige forhold på arbeidsplassen.
- Opprette en varslerenhets i Arbeidstilsynet.
- Tillate reklame for politiske partier, frivillige organisasjoner og trossamfunn.
- Fjerne blasfemiparagrafen.

13.2.2 Livssynsfrihet

I et liberalt samfunn er den enkeltes livssyn et personlig anliggende, og toleranse og respekt for andres valg og yttringer på tros-

og livssynsområdet selvsagt. Staten bør verken diskriminere eller favorisere livssyn.

Derfor vil Venstre:

- Skille stat og kirke. Skillet må gjennomføres på en slik måte at det fortsatt blir rom for en bred folkekirke i det norske samfunn.
- Likestille finansieringen av alle tros- og livssynsamfunn.
- Oppheve bestemmelsen om bekjennelse til en bestemt religion for å inneha offentlige stillinger.
- Endre formålsparagrafene for offentlige samfunnsinstitusjoner slik at de blir livssynsnøytrale og inkluderende.

13.2.3 Personvern

Venstre mener et sterkt personvern er avgjørende både for den enkeltes frihet og for demokratiet. Frihet forutsetter at hvert menneske vernes mot utilbørlig registrering, overvåking og inngrisen i privatlivet.

Den enorme økningen i bruk av informasjonsteknologi gjør at presset mot personvernet blir stadig sterkere. Det må derfor stilles meget strenge krav til private og offentlige aktører når det gjelder lagring, bruk og videreforsyning av informasjon som er innhentet elektronisk.

✓ *Se kapittel 15 Medie- og informasjonssamfunnet.*

Venstre mener retten til å kommunisere uten overvåking er grunnleggende. Telefon- og internetttrafikk må ikke kunne utlevers til politiet uten rettslig kjennelse. Politiet skal heller ikke ha adgang til avlytting uten rettslig kjennelse. Den som har blitt overvåket skal informeres i ettertid.

Den enkelte må sikres rett til å leve et spørsløst liv, blant annet ved at betaling med kontanter fortsatt må være et alternativ. Det må være mulig å passere de ulike bomstasjoner eller andre elektro-niske passeringsspunkter uten at opplysninger lagres, og det skal ikke være nødvendig å måtte identifisere seg for å få kjøpt billett

når man reiser med for eksempel tog. Venstre mener de nye sikkerhetsrutinene ved flyplassene er altfor omfattende i forhold til det reelle trusselbildet.

For liberale er det forskjell på det vi ikke liker og det vi vil forby.

Det må stilles særlig strenge krav til sikkerhet omkring enkeltpersoners helseopplysninger. Helseopplysninger som brukes til forskning må enten være basert på samtykke eller identiteten må krypteres.

Venstre ser med bekymring på bruken av fjernsynsovervåking. Utpllassering av kamera på offentlig sted bør bare skje hvis det har en kriminalitetsreduserende effekt som ikke kan oppnås gjennom andre tiltak, og dette må evalueres jevnlig. Kameraer som ikke tilfredsstiller disse kravene skal fjernes.

Venstre er bekymret for en utvikling hvor borgerne stadig blir registrert og overvåket. Venstre mener det må foreligger en reell fare for gjentakelse av en forbrytelse for at en person skal inn i politiets DNA-register.

Derfor vil Venstre:

- Arbeide for å hindre at EUs datalagringsdirektiv blir en del av norsk lov, og om nødvendig bruke reservasjonsretten i EØS-avtalen.
- At det skal foreligge rettslig kjennelse for at politiet skal få overvåke enkeltpersoner.
- Arbeide for at sikkerhetsrutinene ved flyplasser reduseres og at forbudet mot væsker fjernes.
- Begrense bruken av fjernsynsovervåking og kreve at eventuelle opptak slettes etter kort tid.
- Innføre krav om offentlig godkjenning for å sette opp private overvåkningskameraer.
- Overføre tilsynsansvaret for fjernsynsovervåking til kommunene.
- Stille særlig strenge krav til sikkerhet omkring enkeltpersoners helseopplysninger.
- Styrke Datatilsynet.
- At kun de som er idømt straff (rettskraftig dom) på seks måneder ubetinget fengsel eller mer bør registreres i DNA-registret.

13.2.4 Organisasjonsfrihet

En av hjørnesteinene i det liberale demokratiet er friheten til å organisere seg. Det innebærer også frihet til å være uorganisert. Tvungen innmelding i organisasjoner er ikke akseptabelt.

Mangfoldet av organisasjoner i Norge bidrar til samfunnsutvikling og samfunnsdebatt. Men fagorganisasjonene må aldri få makt over de politiske beslutningene gjennom å knytte seg økonomisk opp til bestemte partier. Venstre ønsker ikke et samfunn der de som har råd til å betale for seg, gis makt på bekostning av dem som har færre ressurser.

Venstre vil at myndighetene aktivt trekker inn mennesker og grupper utenfor de godt organiserte interessene i høringer og beslutningsprosesser. Venstre ønsker at offentlige verv i styrer, råd og utvalg spres, og at flere syn og interesser blir representert.

Derfor vil Venstre:

- Sikre formell og reell organisasjonsfrihet.
- Utrede hvilke kriterier som skal legges til grunn for at myndighetene kan vedta tvungen lønnsnemnd.

13.2.5 Likeverd og likestilling

Venstres mål er at alle mennesker skal kunne delta i samfunnet på lik linje med andre uavhengig av kjønn, nedsatt funksjons-
evne, etnisitet, religion eller seksuell orientering. Diskriminering bryter med grunnleggende menneskerettigheter.

Kvinner og menn skal ha like muligheter for å påvirke samfunnsutviklingen og likestilles på alle samfunnsområder. Også næringslivet har et ansvar for likestilling. I lønnsforhandlinger der det offentlige er part, må det legges vekt på at kvinnedominerte yrker sikres en lønnsmessig rettferdighet. Fleksibiliteten i arbeidslivet må økes slik at det blir enklere å kombinere hensynet til omsorg og karriere.

En uforholdsmessig stor andel av lesbiske, homofile, bofile og

transpersoner (LHBT) sliter med rus, selvmordstanker og psykiske problemer. Særlig har lesbiske, homofile, bofile og transpersoner med innvandrerbakgrunn store utfordringer, og kan ofte ikke leve åpent med sin seksuelle orientering. Homoseksualitet er forbudt i mange land og straffes i enkelte land med døden. Norge må gå foran internasjonalt for å fremme LHBT-rettigheter.

Manglende tilgjengelighet er et stort hinder for at mennesker med nedsatt funksjonsevne kan delta i samfunnet på lik linje med andre. Venstre mener det er vår plikt å utforme samfunnet fysisk slik at alle får størst mulig bevegelsesfrihet.

Derfor vil Venstre:

- At det også skal tas hensyn til seksuell orientering ved avgjørelsen av om legemsformærmelse eller legemsbeskadigelse er utført under særdeles skjerpende omstendigheter.
- Legge til rette for at eksisterende bygg, anlegg og uteområder er universelt utformet fra 2020. Eksisterende transportmidler skal være universelt utformet innen 2025.
- Innarbeide krav om universell utforming i offentlige anbud.
- Sørge for at informasjon fra det offentlige er tilgjengelig for alle. Offentlige etater og foretak må ha nettsider som er universelt utformet.
- Arbeide for at minst 20 prosent av alle nye boliger skal være universelt utformet.

13.3 Det sivile samfunnet og frivillighet

Fellesskap er mye mer enn stat og kommune. Det sivile samfunnet omfatter alle former for frivillig samarbeid basert på felles interesser og verdier. Det sivile samfunnet omfatter blant annet selvstendige organisasjoner, kulturlivet, tros- og livssynssamfunn og den kritiske offentlighet som mediene og andre bidrar til å skape.

Det frivillige organisasjonsliv er en viktig del av det sivile samfunn. Det frivillige Norge bidrar med uegenytlig innsats i samfunnet uten å være styrt av offentlige eller kommersielle interesser. Et aktivt

Det frivillige Norge bidrar med
uegenyttig innsats i samfunnet
uten å være styrt av offentlige
eller kommersielle interesser.

organisasjonsliv og stor innsats av frivillige er en forutsetning for et levende demokrati, og lokalmiljøer med sterke sosiale nettverk.

Frivillige organisasjoner må sikres muligheter til egne inntekter. Offentlige støtteordninger må støtte opp under organisasjonenes frihet og uavhengighet og ikke bidra til å bryråkratisere dem. Ingen får så mye aktivitet ut av hver krone som det frivillige Norge. Samtidig mener Venstre det er viktig at frivillige organisasjoner sikrer sin uavhengighet gjennom også å skaffe seg andre inntektskilder.

Venstre mener det er viktig at barn og ungdom får frihet til å organisere sin egen ungdomskultur. Staten må tilrettelegge for de frivillige barne- og ungdomsorganisasjonene gjennom gode og ubryråkratiske støtteordninger.

Derfor vil Venstre:

- Gi de frivillige foreningene tilgang til langsigte, trygge og etisk forsvarlige inntektskilder.
- Skape et fullfinansiert frivillighetsregister med utgangspunkt i organisasjonenes ønsker, ikke statens behov.
- Sette i gang et arbeid med siktet på å fjerne merverdiavgiftskostnadene for frivillige organisasjoner.
- Iverksette et langsigkt forskningsprogram på frivillighet.
- Styrke Frifond-ordningen for barne- og ungdomsorganisasjonene.

13.4 Demokratiet

Venstre vil ha et demokrati basert på uavhengighet og åpenhet. Den enkelte må sikres nærhet til og størst mulig innflytelse over politiske avgjørelser.

Venstre vil styrke lokaldemokratiet. Venstres ideer om et levende folkestyre forutsetter at de lokale folkestyrte organene har

rammevilkår som er tilpasset dagens samfunn og framtidens utfordringer. Det krever en endring i dagens kommunestruktur, som i praksis hindrer maktoverføring fra stat til lokale folkevalgte organer.

Venstre mener at de viktigste avgjørelsene i samfunnet skal tas av folkevalgte organer. Fagorganisasjoner og andre interesseorganisasjoner er viktige, men deres korporative makt på vegne av sine medlemmer må aldri erstatte den styringen folkevalgte organer utøver på vegne av hele befolkningen.

13.4.1 Stortinget og statsforvaltningen

Lovgiverne, Stortinget, er folkets representanter. Venstre mener det er viktig med større åpenhet rundt Stortings virksomhet. Økt åpenhet vil bidra til at borgerne får bedre innsyn i viktige deler av den politiske beslutningsprosessen og derigjennom økt tillit til at politiske beslutninger tas på rett grunnlag. Venstre mener derfor at de samme omfattende reglene om offentlighet og innsynsrett som gjelder for forvaltningen også må gjelde for Stortinget og regjeringen.

**Venstres ideer om et levende folkestyre
forutsetter at de lokale folkestyrte organene
har rammevilkår som er tilpasset dagens
samfunn og framtidens utfordringer.**

Grunnloven skal regulere forholdet mellom borgerne og staten og statsmaktene seg imellom. Venstre ønsker at Grunnloven skal reflektere borgernes forhold til nasjonen, og nasjonens forhold til verden, og være tilpasset dagens virkelighet både i innhold, språk og form. Venstre ønsker derfor en oppdatering av Grunnloven.

Venstre har alltid gått i bresjen for å utvide demokratiet. Venstre mener stemmerett til 16-åringar vil bidra til økt engasjement og rekruttering til politisk aktivitet blant unge.

De politiske partiene har store privilegier i vårt politiske system. De har kontroll over utvelgelsen av kandidater ved valg og mottar offentlig støtte. Venstre vil aldri motta gaver som det er knyttet forpliktelser til og vi vil etterleve offentlighet med hensyn til

hvem vi mottar støtte fra. For Venstre er det avgjørende at det aldri er tvil om at vi er et uavhengig talerør for landets innbyggere ut fra vårt politiske og verdimeslige grunnlag, ikke for organisasjoner eller bedrifter som støtter oss økonomisk.

Ulike interessegrupper har stor makt og innflytelse i vårt samfunn. Venstres folkevalgte tar et spesielt ansvar for å ivareta interessene til dem som ikke har sterke talspersoner. For Venstre er det viktig at de profesjonelle ombud er færrest mulig og først og fremst er knyttet til grupper som ikke har den nødvendige styrke gjennom demokratiske prosesser, som Barneombudet.

Derfor vil Venstre:

- At forvaltingens dokumenter som blir unntatt offentlighet som hovedregel skal gjøres offentlig tilgjengelige etter fem år.
- Innføre et lobbyregister på Stortinget og i regjeringen.
- Gjeninnføre muligheten til å stryke kandidater ved lokalvalg.
- Gi kommunene frihet til å avgjøre om de ønsker direkte valg på ordfører og varaordfører.
- Gi velgerne adgang til å påvirke personvalget også ved stortingsvalg.
- Revidere Grunnloven slik at den korrekt beskriver styresettet i Norge og får en tilgjengelig form. En revisjon skal styrke borgernes rettigheter.
- At stemmerettsalderen skal være 16 år.
- Ha en gjennomgang av arbeidsfordelingen mellom de folkevalgte og profesjonelle ombud.

13.4.2 Et sterkere lokaldemokrati

Venstre vil styrke det lokale selvstyret ved å flytte makt nedover fra staten til lokaldemokratiet, og på den måten gi folk økt innflytelse over egen hverdag. For at lokalvalgene ikke skal drukne i nasjonal politikk er det viktig å holde fast ved at lokalvalgene ikke foregår samtidig med stortingsvalget.

Kommunene må få beholde mer av egne skatteinntekter og få økt frihet til å innføre egne skatter og avgifter til bestemte formål. Venstre vil foreslå at kommunen får rett til å velge å få all finansiering fra staten som frie midler, uten øremerking. Øremerkingen må generelt reduseres til et minimum, og erstattes av frie midler fra staten. Nye oppgaver som pålegges kommunene av staten, må fullfinansieres gjennom økte overføringer.

Dagens kommunestruktur ble i hovedsak fastsatt tidlig på 1960-tallet. Siden den gang har samfunnet gjennomgått store endringer. Den 45 år gamle kommunestrukturen står i sterk kontrast til dagens reelle bo-, arbeidsmarkeds- og serviceområder. Mange av kommunene har rett og slett ikke lenger mulighet til å ta et helhetlig grep om blant annet næringsutvikling, miljøpolitikk, arealdisponering og stadig mer kompliserte og kompetansekreende offentlige tjenester, blant annet innen helse og omsorg.

Det voksende gapet mellom den eksisterende kommunestrukturen og en dynamisk samfunnsutvikling er en viktig årsak til at det lokale selvstyret stadig taper terreng i forhold til statlige, sentraldirigerte velferdsreformer. Venstre mener dagens maktcentralisering er en alvorlig og uønsket utvikling – spesielt fordi vi trenger å flytte mer makt og flere oppgaver ned fra staten til lokaldemokratiet.

Venstre ønsker en kommunereform der flere offentlige oppgaver blir desentralisert fra staten til kommunene. En slik reform krever etter Venstres syn en ny kommunestruktur. Det nye kommunekartet i Norge vil etter en slik reformprosess ha større kommuner med større ansvar enn dagens, spesielt innen velferdstjenester og helsevesen. Da kan vi gi behandling, pleie og omsorg i folks nærmiljø, slik at brukerne får et bedre tilbud og økt verdighet. Nærhet til brukerne gir også større mulighet til å aktivisere det frivillige hjelpeapparatet gjennom samarbeid med det offentlige. Venstre ser også for seg at de nye kommunene får økt ansvar for miljø- og arealpolitikk.

Venstre vil gjennomføre en ny kommunereform ved at Stortinget fastsetter et måltall for hvor mange kommuner reformen skal resultere i, men hvor kommunene selv får bestemme de nye kommunegrensene. Staten må forplikte seg til å overføre offentlige oppgaver til det nye kommunenivået, slik at andelen øker fra dagens 40 prosent til 50 prosent eller mer. Det bør legges vekt på å redusere antall kommuner i naturlige sammenhengende bo- og arbeidsmarkedsregioner. Av hensyn til Norges spesielle geografi kan det ikke settes en absolutt minimumsgrense for antall innbyggere i kommunene. Det må lages spesielle ordninger for øycommuner og andre kommuner der geografi gjør kommunessammenslåing mindre aktuelt. Fylkeskommunen skal bestå som et mellomnivå mellom kommune og stat.

Det må lages en egen lov for gjennomføring av reformen som forplikter staten til desentralisering av konkrete oppgaver. I loven må det presiseres at prosessen skal baseres på frivillighet ved at kommunene i utgangspunktet selv velger hvem de vil slå seg sammen med, men at staten i siste instans har en mulighet til å kunne gripe inn for å sikre at måltallet nås slik at ikke desentraliseringen av oppgaver forhindres.

Derfor vil Venstre:

- Redusere øremerkingene til kommunene.
- Gi kommunene anledning til å få all statlig finansiering som frie midler.
- Gjennomføre en kommunereform der flere oppgaver blir desentralisert fra staten ned til nye, sterkere kommuner. Blant oppgaver som kan desentraliseres gitt ny kommunestruktur er lokalsykehus, rehabilitering, barnevern, folkehelse/forebygging, rusomsorg, psykisk helse, kultur, kriminalomsorg, sikkerhet og beredskap og miljø.

13.4.3 Et åpent og distriktsvennlig tjenestetilbud

Venstre mener at åpningstider for tjenestetilbud bør fastsettes i et samspill mellom tilbydere, brukere og samfunnet. Det er ikke staten, men de lokale folkevalgte som best kan vurdere åpningstidene for tjenestetilbuddet i sin kommune. Det bør derfor ikke være statlige begrensninger på åpningstider i butikker eller for salg og skjenking av alkohol.

Åpningstidsbegrensninger skal bare kunne fastsettes av den enkelte kommune.

Derfor vil Venstre:

- Fjerne statlige åpningstidsbegrensninger.

14. Kultur

I et liberalt samfunn er en større kultursektor og et kreativt Norge et mål i seg selv. Kultur er viktig for demokrati, samhold og glede. Kultur kan ha en sterk samfunnsendrende kraft. En offensiv kulturpolitikk henger derfor også sammen med et vern av yttringsfriheten.

Venstre er kritisk til dagens sterke sentralstyring av norsk kulturliv. Venstre vil ha en samlet gjennomgang av kulturpolitikken med sikte på å erstatte dagens statlige detaljstyring med desentralisering av makt ned på regionalt og lokalt nivå. Desentralisering vil gi grunnlag for mer mangfold og mer frihet i kunst- og kulturlivet.

Den offentlige støtten til kultur må kanaliseres på en måte som bidrar til kvalitet, bredde og mangfold, og som gjør kulturaktørene uavhengige av politiske meninger eller føringer. Venstre vil se på alternative måter for hvordan man kan øke privat finansiering av norsk kultur, blant annet gjennom skattesystemet.

Venstre vil utvikle norsk kulturliv, både det frivillige og det profesjonelle. Det frivillige foreningslivet er kunnskapsformidler og kulturbærer, samfunnsbygger og skole i demokrati. Venstre ønsker å gi den frivillige sektoren vekstmuligheter ut fra frivillighetens egne vilkår. Det er spesielt viktig å legge til rette for barn og unges muligheter til å engasjere seg i kultur og idrett. Et liberalt samfunn forutsetter en større desentralisert kultursektor.

14.1 Frie skapende kunstnere

Kultur har et stort næringspotensial. De fleste kulturarbeidsplasene er småbedrifter med en håndfull ansatte. Venstres næringspolitikk legger til rette for at kunstnere kan skape sin egen arbeidsplass.

Mange kunstnere er selvstendig næringsdrivende med enpersonsforetak. Det må legges bedre til rette for at de kan ha gode arbeidsvilkår. Gjennom oppdaterte stipendordninger og

gode støtteordninger vil Venstre sikre bredden i norsk kunst.

Derfor vil Venstre:

- Videreføre og oppjustere de eksisterende stipendordningene.
- Forenkle skjemaveldet for kunstnere med enpersonsforetak.
- Innføre et eget næringsfradrag.
- Utrede muligheten for bedre pensjonsordninger for kunstnere.

14.2 Bibliotek og språk

Bibliotekene er en viktig del av demokratiet som kunnskapsformidler. Et godt bibliotektilbud forutsetter at bibliotekene er velutstyrte, teknologisk oppdaterte og velbemannede med kvalifisert personale. Et velutstyr og bemannet skolebibliotek er en ideell arena for differensiert undervisning, og for å lære seg å lære.

Norge har to likestilte riksSpråk, et samisk språk og en rekke minoritetsspråk. Venstre ønsker en mer aktiv likestillingspolitikk enn i dag mellom nynorsk og bokmål, også når nye medier og ny teknologi tas i bruk. Det er viktig å bevare norsk som fagspråk innenfor forskning, høyere utdanning og i næringslivet.

Innkjøpsordningen for ny, norsk skjønnlitteratur må revideres for å virke etter sin hensikt. Venstre ønsker en ordning som stimulerer til en god og mangfoldig norsk litteratur.

Derfor vil Venstre:

- At staten skal bidra med midler for å ruste opp og styrke folkebibliotek og skolebibliotek gjennom forpliktende opptrapningsplaner i tråd med Bibliotekreform 2014.
- Revurdere innkjøpsordningene, og utvide dem blant annet til å gjelde nye digitale medier.
- Styrke Det flerspråklige bibliotek og flerkulturelle bibliotekprosjekter.
- Styrke de nasjonale leseprosjektene.
- Støtte etableringen av en nasjonal språkbank.
- Opprettholde støtteordningene for distriktsbokhandlene.

✓ Se punkt 1.4.6 Kulturminnevern og kulturmiljøer.

14.3 Museer og kulturarv

Museene er en sentral del av kulturtildelningen i Norge og er viktige for å ta vare på og formidle våre kulturminner. Venstre vil fortsette satsingen på museer etter at museumsreformen er fullfinansiert. Museumssektoren har nylig vært gjennom en periode med sammenlåing av enheter for å etablere stertere fagmiljøer, bedre utnyttelse av ressursene og mer samarbeid. Sammenslåingen har i store trekk vært riktig, men har hatt enkelte uheldige utslag og bør derfor evalueres. For Venstre er det viktig at det frivillige engasjementet i museene ikke forsvinner. Det er også viktig å understreke museenes rolle som koordinator og støtte til lokale samlinger og historielag.

Venstre vil at det skal utarbeides en nasjonal plan for samlingsforvaltning, samt bevilge midler slik at museene kan bygge opp ytterligere forsknings- og formidlingskompetanse. Venstre vil legge til rette for ytterligere samarbeid mellom ulike kultur- og samfunnsinstitusjoner, for eksempel skole, bibliotek og museer.

Venstre mener dagens kulturlov i for liten grad bidrar til forenkling og samling av dagens regelverk på kulturområdet. Venstre vil derfor gjennomgå dagens kulturlov og samle lovgivningen for bibliotek, arkiv og museer.

Små og utsatte fag, som for eksempel smed-, urmaker- og gipsmakerfaget, bidrar til å ivareta og videreføre vår kulturarv. Venstre vil sikre utdanning innen små og utsatte fag gjennom et variert tilbud fra stipender til utvikling av mastergrader.

Derfor vil Venstre:

- Etablere en gaveforsterkningsordning for å stimulere til økt privat finansiering av museer.
- Utarbeide en nasjonal plan for samlingsforvaltning og samlingsformidling.
- Styrke organisasjonsutvikling og ledelsesfunksjonene ved museene.

- Bevilge midler slik at museene kan bygge opp ytterligere forsknings- og formidlingskompetanse.
- Utarbeide en konkret opptrapningsplan med hensyn til magasin- og bygningsmessige forhold i universitetsmuseene.
- Sikre og videreføre et nordisk samarbeid om utdanning innen små og utsatte fag.

Venstre mener det er behov for en økt bevissthet om betydningen av god arkitektur for utviklingen av byer, tettsteder og bomiljøer.

14.4 Et inkluderende kulturliv

Samfunnet har et ansvar for å gi urbefolkingens kultur i Norge anledning til å utvikle seg på egne premisser. Venstre vil styrke de samiske forskningsmiljøene, og læreboksjitasjonen på samiske språk må bli mye bedre enn i dag. Kringkastingsselskapene med allmennkringkastingsoppgaver må tilby sendinger på samisk eller som er tekstet på samisk.

Samisk formkultur skal vies særlig oppmerksomhet og sikres bevaring og utvikling gjennom opplæring og forskning.

De offentlig støttede kulturinstitusjonene har et særlig ansvar for å legge til rette for et tilbud som også er tilpasset nye publikumsgrupper. Venstre mener det flerkulturelle kulturfeltet må få mer forutsigbare rammevilkår. Det må også utvikles ordninger som kan bidra til at flerkulturelle kulturutøvere får muligheten til å delta i det profesjonelle kulturlivet i større grad.

Derfor vil Venstre:

- Sikre nøkkelinstitusjoner på det samiske kulturområdet tilfredsstillende finansiering.
- Gi støtte til utgivelse av samisk litteratur og til samiske aviser.
- Gi kulturarbeidere lettere adgang til visum.
- Gi offentlig støtte til flerkulturelle kulturinstitusjoner.

14.5 Arkitektur og estetikk

De fysiske omgivelsene utgjør rammene for våre liv, og god arkitektur virker berikende for samfunnet. Også i skjæringspunktene mellom kultur, næring, nyskaping og eksport er arkitektur viktig. Venstre mener det er behov for en økt bevissthet om betydningen

av god arkitektur for utviklingen av byer, tettsteder og bomiljøer. Gjennom økt satsing på tiltak som offentlig utsmykking og innkjøp, vil Venstre sikre bredden i norsk arkitektur.

Derfor vil Venstre:

- Styrke satsingen på kunst- og kulturuttrykk i det offentlige rom.
- Utvikle ordninger som i større grad åpner for at staten kan bidra til lokal stedsutvikling etter lokale initiativ.
- At norsk arkitektur må anvendes i omdømmebygging i utlandet.
- Øke lokal kunnskap om arkitektur og byutvikling og stimulere til lokale brukermedvirkningsprosesser.

14.6 Friluftsliv, idrett og frivillighet

Friluftsliv har en helsefremmende effekt gjennom forebygging og ved at det gir gode opplevelser for den enkelte. Friluftsliv er en viktig faktor for identitet og kulturarv. Dessuten bidrar friluftsliv til forståelse for betydningen av natur og miljø. Venstre vil legge til rette for et mer aktivt friluftsliv gjennom blant annet å styrke frivillig sektor.

Idrett er viktig for både trivsel, sosialt nettverk og folkehelse. Den offentlige innsatsen må i sterkere grad rettes inn mot å sikre mangfoldet i idretts-Norge og gi tilbud som aktiviserer barn og unge. Breddeidretten er en viktig arena for inkludering. Tilskuddsordninger må støtte opp om lokalt engasjement, ikke reserveres for store prosjekter.

Frivillighet er bærende i norsk kulturliv. Det frivillige foreningslivet er kunnskapsformidler og kulturbærer, samfunnssbygger og skole i demokrati. Venstre ønsker å gi den frivillige sektoren vekstmuligheter ut fra frivillighetens egne vilkår.

Venstre mener det er viktig at barn og ungdom har gode muligheter til å skape sin egen frivillighet og til å organisere sin egen ungdomskultur. Staten må derfor tilrettelegge for de frivillige barne- og ungdomsorganisasjonene gjennom gode og ubyråkratiske støtteordninger. Å gi en god finansiering av barne- og ungdomsorganisasjonene er nødvendig for å gi alle barn og unge en reell mulighet til å delta, og er en anerkjennelse av all den dugnad og

frivillig innsats som blir utført i felleskap av barn og voksne.

✓ Se punkt 1.4.5 Allemannsretten.

Derfor vil Venstre:

- Prioritere bygging og vedlikehold av idrettsanlegg for breddeidrett.
- Gi frivillige foreninger tilgang til langsiktige, trygge og etisk forsvarlige inntektskilder.
- Sette i gang et arbeid med sikte på å fjerne merverdiavgiftskostnadene for frivillige organisasjoner.
- Styrke støtteordningene for barne- og ungdomsorganisasjonene.
- Frigjøre frivillige lag og foreninger fra Norsk Tippings spillepenger og aggressive markedsføring av pengespill.

✓ Se punkt 13.3 Det sivile samfunnet og frivillighet.

14.7 Scenekunst, musikk og film

Venstre ønsker et nyskapende teater med et bredt spekter av institusjoner. Vilkårene for å jobbe med ny norsk dramatikk og danne nytenkende produksjonsmiljøer skal styrkes. Samtidig ser Venstre internasjonalisering av samfunnet som en ressurs og ønsker mer utveksling på alle områder innen kunst og kultur, økt mobilitet for kunstnere og økt nuttegjøring av den kulturkompetansen som kommer til Norge gjennom innflyttere fra andre kulturer. Arrangering av musikk- og kulturfestivaler, spel og andre større kulturarrangement fører til levende samfunn, engasjement, næringsvirksomhet og utvikling av talent og kompetanse.

Venstre vil styrke Norge som filmnasjon.

Institusjoner og etablerte kunstneriske produksjonsmiljøer – regionalt og nasjonalt – skal ha sikre og forutsigbare rammer som gir utviklingsmuligheter. Samtidig skal de frie kunstgruppene få en betydelig del av den offentlige finansieringen av kulturlivet, og stimuleres til videre vekst.

For alle kunststarter skal Den kulturelle skolesekken utvikles som et kunstpedagogisk element i skolen. Utøvernes ferdigheter når det gjelder formidling av kunst til barn og unge må bli bedre og mer profesjonelle.

Venstre vil styrke Norge som filmnasjon og bidra til å skape sterke miljøer i hele landet. Økt satsing på scenekunst og film har egenverdi, og bidrar til verdiskaping. Satsing på film og scenekunst ses i nær sammenheng med tilstøtende næringer. Det skal jobbes videre med å gjøre de viktigste fagfunksjonene innen filmproduksjon attraktive for kvinner, i første rekke ved å stimulere unge talenter.

Spill- og multimediaspillopplevelser har blitt et betydelig segment innen de kreative næringene. Samme teknologi er også viktig innen andre industrier. Venstre ønsker å styrke kompetansen innen spillutvikling og spillprogrammering.

Derfor vil Venstre:

- Øke bidragene til regionale filmfond og filmsentra.
- Ha en samordnet satsing på statlige og regionale filmfond.
- Gi bedre rammevilkår og belønningsordninger for visning av nyskrevet norsk dramatikk.
- Sikre gode arbeidsvilkår for statlig støttede kulturinstitusjoner i alle regioner, som regionteatre, distriktsmusikere, distriktsoperaer og symfoniorkestre.
- Gjennomgå ordningen med knutepunktsinstitusjoner og sikre forutsigbar og tilfredsstillende støtte til et bredt utvalg av festivaler, spel og større kulturrangement.
- Styrke forskning og utdanning innen spill, spillprogrammering og spilldesign.
- Gi Norsk kulturråd større frihet til å forvalte sine offentlige tilskuddsordninger.

15. Medie- og informasjonssamfunnet

Utgangspunktet for Venstres politikk for informasjonssamfunnet er å sikre at alle får like muligheter til å delta, og at informasjonssamfunnet fungerer åpent og fritt.

Informasjonssamfunnets teknologiske byggesteiner bør i størst mulig grad være åpne standarder, formater, programvarer og programmeringsgrensesnitt. Utviklingen bør ikke være forbeholdt store selskaper som har en fordel ved å kontrollere lukkede formater og plattformer, eller ved å kunne avtale prioritert levering av data på internett.

15.1 Tilgjengelighet til informasjon

For Venstre er det et selvstendig poeng at informasjon som det offentlige utveksler med borgerne i samfunnet ikke er låst til en bestemt leverandør, men finnes i formater basert på åpne standarder som er tilgjengelig for alle.

Ny digital teknologi skaper behov for langt større overføringskapasitet i tele- og datanettene. Venstre ønsker en nasjonal satsning på bredbåndsnett med høy kapasitet. Det offentliges viktigste rolle er som etter-spørerer av krevende bredbåndstjenester. Eksempler på det er telemedisin, døgnåpen forvaltning, og tjenester som knytter alle norske skoler til bredbåndsnettet. Offentlige kunnskapsbaser, som for eksempel biblioteker, må gjøres lettere tilgjengelig via nettet. Utbygging i spredtbygde områder kan skje ved at kommuner og lokale bedrifter går sammen om å ettersørre, slik at det blir bredbåndstilbud til alle.

Venstre ønsker en koordinert og rask innføring av elektronisk signatur for offentlige tjenester. Venstre er skeptisk til at staten skal bruke store ressurser og lang tid på selv å utvikle løsninger for eID / elektronisk signatur, og mener det offentlige alternativt bør søke å ta i bruk tilbud som allerede finnes i markedet.

For å gjøre internethandel enklere, vil Venstre forenkle regelverket for verdi- og postordresendinger fra utlandet slik at kostnadene ved gebyrer og fortolling reduseres.

✓ Se punkt 7.2.3 Opprydding i gebyrer og avgifter.

Derfor vil Venstre:

- Sikre en forsert utbygging av høyhastighets bredbåndsnett.
- At staten benytter eksisterende løsninger ved innføring av elektronisk signatur.
- Intensivere arbeidet med digitalisering av materiale i offentlige og private arkiver.

15.2 Internett og internetsensur

Venstre mener at internett er et viktig verktøy for å fremme kommunikasjon, samkvem og handel, både internt i Norge og på tvers av landegrensene. Internett gir muligheter for enkeltindividet som aldri har eksistert tidligere, det kan effektivisere offentlig virksomhet og gjøre offentlige tjenester lettere tilgjengelig.

For at internett skal ha disse fordelene, mener Venstre at det er viktig å opprettholde et åpent og fritt internett. Venstre er kritisk

til statlige inngripen i infrastrukturen, som for eksempel pålegg om å filtrere internetttrafikk, eller pålegg om å føre logger over hvilke data brukerne sender. Myndigheter skal ikke ha adgang til å filtrere internett, med unntak av overgrepssbilder av barn. Dersom internettleveran-

Venstre vil opprettholde et åpent og fritt internett, og er kritisk til statlige inngripen i infrastrukturen.

dørene får anledning til å diskriminere data ut fra innhold, trues prinsippet om nettnøytralitet på internett. Internetselskaper må, på samme måte som post- og telefonselskaper, være fri for ansvar for innholdet i dataene som formidles.

Derfor vil Venstre:

- Begrense internettleverandørenes mulighet til å lagre og benytte informasjon om data de formidler.
- Arbeide for å hindre at EUs datalagringsdirektiv blir en del av norsk lov, og om nødvendig bruke reservasjonsretten i EØS-avtalen.
- Fremme nettnøytralitet ved å sikre lik behandling av alle aktører.

✓ Se punkt 13.2.3 Personvern.

15.3 Mediepolitikk

Venstre er bekymret for utviklingen på eierskapssiden i medie-sektoren ved at ett eller flere selskap i samarbeid kontrollerer hele eller deler av verdikjeden, fra produksjon av innhold til distribusjon av innhold til sluttbrukeren. Venstre vil lage én medieeierskapslov og et felles regelverk knyttet til eierskap og strukturer i mediesektoren.

Venstre vil videreføre pressestøtten som et virkemiddel til å opprettholde mangfold i pressen. Venstre vil endre pressestøtten slik at ingen enkeltavisser får uforholdsmessig mye støtte og slik at mer av støtten gis til lokalavisser og nye medier.

Venstre vil bevare NRK som en sterk, reklamefri allmennkringkaster. Dette forutsetter at finansieringen av NRK er tilfredsstillende. Dagens lisensfinansiering er foreldet. Venstre vil derfor utrede alternative finansieringsmåter av NRK og se på hvordan NRK i framtiden skal ivareta sin rolle som allmennkringkaster, også i nye medier.

Det må være et mål å gi forbrukeren fritt TV-valg uavhengig av abonnement. Venstre mener det må være forbrukeren selv som velger innhold, ikke leverandøren av et på forhånd fastlagt utvalg.

Derfor vil Venstre:

- At NRKs sendinger skal være ukrypterte slik at de blir tilgjengelig for alle.
- Sikre NRKs redaksjonelle uavhengighet.
- Lage én medieeierskapslov.
- Gi forbrukere rett til å velge individuelle kanaler, ikke bare ferdige kanalpakker.
- Arbeide for fri konkurranse for innholdsleverandører i det digitale bakkenettet og i kabelnettet.

15.4 Spill

For liberale er det viktig å skille mellom det man ikke liker og det man vil forby. Dette gjelder også i spillpolitikken. Venstre ønsker en spillpolitikk hvor man fører et strengt tilsyn med spilltilbydere,

i stedet for å forby spill man ikke liker. Venstre vil gi lokale myndigheter en betydelig frihet innenfor nasjonale rammer.

Venstre mener at alle tilbydere av spill skal behandles likt, utsatt at de oppfyller offentlige krav til virksomheten. Venstre er kritisk til den monopolposisjonen Norsk Tipping har opparbeidet seg som spilltilbyder. Forbudet mot aggressiv markedsføring av pengespill skal også gjelde Norsk Tipping, og Venstre ønsker å innskrenke Norsk Tippings sendetid på NRK. I dag har staten gjort frivillige lag og foreninger avhengige av tilskudd fra Norsk Tippings spill, med dertil aggressiv markedsføring. Venstre mener disse tilskuddene heller burde finansieres over statsbudsjettet.

Derfor vil Venstre:

- Foreta en helhetlig gjennomgang av norsk spillpolitikk.
- Åpne for prøveprosjekt med et lisenssystem for pengespill på internett.
- Igangsette en bred evaluering av Norsk Tippings virksomhet og monopolposisjon.
- Frigjøre frivillige lag og foreninger fra Norsk Tippings spillepenger.

15.5 Opphavsrett

Venstre mener at dagens åndsverkslovgivning ikke er tilstrekkelig tilpasset vårt moderne samfunn. Balansen mellom samfunnets og forbrukernes behov for åpenhet,

tilgjengelighet og spredning av åndsverk, og kunstnerens krav på anerkjennelse og vederlag, må bedres. Venstre mener det må utvikles modeller for vederlag for åndsverksskaperen som gjør det mulig å tillate fri fildeling. Nasjonalt og internasjonalt regelverk må endres slik at det gjøres helt klart at de bare regulerer anvendelse og kopiering av verker i kommersiell sammenheng.

Enhver som har kjøpt bruksretten til et åndsverk må ha teknologinøytrale muligheter til å bruke åndsverket som en vil. Venstre mener derfor at produsent og teknologileverandør ikke skal kunne styre hvordan den enkelte skal benytte seg av det åndsverket de har kjøpt ved hjelp av DRM (Digital Rights Management).

Det må utvikles modeller for
vederlag for åndsverksskaperen
som gjør det mulig å tillate fri
fildeling.

Derfor vil Venstre:

- Redusere opphavsrettens vernetid.
- At norske åndsverk gjøres tilgjengelige for fri bruk når vernetiden utløper. Nasjonalbiblioteket skal gis ansvaret for å registrere og synliggjøre disse verkene.
- Sette i gang en offentlig utredning for å oppdatere dagens åndsverks- og opphavsrettslovgivning, både nasjonalt og internasjonalt.
- Sørge for at forskningsresultater som er finansiert med offentlige midler skal gjøres gratis tilgjengelig for allmennheten umiddelbart etter publikasjon («Open Access»).
- Vurdere en differensiert bredbåndsavgift, abonnement eller lignende modeller for å finansiere fri fildeling.
- Støtte bruken av fribrukslisenser.

16. Utenriks- og sikkerhetspolitikk

Utgangspunktet for Venstres utenrikspolitikk er det sosialliberale målet om økt frihet for alle, uavhengig av geografisk opprinnelse. Venstre mener dette målet nås best gjennom å styrke og videreutvikle internasjonale institusjoner som fremmer menneskerettigheter, demokrati, markedsøkonomi, miljø og respekt for internasjonal lov og rett. For Venstre er det viktig at Norge yter bistand til vanskeligstilte land og at vi respekterer demokratiske lands rett til å bestemme over egen utvikling. Samtidig skal utenrikspolitikken hevde norsk suverenitet og fremme norske interesser internasjonalt.

Venstre vil satse på en bred engasjementspolitikk, der Norge deltar i mange ulike organisasjoner og prosesser for å fremme våre verdier og interesser. FN skal forblі vår viktigste arena, NATO-medlemskapet vår sikkerhetsgaranti og EU vår viktigste partner når det gjelder handel og internasjonal politikk.

✓ *Se punkt 1.6 Internasjonalt miljøarbeid.*

16.1 Menneskerettigheter

Kampen for demokrati og menneskerettigheter står sentralt i en sosialliberal utenrikspolitikk. Det er en utfordring å sikre at markedsøkonomi og handel kombineres med liberale demokratier og menneskerettigheter. Venstre vil styrke utviklingen av fungerende rettsstater som gir likhet for loven, garanterte rettigheter og alminnelig rettssikkerhet gjennom uavhengige domstoler som setter grenser for maktutøvelse. Venstre vil arbeide for at også norske bedrifter ivaretar menneskerettighetshensyn og arbeidstakerrettigheter og har større åpenhet om utenlandsvirksomheten.

Norge skal gå foran i FNs arbeid for menneskerettigheter, både ved å videreutvikle regelverket og ved å implementere menneskerettighetsavtalene nasjonalt.

Mange frivillige organisasjoner gjør en viktig jobb for å muliggjøre og styrke demokratiske prosesser i land med svakt utviklet rettsstat og demokratiske tradisjoner.

Derfor vil Venstre:

- Arbeide for å få FNs menneskerettighetsråd til å fungere etter intensjonene.

- Støtte land som ønsker å styrke lover og institusjoner for å sikre menneskerettigheter og utvikle demokratiet, og presse land som ikke viser vilje til dette.
- Støtte frivillige organisasjoner som fremmer menneskerettigheter og demokrati.
- At Norge skal være en pådriver for å utvikle forpliktende internasjonale avtaler for bedrifters sosiale ansvar.

16.2 FN og det multilaterale systemet

Venstre vil ha globale kjøreregler som gjelder for alle, med FN som bærebjelke i det multilaterale samarbeidet. Maktstrukturene i FN avspeiler imidlertid verden slik den var i 1945. Endrede politiske og økonomiske maktforhold i verden krever derfor en overhaling av store deler av det multilaterale systemet. Venstre vil prioritere å reformere eksisterende internasjonale organisasjoner framfor å opprette nye. Den viktigste utfordringen er å bidra til å reformere FN-systemet. FN må

bli mer effektivt for å nå vedtatte mål, og må demokratiseres for å få større legitimitet, særlig i forhold til utviklingslandene. Venstre støtter initiativer for å opprette en parlamentarikerforsamling i FN, som et viktig ledd i demokratiseringsprosessen på globalt nivå. Det er naturlig å se om for eksempel IPU (Den interparlamentariske union) kan danne utgangspunktet for en slik parlamentarikerforsamling.

Organisasjonen for sikkerhet og samarbeid i Europa (OSSE) er det eneste sikkerhetsforum der alle land i Europa, Sentral-Asia, Sør-Kaukasus, samt Russland, USA og Canada deltar på like vilkår for å fremme stabilitet, trygghet, demokrati og menneskerettigheter. Samarbeidet i Europarådet fremmer demokrati, menneskerettigheter og rettsstatsprinsipp i hele Europa inkludert Russland og Kaukasus.

Verdens handelsorganisasjon (WTO) skal fremme liberalisering av verdenshandelen. Venstre mener det er viktig å styrke WTO fordi et globalt handelssystem er bedre enn et uoversiktlig nettverk av

bilaterale og regionale frihandelsavtaler, særlig for fattige land. Det internasjonale pengefondet (IMF) har viktige funksjoner i verdensøkonomien, men det finnes ikke et tilstrekkelig effektivt internasjonalt apparat til å forebygge og løse kriser i internasjonal økonomi. For at verdensøkonomien også i framtiden skal kunne høste betydelige gevinst fra åpne finansmarkeder og finansiell globalisering er det av avgjørende betydning at IMF reformeres og rustes opp til å ivareta en fornyet og større rolle i internasjonal økonomi.

Derfor vil Venstre:

- At Sikkerhetsrådets sammensetning gjøres mer representativt slik at rådet bedre reflekterer verdens befolkning. I tillegg bør de store landenes vetoret endres slik at det kreves to stemmer for å blokkere et vedtak.
- At FN bør delfinansieres gjennom globale skatter, for eksempel en global CO₂-avgift på grensekryssende fly- og båttransport og skatt på ressursutnyttelse i internasjonale farvann.
- Intensivere det internasjonale arbeidet med å forhindre folkemord og andre grove brudd på menneskerettighetene, inkludert internasjonal inngrøping gjennom FNs sikkerhetsråd.
- Styrke den internasjonale straffedomstolen (ICC).
- Styrke FNs apparat for å lede og koordinere internasjonale styrker, nødhjelp og utviklingsbistand.
- At Norge vil prioritere å bidra med militære styrker til FN-ledede fredsbevarende styrker.
- Styrke OSSE og Europarådet til å ivareta sine kjerneområder, og fremme en effektiv arbeidsdeling i forhold til FN, EU og NATO.
- At IMF tilføres økt internasjonal legitimitet gjennom en reform av organisasjonens styrende organer som gir økt innflytelse til de fremvoksende landene, og en fordeling av innflytelsen mellom land som bedre gjenspeiler dagens verdensøkonomi.
- At IMF styrkes kraftig slik at organisasjonen mer effektivt kan bidra til global makroøkonomisk stabilisering.
- At IMFs rolle innen internasjonal makroøkonomisk koordinering styrkes, og at IMF tilføres betydelig økte midler for å ivareta rollen som internasjonal kredittgiver til land med betalings- og valutaproblemer.

- Koordinere krisepakker internasjonalt for å motvirke kriser, forhindre spredning av kriser og motvirke proteksjonisme.

16.3 Nordområdene og Norden

Nordområdene omhandler grenseoverskridende relasjoner i det cirkumpolare området, der Norge har felles eller kryssende interesser med en eller flere nasjoner i nord. Naturressursene i nordområdene og konsekvensene av endringer i klimaet skaper store utfordringer, men også muligheter for Norge. Venstre vil bevare nordområdene som en region preget av lavspenning og internasjonalt samarbeid. Havrettstraktaten skal utgjøre rammene, mens Arktisk råd og Den nordlige dimensjon skal være de viktigste fora for samarbeid i regionen, supplert av Barentsområdet og FN-organisasjoner som Den internasjonale skipsfartsorganisasjon.

Kampen for demokrati og
menneskerettigheter står sentralt
i en sosialliberal utenrikspolitikk.

Nordområdene har uavklarte områder med hensyn til nasjonal jurisdiksjon. Dette gjelder delelinjen i Barentshavet og fiskevernsonen rundt Svalbard. Disse områdene krever forskjellig tilnærming fra norsk side da førstnevnte er et bilateralt anliggende i forhold til Russland, mens sistnevnte går på fortolkning av Svalbard-traktaten.

Det nordiske samarbeidet er styrket på flere områder, som samfunnssikkerhet, sivil krisehåndtering, klima og miljø, forsvarssamarbeid, internasjonal kriminalitet og terror. Norden blir stadig viktigere for Norge, ikke minst så lenge vi ikke er medlem av EU.

Derfor vil Venstre:

- Fremme sikkerhetspolitisk samarbeid i nordområdene gjennom dialog og tillitsvekkende tiltak som kan bidra til at konflikter løses på et lavest mulig spenningsnivå.
- At videre utvikling av juridiske og institusjonelle forhold i nordområdene skal skje på basis av Havrettstraktaten, Arktisk råd og Den nordlige dimensjon.
- At forholdet til Russland i størst mulig grad baseres på et bredt og praktisk rettet samarbeid forankret i internasjonale strukturer.

- At Norge skal kunne vise tydelighet overfor Russland, noe som krever militær tilstedeværelse og politiske virkemidler.
- Søke forståelse for norske synspunkter knyttet til jurisdiksjon i nordområdene gjennom et aktivt diplomati, også overfor nære allierte, med vekt på å fremme samarbeid, bærekraftig forvaltning av ressurser og et moderat skatteregime.
- Legge vekt på forpliktende avtaler med andre land om en forsvarlig forvaltning av fiskeriressurser.
- Videreføre effektiv suverenitetshevdelse i nordområdene.
- Styrke norsk forvaltning av Svalbardsonen.
- Utvikle en robust struktur for transport, energi- og kommunikasjonsoverføring mellom landene i nord.
- Ta initiativ til å etablere et omfattende internasjonalt beredskapsopplegg mot oljeforeurensing.
- Styrke og videreutvikle det nordiske samarbeidet, herunder Nordisk Råd.

✓ Se punkt 1.4.2 Vern av natur til havs.

✓ Se punkt 1.6 Internasjonalt miljøarbeid.

16.4 Samarbeid i Europa

Globaliseringen har økt behovet for internasjonalt samarbeid og overnasjonal politisk styring. Utfordringen er å finne en balanse mellom effektiv styring, demokratisk deltagelse og kontroll og det grunnleggende liberale prinsipp om at avgjørelser skal tas nærmest der avgjørelsen gjelder.

Venstre er grunnleggende positiv til et sterkt europeisk samarbeid. Norsk europapolitikk utøves i dag gjennom EØS-avtalen og medlemskap i Nordisk råd, Europarådet, NATO, OECD og OSSE. Norge deltar aktivt i disse organisasjonene for å etablere felles spilleregler og for å fremme våre verdier og interesse. Det er også viktig at Norge deltar aktivt i det europeiske samarbeidet når det gjelder miljø og energi.

16.4.1 EU og EØS

Den europeiske union (EU) er Norges viktigste handelspartner, og en sterkere integrasjon mot EU vil være positivt for norsk og

europeisk næringsliv, handel og utvikling. Med fri bevegelse over landegrensene øker også forståelse, toleranse og mangfold. «De fire friheter» som EUs økonomiske samarbeid bygger på, er på denne måten et viktig fundament for fred og demokrati.

Internasjonalt samarbeid må alltid balanseres mot prinsippet om at avgjørelser skal tas nærmest de borgene avgjørelsene gjelder. Venstre er grunnleggende positiv til EU som en arena for samarbeid, freds- og demokratibygging over landegrensene i Europa, men mener EU i dag driver detaljregulering på mange områder som bør avgjøres lokalt og nasjonalt. Eksempelvis bør mye av landbruks- og regionalpolitikken flyttes nærmere borgene, og tilpasses lokale behov og forutsetninger.

16.4.2 Spørsmål om norsk medlemskap i EU

Det ligger ikke til rette for å starte en ny EU-debatt i Norge de nærmeste årene. Derfor vil Venstre at Norge skal videreutvikle samarbeidet med EU basert på EØS-avtalen.

Venstre er grunnleggende positiv til et sterkt europeisk samarbeid.

Hvis spørsmålet om EU-medlemskap blir aktualisert, er det et ufravikelig prinsipp for Venstre at det bare kan avgjøres av Stortinget etter en ny folkeavstemning. Både spørsmålet om eventuelle forhandlinger med EU om medlemskap, og en eventuell ferdig forhandlet avtale, må legges fram for det norske folk i to separate folkeavstemninger. Utfallet av disse vil være bindende for Venstres stortingsrepresentanter.

16.5 Utviklingspolitikk

Venstres utviklingspolitikk har tre elementer; å fremme demokratisk styre, bedre handelsbetingelser for utviklingsland og å yte bistand. Venstre ønsker å styrke det multilaterale utviklingsarbeidet i regi av FN, og sikre at demokratiske land gis mulighet til å styre egen utvikling. Venstre mener vi må ta i bruk flere virkemidler i utviklingspolitikken, blant annet handel, næring, bilateralt og multilateralt samarbeid, kapitalforvaltning, forskning og utdanning og forbrukerpoltikk.

16.5.1 Handel og utvikling

Venstre vil at det utvikles rettferdige, globale rammebetingelser der befolkningen i utviklingsland gis adgang til globale markeder

og mulighet til migrasjon. Handelsbarrierer, handelsvridende subsidier og andre mekanismer som favoriserer rike land må reduseres og erstattes av et handelsregime som ivaretar utviklingslandenes interesser. Derfor mener Venstre at arbeidet i Verdens handelsorganisasjon (WTO) må gå videre. Norge må aktivt bidra til at WTO-systemet tar vare på fattige lands interesser framfor rike industrilands nasjonale særinteresser.

Venstre mener dagens internasjonale gjeldssletteordninger må utvides slik at flere fattige land kan få slettet gjelden sin. Skatteparadiser muliggjør skatteunndragelse, hvitvasking og korruption. Venstre vil intensivere kampen mot skatteparadiser som ikke praktiserer åpenhet.

Derfor vil Venstre:

- Arbeide for en WTO-avtale med et rettferdig, globalt regelverk som bygger ned tollbarrierer og sikrer like muligheter for utvikling.
- Ta initiativ til å opprette et globalt konkurransestilsyn for å sikre at markeder ikke preges av store globale monopolier.
- Legge til rette for mikrokredittordninger.
- At en større del av Statens pensjonsfond investeres i utviklingslands markeder når dette ikke svekker avkastningen for fondet som helhet.
- At Norge oppretter et såkornfond for innvandrere fra fattige land som ønsker å starte næringsvirksomhet i hjemlandet.
- At Clean Development Mechanism og Joint Implementation («klimakovter») ikke bare skal vurderes etter pris, men også etter hvor tiltakene kan ha størst utviklingseffekt.
- At Norge innfører et program som sikrer minst utviklede land (MUL-land), ladinntektsland og afrikanske mellominntektsland full adgang til norske markeder.
- Redusere handelsvridende subsidier.

16.5.2 Bistand og humanitær innsats

Bistand er nødvendig for å hjelpe mennesker ut av fattigdom,

bidra til å avhjelpe akutt nød og dekke spesielle behov. Det overordnede målet for norsk bistand må være å bidra til oppnåelse av FNs tusenårsmål innen 2015. Bedre kvalitet på bistand er viktig fordi dårlig bistand kan gjøre stor skade i utviklingsland.

Dessuten vil dårlig bistand undergrave det politiske grunnlaget for å yte bistand fra Norge.

Utviklingsland selv skal styre og eie sin utvikling. Bistand må tilpasses prioriteringene til folkevalgte organer i demokratiske land. Men Venstre mener det er legitimt å stille krav om demokrati, godt styresett og respekt for grunnleggende

menneskerettigheter slik at vi kan stimulere utviklingsland til en positiv utvikling.

Venstre mener bistand i dag er for lite fokusert på næringsutvikling, som er en forutsetning for utvikling og skatteinngang som gjør det mulig å bli uavhengig av bistand i framtiden. Bistand bør fokusere på å etablere gode rammevilkår for næringsutvikling og investere i infrastruktur, nyskaping og bedriftsutvikling som vil åpne veien for utenlandske investeringer. Landbruk er den viktigste økonomiske sektor i de fleste fattige land, og må styrkes.

Venstre vil at Norge skal være raus med humanitær bistand i krigs- og konfliktsituasjoner og under naturkatastrofer. Humanitær innsats skal være upartisk og uavhengig av politiske preferanser, men det må sikres at den ikke bidrar til å forsterke konflikt eller udemokratiske regimer og bevegelser.

Derfor vil Venstre:

- At norsk bistand skal ligge på minst 1 prosent av Norges bruttonasjonalinntekt (BNI).
- At det skal være større åpenhet i forbindelse med tildeling av budsjettstøtte og annen bistand.
- Styrke det sivile samfunn i utviklingsland.

- At arbeidet med uavhengig monitorering og evaluering av bistantens effekt styrkes, blant annet gjennom å gi Riksrevisionen et hovedansvar for evalueringen.
- At Norge skal oppgradere eksisterende stipendprogrammer for studenter fra fattige land, og gi flere muligheten til å ta høyere utdannelse i Norge.
- Prioritere områdene der de norske bidragene regnes å ha størst effekt.
- At samordning av sivil og militær innsats må skje innenfor rammen av en overordnet politisk strategi med sivil ledelse.
- Videreføre arbeidet for bedre styresett i utviklingsland, herunder gjennom styrking av det sivile samfunn (både uformelle og formelle strukturer).
- Intensivere anti-korrupsjonsarbeidet i utviklingsland gjennom oppbygging og styrking av nasjonale riksrevisjoner og gjennom styrking av the Extractive Industries Transparency Initiative (EITI).
- Redusere stat til stat-bistanten til land som ikke viser vilje til demokratisering, respekt for grunnleggende menneskerettigheter og korupsjonsbekjempelse.

16.6 Forsvar og sikkerhet

Norsk sikkerhet ivaretas best gjennom å bidra til fred, frihet og demokrati i flest mulig land, kombinert med reell vilje til en rettferdig internasjonal utvikling. Økt handel, samkvem, samarbeid og dialog er de beste virkemidlene for fred mellom ulike stater.

Norges rolle som forvalter av ressurser og geopolitiske plassering krever både et selvstendig norsk forsvar og et forpliktende internasjonalt forsvarssamarbeid. Særlig med tanke på at vi er nabos med en militær stormakt, er det avgjørende at Norge er i stand til å hevde suverenitet, suverene rettigheter og utøve myndighet i norske områder. Dette krever et sterkt forsvar og en spesiell tilstedeværelse i nordområdene.

16.6.1 Forsvarsopolitisk samarbeid og internasjonalt engasjement

NATO og det transatlantiske samarbeidet skal forbli hjørnesten i norsk sikkerhetspolitikk samtidig som det forsvarsopolitiske samarbeidet i Norden og med EU videreutvikles. Det framtidige

NATO vil trolig ha et spekter av oppgaver, både som et forsvars-samarbeid som fremmer allianselandenes egen sikkerhet, et forsvarsopolitisk samarbeid med nye land, samt gjennomføring av operasjoner utenfor alliansens område, som i Afghanistan.

Norsk sikkerhet ivaretas best gjennom å bidra til fred, frihet og demokrati i flest mulig land, kombinert med reell vilje til en rettferdig internasjonal utvikling.

Venstre er positiv til en felles europeisk sikkerhetspolitikk. Venstre mener at EU har en rolle å spille som aktør i konfliktområder med en humanitær dimensjon, særlig der NATO eller USA velger ikke å delta. Under forutsetning av FN-mandat

mener Venstre at Norge bør delta i slike EU-ledede operasjoner så langt det lar seg gjøre.

Det gjenstår store utfordringer i Afghanistan. Venstre vil at Norge skal bidra til en effektiv, overordnet politisk strategi, en bedre koordinering av oppgaver og mer klarhet omkring sivile/humanitære og militære aktørers oppgaver og ansvar.

Erfaring viser at internasjonale operasjoner dessverre vil påføre enkelte soldater skader, og at en del av skadene først avdekkes etter at tjenesten er avsluttet. Det påligger et ansvar for å ivareta dem som har gjort en innsats for fellesskapet og som i etterkant får problemer.

Derfor vil Venstre:

- Ikke utelukke nye oppgaver for NATO, men alliansen skal ha et spesielt fokus på sikkerhet i egne områder, inkludert nordområdene.
- Videreutvikle et nærmere forsvarssamarbeid med de nordiske landene og EU innenfor rammene av vårt NATO-medlemskap.
- At Norge fremmer synspunkter i NATO selv om de ikke sammenfaller med synspunktene til nære allierte. Dette skal gjøres internt i NATO i henhold til NATOs prosedyrer og med sikte på å komme fram til konsensus.

- At militære operasjoner uten FN-mandat bare skal skje i helt ekstreme tilfeller, der det kan forhindre etnisk rensing og folkemord.
- Sikre at soldater som har blitt skadet i internasjonal tjeneste får hjelp, også når skaden oppdages etter at tjenesten er avsluttet.

16.6.2 Forsvaret

Forsvaret må styrkes og bli mer tilpasningsdyktig. Forsvaret skal være en profesjonell, responseffektiv og dynamisk organisasjon innenfor de politiske målene og de økonomiske og etiske rammene satt av Stortinget. Plasseringen av militære styrker og stasjoner må skje ut fra det nasjonale behov. Venstre mener det er viktig at vi har et heimevern over hele landet som har et territorielt ansvar, men som også kan bistå militær tilstedeværelse i utsatte områder.

Det er fortsatt et stort behov for landstyrker som også kan bidra i operasjoner i utlandet. Hærstyrkene er den største andelen av slike bidrag. Venstre mener derfor hæren må styrkes. Venstre mener Norge fortsatt bør delta aktivt i internasjonale militære operasjoner. Dette bør skje ut fra en vurdering av hver enkelt operasjon basert først og fremst på hensynet til fred, frihet og demokrati samt politiske og militære forpliktelser og kapasitet.

For Venstre er det et bærende prinsipp at internasjonale militære operasjoner skal skje med et mandat fra FN. Der samordning av sivil og militær innsats i konfliktsituasjoner er nødvendig, skal dette skje innenfor rammen av en overordnet politisk strategi med sivil ledelse, med klar avgrensning av roller mellom henholdsvis sivile og militære aktører og oppgaver.

Sivile fredsstyrker er et konsept for å styrke den sivile dimensjonen av internasjonal krisehåndtering, der freds- og konflikteksperter utplasseres i konfliktområder for å støtte opp om lokal innsats for fred. Venstre ønsker å vurdere en slik ordning også i Norge.

Venstre vil basere det norske forsvaret på verneplikt, som også kan brukes som rekruttering til vervet tjeneste. Dette vil sikre forsvarsets rekrutteringsgrunnlag for bedre utdannede og trenede soldater, som også er egnet til internasjonale oppgaver.

Siviltjenesten må ikke være lengre enn den militære verneplikten. Venstre er mot fengsling av militærnektere.

Derfor vil Venstre:

- At Norge fortsetter å delta aktivt i internasjonale militære operasjoner. Operasjonene skal koordineres med annen politisk, økonomisk og humanitær innsats.
- Styrke hæren.
- Basere det norske forsvaret på verneplikt, som også kan brukes som rekruttering til vervet tjeneste.
- Utrede innføring av en sivil fredsstyrke i et samarbeid mellom staten og det norske sivilsamfunnet.

16.6.3 Våpen og nedrustning

Venstre ønsker en streng kontroll av norsk våpenekspport. Det viktigste tiltaket vil være å innføre sluttbrukererklæringer for våpen som eksporteres fra Norge. En sluttbrukererklæring er en garanti gitt til eksportør om at mottagerlandet er endelig bruker av våpnene, og at de ikke skal eksporteres videre uten samtykke fra opprinnelseslandet.

Et system der våpen og ammunisjon merkes slik at de kan spores tilbake til dem som opprinnelig bestilte våpnene, vil være et viktig redskap for å finne ut hvem som formidler våpen til konfliktområder.

Venstre vil arbeide for internasjonal nedrustning. Målet må være en verden fri for kjernefysiske, biologiske og kjemiske våpen, samt klasebomber og miner. Norge må være en pådriver for å få alle atommakter til å underskrive og iverksette prøvestansavtalen for atomvåpen, samt starte arbeidet med en global konvensjon som på sikt forbyr atomvåpen, i tråd med forpliktelsene gitt i Ikkespredningstraktaten (NPT). Norge må opprettholde våre selvpålagte begrensninger innen NATO og arbeide for å oppheve NATOs strategi for førstebruk av atomvåpen.

Derfor vil Venstre:

- Kreve sluttbrukererklæringer fra alle land vi eksporterer våpen til.
- Arbeide for et internasjonalt system for merking av våpen og ammunisjon der de kan spores tilbake til opprinnelig bestiller.
- Støtte arbeidet for en internasjonal konvensjon om våpenhandel.
- Støtte arbeidet med å håndheve konvensjonene om forbud mot miner og klasevåpen.

- Forsterke arbeidet med å fjerne miner og klasebomber.
- Videreføre arbeidet med en konvensjon om kontroll med håndvåpen.

Stikkordsregister

- Adopsjon 61
Afghanistan 93
AFP 56, 57
Afrikanske mellom-inntektsland 92
Akademikere 30
Aker Holding 45
Aksjekapital 33
Aksjelov 33
Aksjerabatt 35, 44
Aldersgrense 53, 56, 63
Alkohol 39, 53, 76
Alkolas 21
Allemannsretten 15
Allmennlærerutdanning 24, 25
Alternativ behandling 52
Alternative straffereaksjoner 67
Anonym varsling 71
Anonyme søknader 65
Anonymt vitneprov 64
Anvendt forskning 30
Arbeidsgiveravgift 26, 53, 75
Arbeidsinnvandring 34, 56, 63, 64
Arbeidskraft 35, 43, 56, 64
Arbeidsmiljøloven 56, 71
Arbeidstillatelse 64
Arbeidstilsynet 24, 71
Arkitektur 80, 81
Arktisk råd 90
Artsmangfold 14
Arveavgift 44, 45
Asylsøkere 26, 63, 65
Atomkraftverk 14
Atomreaktorene 14
Atomvåpen 14, 94
Avfall 11
Avlytting 72
Avskrivningsregler 46
Barentsområdet 90
Barndom 59
Barne- og ungdomsorganisasjoner 74, 81
Barne- og ungdomspsykiatri 61
Barnefamilier 55
Barnefordeling 60
Barnehage 59, 65
Barneombudet 75
Barneskolen 23, 24
Barnetrygd 60
Barnevern 59, 60, 61, 67, 76
Basisbevilgning 29
Bedrifter 34, 43
Bedriftsparkering 16
Beitedyr 15
Beredskapshjem 64
Bergen 20, 21, 52
Besøksvisum 64
Bibliotek 79, 80, 85
Bifile 73
Bilavgifter 20, 44
Bildelingsordning 16
Bilpark 20, 46
Biodrivstoff 13, 19, 20
Bioenergi 35, 39
Biogass 46
Biologisk mangfold 11, 14, 15, 17, 39
Biologiske våpen 94
Bioteknologi 15
Bistand 92, 93
Bjørn 15
Blasfemiparagrafen 71
BNI 92
BNP 29
Bodø 68
Bokmål 79
Bolig 52
Boligmarkedet 55
Bomstasjoner 72
Bonden 38, 39
Boplikt 38, 39
Borgerlønn 55
Bosetting 34
Bredbånd 85, 87
Brønnøysund 33
BSU 44
Bunnfradrag 35, 43, 44
Business Angels 34
Busser 12, 21
Bybane 19
Byer 81
Bølgekraft 13
Båt 11, 17
Campingvogner 11, 12
Canada 89
Chapter 11 46
CO2 12, 13, 44
CO2-avgift 13, 17, 90
CO2-rensing 13
Dagligvarehandelen 11
Datatilsynet 72
Delingsforbudet i jordloven 38, 39
Deltidsstillinger 56
Demens 52, 53
Demokrati 71, 74, 89, 92
Den internasjonale skipsfartsorganisasjon 90
Den kulturelle skolesekken 24, 81
Det transatlantiske samarbeid 93
Digitale bakkennett 86
Direkte valg 75
Diskriminering 71, 73
Distriktsbokhandlene 79
Distriktsutbygging 34
DNA-register 72
Dobbeltspor 20
Domstoler 60, 71, 89
DPS 51, 52
Drivstoff 19, 46
DRM 86
Dyrevelferd 15
Døgnåpen forvaltning 85
E6 21
Egenandel 55
eID 85
Eiendomsrett 71
EITI 93
Eksportsubsider 39
Elbiler 20
Eldre 50, 56
Eldreomsorg 51, 52
Elektromagnetisk stråling 14
Elektrifisering 35
Elever 23, 24
Elevråd 24

Energieffektivisering 12	FN 63, 89, 90, 91, 92, 93, 94	Fødsel 33, 59	Handlingsregelen 43
Empersonsforetak 33, 79	FNs høykommisær for flyktninger (UNHCR) 63	Gangvei 19, 20	Havbruksnæringen 37
Entreprenørskap 26, 34	Folkeavstemming 91	Garantert minsteinntekt 55	Havrettstraktaten 90
Etableringskvoter 39	Folkehelse 76, 81	Gass 12, 35	Havvindmøller 13, 35
Etnisk rensing 94	Folkemord 94	Gasskraft 13	Heimevernet 94
Ettervern 53, 60, 61	Folkesykdommer 50	Gaupe 15	Helseforetak 49, 51
EU 17, 64, 89, 90, 81, 93	Folketrygden 55, 56	Gaveforsterkningsordning 29, 80	Helseforskning 50
Europa 17, 29, 89, 91	Folkevalgte 74, 75	Gebyr 44	Helseopplysninger 72
Europaratet 89, 90, 91	Fondet for forskning og nyskapning 30	Generasjonsskifte 44, 45	Helsepersonell 51
EUs datalagringsdirektiv 72, 85	Forebyggende helsearbeid 50	Genmodifisering 15	Helsesøstertjeneste 50, 51
EØS-avtalen 64, 72, 85, 91	Foreldreperenger 59	Geriatri 53	Helsenettsynet 53, 61
Fagorganisasjoner 73, 74	Foreldrepermisjon 59	Gjeldsletteordninger 92	Helsevesenet 49, 52, 55, 75
Familieeiendom 44	Formuesskatt 44, 45	Gjengroing 14	Heroinassistert behandling 53
Familiegjenforening 63, 64	Formålsparagrafer 72	Gjenvinning 12	Homofile 73
Familievern 60	Fornybar energi 12, 30, 35	Global økonomi 33	Humanitær bistand 92
Fartøygrupper 37	Forskning 29, 30, 33, 34, 35, 37, 91	Globalisering 91	Hurtigruta 21
Fastlege 51	Forskningsmiljøer 29, 30, 34	Globalt konkurransetilsyn 92	Husbanken 55, 56
Fattigdom 11, 55, 56, 64, 92	Forsvaret 94	Godsterminaler 19, 20	Husdyr 14, 39, 40
Fedrekvote 59	Forsvarssamarbeid 90	Godstransport 19, 21	Hvitvasking 92
Fengsel 53, 72	Forsøksdyr 15	Goliatfeltet 15	Hybridbiler 20
Ferjer 19, 21	Forurensing 33	Gratis kjernetid 65	Hydrogen 13, 19, 20, 35
Festivaler 82	Forureningsloven 13	Gratis skolebøker 24	Hyttebygging 16
Fibernet 46	Forvaltningsplan 15	Gratisprinsippet 24, 31	Hæren 94
Fildeling 86, 87	Fossil energi 13	Gravide 59	Høyere utdanning 29
Film 82	Fosterhjem 61	Grenland 13	Høghastighetstog 20
Filtrering 85	Fredsbevarende styrker 90	Grunnfondet for fornybar energi og energieffektivisering 13	Høyskoler 29, 31
Finanskrisje 45	Fremmedspråk 23	Grunnforskning 30	Håndvåpen 95
Finansnæringen 45	Freshman-år 31	Grunnloven 74, 75	IA-avtalen 56
Finnmark 15	Fri fildeling 86, 87	Grunnskole 23	ICC 90
Firmabilordning 20	Fribeløp 44	Gründer 30, 33, 34, 37, 38	Idrett 81
Fiske 15, 16, 37, 38	Frifond 74	Grønn skatt 33, 35, 43	Ikkespredningstraktaten 94
Fiskebestand 15, 38	Frihandel 90	Grønne sertifikater 13, 35	IKT 23
Fiskevernsone 90	Friluftsliv 81	Göteborg 20	IMF 90
Fjellnatur 16	Friskoler 25	Göteborgmodellen 16	Individuell pensjonssparing 44
Fjernsynsovervåkning 72	Frivillige organisasjoner 51, 56, 71, 74, 79, 81, 86	Gårdsbruk 38	Infiltrasjonsmetoder 69
Fjernundervisning 26	Frivillighetsregister 74	Halden 20, 89, 91, 93	Informasjonsteknologi 72
Fjernvarme 12	Fylkeskommunen 75	Handelsbarrierer 92	Infrastruktur 45, 92
Fleksibelt arbeidsliv 34, 35	Fysioterapitjenesten 51		Inkubatorer 30
Flyktninger 63			Innfartssparkering (Park & Ride) 16, 20
Flyplasser 72			
Flytrafikk 17, 19, 20			

- Innkjøpsordninger for litteratur 79
- Innovasjon Norge 33, 34
- Innvandrere 63, 64, 65
- Integrering 63, 64, 65
- Intercity-trianglelet 20
- Interesseorganisasjoner 74
- Internasjonal nedrustning 94
- Internasjonale operasjoner 93
- Internett 72, 85
- Introduksjonskurs 65
- Investeringsfond 34
- IPU (Den interparlamentariske union) 89
- Jernbane 19, 20
- Jernbaneverket 20
- Jerv 15
- Jobbsøkervisum 64
- Jordbruksforhandlingene 39
- Jordmødre 59
- Juryordning 67
- Justisdepartementet 34
- Kabelnett 86
- Kaldtvannskorallrev 15
- Kamera 72
- Kanalpakker 86
- KapitalFUNN 34
- Kirke 72
- Kjemikalier 14
- Kjemiske våpen 94
- Kjernefysisk avfall 14
- Kjernefysiske våpen 94
- Kjærrestevistem 64
- Kjønnslemlestelse 68
- Kjøregodtgjøring 20
- Klasebomber 94, 95
- Klimaforliket 12
- Klimagasser 12, 16, 17
- Klimakovter 12, 92
- Klimateknologi 12, 35, 43
- Knoppskyting 34, 35
- Knutepunktinstitusjoner 82
- Kollektivtransport 16, 19, 20
- Kommunalbanken AS 56
- Kommunereform 60, 75, 76
- Kommunestruktur 50, 71, 74, 75, 76
- Kompetanseår 24, 25
- Kompost 12
- Kongeørn 15
- Konjunkturfond 46
- Konkurranse 19, 71
- Konkurranseutsatt industri 43
- Konkursbeskyttelse 46
- Kontantstøtte 60
- Kontinentalsokkelen 38
- Korporativ makt 74
- Korrupsjon 71, 92
- Kosthold 50
- Kraftproduksjon 13, 35
- Kriminalitet 53, 60, 64, 67, 68, 76
- Kriminalomsorg 76
- Krisepakker 90
- Kristiansand 20
- Kronikere 52, 56
- Krysningsspor 19, 20
- Kullkraft 13
- Kultur 76, 79, 80, 82
- Kulturlandskap 14, 16, 34, 39
- Kulturliv 71, 73, 79, 81
- Kulturlov 80
- Kulturminnefondet 16
- Kulturminner 80
- Kunnskap 23, 45
- Kunnskapsbedrifter 33
- Kunstnere 81, 86
- Kurtakst 34
- Kvinner 73
- Kvinnesykdommer 50
- Kvotestudenter 30
- Kyotoforpliktelsene 12
- København 20
- Københavnprotokoll 12
- Kårstø 13
- Laksefjorder 37
- Landbruk 34, 37, 38, 39, 91
- Landbruksavfall 13
- Lastebiler 12
- Lavenergiprogrammet 12
- Lavinntektsland 92
- Lavterskelttilbud 50, 51, 52, 53
- Lavutslippsferjer 19
- Lavutslippskjøretøy 17, 20, 21, 44
- Legemiddelassistert rusbehandling (LAR) 53
- Legemidler 49
- Leger 49, 50
- Legevakt 51
- Leirskole 24
- Lesbiske 73
- Lesing 23
- Leteboring 15
- Likestilling 59, 73
- Lillehammer 20
- Lisenssystem 86
- Livets sluttfase 50
- Livssyn 71, 72
- Lobbyregister 75
- Lofoten 15
- Lokalavisser 86
- Lokaldemokrati 74, 75
- Lokalsykehus 51, 76
- Lokalvalg 75
- Luft 11
- Luftkvalitet 16
- Lystgass 39
- Lærebøker 24
- Lærermiddelstipend 24
- Lærer 23, 24, 25
- Lærerutdanning 24
- Læringer 26, 56
- Lønnsforhandlinger 73
- Lånekassens sykelønnsordning 31
- Marginalskatt 35, 43
- Marine fornybare energikilder 35
- Marine grunnkart 38
- Markedsøkonomi 45, 71, 89
- Mastergrad 24, 80
- Mat 39
- Matafall 11
- Matematikk 25
- Medieeierskapslov 86
- Medier 71, 86
- Medisin 51
- Melkekovter 39
- Menneskehandel 63
- Menneskerettigheter 89, 92, 93
- Mentorordning 65
- Merverdiavgiftskostnadene 74, 81
- Merverdiavgiftssystemet 45
- Metadon 53
- Metangass 12, 39
- Midlertidige ansettelser 33, 35, 56
- Midt-Norge 13
- Midtrekkverk 21
- Migrasjon 92
- Mikrokredit 92
- Militære operasjoner 94
- Militære styrker 94
- Militærnekttere 94
- Miljøavgifter 43
- Miljøgifter 14, 17
- Miljøgiftige kjemikalier 44
- Miljømerking 11
- Miljøpolitisk foregangsland 11

- Miljøteknologi 11, 17, 43
 Mindreårige asylsøkere 63
 Miner 94, 95
 Minoritetsaksjonærer 44
 Minoritetsbakgrunn 64, 79
 Minstefradrag 33, 53
 Mobile gasskraftverk 13
 Mongstad 13
 Monopol 86
 Motoriserte terrengkjøretøy 16
 Motysklist 45
 MUL-land 92
 Multilateralt samarbeid 91
 Multimedia 82
 Museer 80
 Musikk- og kulturfestivaler 81
 Møresokkelen 15
 Målformer 23
 Månedskort 16
- Narkotikaprogram 67
 Nasjonalbiblioteket 87
 Nasjonale prøver 23
 NATO 89, 90, 91, 93, 94
 Natur 11
 Natur- og kulturparker 14
 Naturkatastrofer 92
 Naturressurs 11, 44, 90
 NAV-reformen 55
 NCE 30
 Nettolønnsordningen 37
 NOKUT 31
 Nordatlantisk laksestamme 15
 Norden 93
 Nordisk Råd 91
 Nordområdene 38, 90, 91, 93
 Nordsjøen 15
 Norges Bank 46
 Norges forskningsråd 29
- Norsk dramatikk 81, 82
 Norsk Tipping 81, 86
 Norskekysten 14, 38
 Norskfaget 23, 25
 Norskopplæring 63, 65
 NRK 86
 Nullutslippsbiler 44
 Nullutslippsferjer 19
 Nullutslippskjøretøy 17, 19, 20
 Nynorsk 24, 79
 Nærings- og handelsdepartementet 34, 45
 Næringsfradrag 33, 79
 Næringsklynger 35
 Næringslivet 33, 73
 Næringsrettet forskning 35, 37
 Næringsutvikling 75, 92
 Nødhjelp 90
- Obligasjonsinstitutt 46
 Obligatorisk fremmedspråk 23
 Odelslov 38, 39
 OECD 91
 Offentlig forskningsinnsats 29
 Offentlig sektor 45, 50
 Offentlig virkemiddelapparat 33
 Offshoreflåten 37
 Olje 12, 35
 Olje- og energidepartementet 35
 Oljeforurensing 91
 Oljeindustrien 38
 Oljepenger 43
 Oljevernberedskap 15
 Omsetningsavgiften 39
 Omsorgslønn 53
 Omsorgsoppgaver 53, 57
- Open Access 30, 87
 Oppdrettsfisk 37, 38
 Opphavsrett 87
 Opphold på humanitært grunnlag 64
 OPS 21
 Ordfører 75
 Organisasjonsfrihet 73
 Organisert kriminalitet 67, 68, 69
 Oslo 20, 68
 Oslo Børs 43
 Oslofjordområdet 15
 OSSE 89, 90, 91
 Osteproduksjon 39
 Overdosør 53
 Overfiske 15
 Overføringskapasitet 85
 Overgrep 68
 Overtid 56
 Overvåking 67, 72
- Pasient 49, 52
 Pelsdyrhold 15
 Pengepolitikken 45
 Pengespill 81, 86
 Pensjonister 52, 53, 56
 Pensjonsalder 56
 Pensjonsforpliktelser 43
 Pensjonsordninger 79
 Pensjonspoeng 61
 Permitteringsordninger 46
 Personopplysninger 50
 Personvalg 75
 Personvern 72
 Petroleumsaktivitet 15
 Pleie 50, 52
 Politi 21, 63, 67, 68, 69, 72
 Politihøgskolen 68
 Politisk reklame 71
 Politiske partier 74
 Politittransport 52
 Post- og telefonelskaper 85
- Praktiske tilvalgsfag 24
 Pressen 71
 Pressestøtte 86
 Primærhelsetjenesten 49, 50, 51, 52
 Prisregulering 39
 Privat eierskap 43
 Privat næringsliv 45
 Privatlivet 67, 68
 Produksjonsdyr 15
 Profesjonelle ombud 75
 Programvarer 85
 Prosjektfinansiering 21
 Prototyping 46
 Prøvestansavtale 94
 Psykisk helse 51, 61, 76
 Psykisk lidelse 51, 52
 Psykiske problemer 24, 60, 73
 Pårørende 52, 53
- Radioaktivitet 14
 Rammefinansiering 51
 Realfag 23
 Regionteatre 82
 Registrering 67, 72
 Regning 23
 Rehabilitering 50, 51, 53, 67, 76
 Reindrift 40
 Reiseliv 34, 39
 Rektor 25
 Religion 71, 73
 Rente 43
 Rentefritak 34
 Rentekompensasjons-ordning 24
 Ressursrente 37
 Rettsapparatet 63, 67
 Rettshjelp 69
 Rettssikkerhet 67, 68
 Rettsstaten 67, 68, 71, 89
 Returavtale 64

- Revisjonsplikt 33
 Riksrevisjonen 93
 Risikovillig kapital 34
 Rovdyr 14, 15
 Rus 21, 24, 52, 76
 Rusavhengige 26, 52, 53,
     60, 67
 Rushtidsdifferensiering 20
 Russland 14, 89, 90, 91
 Rød skatt 43
 Råfiskloven 37

 Samdrifter 39
 Samferdselsdepartementet
     19
 Samfunnssikkerhet 90
 Samfunnsstraff 67
 Samisk 23, 24, 79, 80
 Samlivsbrudd 60
 Sauehold 15
 Scenekunst 82
 Seismikktskyting 15
 Seksuelle overgrep 67
 Sellafield 14
 Selvmord 73
 Selvstendig nærings-
     drivende 33, 38, 59
 Sentral-Asia 89
 Sentre for fremragende
     forskning 29
 SFI 30
 SFO 60
 Short-register 43
 Sidemålsundervisning 23
 Sikkerhetspolitikk 90, 93
 Sivile fredsstyrker 94
 Siviltjeneste 94
 Sjømatnæring 37
 Sjøtransport 19, 21
 Skatt 33, 35, 45, 50
 Skattefradrag 35
 Skattefri rabatt 45
 SkatteFUNN 30, 34, 35, 46

 Skatteinntekter 75
 Skattelette 43
 Skatteparadiser 92
 Skattesystem 34, 43, 55
 Skien 20
 Skip 19
 Skipsvrak 12
 Skjemavelde 79
 Skogbruk 38
 Skogvern 14
 Skole 23, 24, 25, 26, 34,
     67, 80
 Skolebibliotek 79
 Skolehelsetjenesten 24, 50
 Skolepenger 25, 31
 Skriving 23
 SLT (Samordning av
     lokalt kriminalitets-
     forebyggende tiltak) 67
 Sluttbrukererklæring 94
 Småkraftverk 13, 35, 40
 Snøhvit 13
 Snøskutere 16
 Solcelleteknologi 35
 Soldater 93, 94
 Solenergi 13
 Soning 67
 Sosiale rettigheter 33
 Sosialhjelp 55
 Spesialisthelsetjenesten 49,
     50, 51
 Spill 82
 Spillepenger 81
 Spillpolitikk 86
 Sporløst liv 72
 Sprøyterom 53
 Språk 65
 Stad skipstunnel 21
 Stamveinettet 21
 Startlån 56
 Stat til stat-bistand 93
 Statens lånekasse 30
 Statens pensjonsfond 92

 Statens pensjonskasse 46
 Statkraft SF 35
 Statlig eierskap 44, 45
 StatoilHydro 45
 Statskirke 72
 Stavanger 21
 Stemmerett 74, 75
 Stipend 25, 34, 79, 80
 Stockholm 20
 Stortinget 12, 43, 74, 75,
     91, 94
 Stortingsvalg 75
 Straffekjeden 67, 68
 Straffeloven § 135 71
 Strandsonen 15, 16
 Strømforbruket 12
 Studentbedrifter 34
 Studentboliger 31
 Studenter 59
 Studentsamskipnader 31,
     50
 Studentvelferd 30
 Studiefinansiering 30
 Studielån 25, 31, 34, 59
 Stykkprisfinansiering 51
 Subsidier 38, 92
 Subutex 53
 Svalbard 90, 91
 Svangerskap 33, 59
 Svin 39
 Sykdom 50, 56, 67
 Sykehjem 50, 51, 52, 53
 Sykehus 50, 51
 Sykelønn 56
 Sykepenger 61
 Sykepleiere 49, 50
 Sykkel 16, 19, 20
 Symfoniorkestre 82
 Særfradrag 43
 Sør-Kaukasus 89
 Sørlandet 15
 Såkornfond 92

 Tannhelse 52
 Teater 81
 Telemedisin 85
 Terror 67, 68, 90
 Thoriumkraftverk 14
 Tidevannsenergi 13
 Tidligpensjonsordning 56
 Tidskontoløsning 56, 59
 Tidsubestemt lønnstilskudd
     56
 Tiltaksplasser 56
 Tjenestepensjon 33
 Tog 72
 Tollfritak 44
 Toppskatt 35, 44
 Torskefjorder 37
 Torskekvoter 37
 Trafikkovertrædelse 21
 Transpersoner (LGBT) 73
 Trikk 19
 Trolleybussteknologi 20
 Tromsøflaket 15
 Trondheim 21
 Tros- og livssynssamfunn
     71, 72, 73
 Trygdeavgift 33, 59
 Trygdeutgifter 55
 Turbiner 13
 TV 86
 Tvang 51, 52
 Tvangsekteskap 64
 Tvingen lønnsnemnd 73

 Ufaglært 64
 Uførretrygdede 52
 Ulovlig fiske 38
 Ulv 15
 Ulønnet forskningsinnsats
     30
 Undervisning 23, 24, 25, 30
 Universell utforming 73
 Universiteter 29
 Unntatt offentlighet 75

Urbefolking	80
Urmaker	80
USA	89, 93
Utdanning	29, 30, 91
Utdanningsinstitusjoner	
	29, 30
Utførselskvote	37
Utlendingsdirektoratet	
	(UDI)
Utlendingsmyndighetene	
	64
Utlendingsnemnda	63
Utslippskrav	17
Utslippskvoter	44
Utviklingsbistand	90
Utviklingsland	91, 92
Vaktvirksomhetsloven	68
Valuta	90
Vann	11, 16, 17
Vannkraft	13
Varaordfører	75
Varslere	71
Vassdrag	13
Vei	19
Veipakker	21
Vektere	68
Velferdsreform	55
Velferdstjenester	49, 75
Verdensøkonomien	90
Verdiskapingsprogram	35
Verneplikt	94
Verneverdier	14, 15
Vervet tjeneste	94
Vesterålen	15
Vetorett	90
Videregående opplæring	24
Videregående skole	23, 24
Vindkraft	13
Vinmonopolet	39
Visum	64, 80
Vitenskapelig utstyr	29
Vitenskapelige stillinger	29
Vold i nære relasjoner	68
Voldsovergripere	68
Våpen	94
Våpeneksport	94
Våpenhandel	94
WTO	37, 38, 89, 92
Yrkesfaglig studieretning	26
Yrkeshemmede	56
Yrkesrettet utdanning	67
Yrkestransport	21
Ytringsfrihet	71, 79
Økologisk drift	39, 40
Øremerkning	75, 76
Ålesund	21
Åndsverk	86, 87
Åpen anstalt	67
Åpne standarder	85
Åpningstider	59, 76

www.venstre.no
www.liberal.no

venstre